

БІБЛІОТЕКА ЖУРНАЛУ
ВИВЧАЄМО УКРАЇНСЬКУ МОВУ ТА ЛІТЕРАТУРУ

КРАЦІ ПОЗАКЛАСНІ ЗАХОДИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ВИПУСК 1

Книга скачана с сайта <http://e.kniga.in.ua>

Издательская группа «Основа» —
«Электронные книги»

Харків
Видавнича група «Основа»
2012

УДК 37.016+811.161.2

ББК 74.26+81.2УКР

К78

Рецензенти:

Редін П. О., кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови Харківського регіонального
інституту державного управління Національної академії
державного управління при Президентіві України;

Омельчук С. А., кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
Херсонського державного університету.

Кращі позакласні заходи з української мови та літе-
ратури. Випуск 1 / уклад. Є. І. Науменко. — Х. : Вид.
група «Основа», 2012. — 171, [5] с. — (Б-ка журн. «Вивча-
ємо українську мову та літературу» ; Вип. 4 (101)).

ISBN 978-617-00-1282-1.

У посібнику вміщено сценарії кращих позакласних заходів, роз-
роблені вчителями української мови та літератури з різних регіонів
України для 5–11 класів. Серед них інтелектуальний конкурс, захист
учнівських проєктів, лінгвістичне дослідження, засідання гуртка юних
філологів, сценарій фольклорного свята, лінгвістичний інсайт, літе-
ратурний портрет, усний журнал, сценарій диспуту, літературний аль-
манах, сценарій виховного заходу.

Для вчителів української мови та літератури, керівників методич-
них об'єднань, студентів вищих навчальних закладів.

УДК 37.016+811.161.2

ББК 74.26+81.2УКР

© Чабан О. В., Ведмідь І. Г., Штогрін О. С.,
Савенкова О. В., Цюрко Т. Г., Онищенко
В. О., Рубан С. А., Макашова Ю. В.,
Канарська С. П., Терех А. М.,
Литовченко О. М., Кохан Л. В.,
Панчук О. А., 2012

© Науменко Є. І., укладання, 2012

ISBN 978-617-00-1282-1

© ТОВ «Видавнича група «Основа»», 2012

ЗМІСТ

5 клас

О.В. Чабан

«Казки, які ми написали». Захист учнівських проєктів 5

6 клас

І.Г. Ведмідь

«Еврика». Інтелектуальний конкурс 9

О.С. Штогрін

Україно! Це твої символи! Сценарій виховного заходу 12

О.В. Савенкова

Пісня — злет душі людської. Сценарій творчого проєкту 24

7 клас

І.Г. Ведмідь

Морфологічні перегони. Лінгвістичне дослідження 28

І.Г. Ведмідь

У прислів'ї правди шукай. Засідання гуртка юних філологів 33

Т.Г. Цюрко

Рослинна символіка українського фольклору.
Сценарій фольклорного свята 39

8 клас

В.О. Онищенко

«О рідне слово! Хто без тебе я?» Лінгвістичний інсайт 47

С.А. Рубан

«Ми народились в Ірпені». Засідання літературної студії

Ю.В. Макашова

Самовиховання — творення себе. Сценарій позакласного заходу 63

9 клас

С.П. Канарська

Загадковий світ рідної мови. Мовленнєвий конкурс 72

С.П. Канарська

Паремійна плутанина. Банк ігрових прийомів 79

А.М. Терех

Навчання в старших класах має бути профільним.

Сценарій диспуту 82

10 клас

О.М. Литовченко

Слово любові до людей, життя та України...

Літературний портрет 91

Л.В. Кохан

«Любові всевишній присвячується». Літературний

альманах 100

11 клас

А.М. Терех

Голодний рік 1933-го. Сценарій виховного заходу 110

О.А. Панчук

«Двадцятилітній шлях на Голгофу». Усний журнал 116

Відомості про авторів 124

«КАЗКИ, ЯКІ МИ НАПИСАЛИ». ЗАХИСТ УЧНІВСЬКИХ ПРОЕКТІВ

Мета: систематизувати і закріпити знання учнів про типи казок, їх види, будову, особливості; розвивати мовленнєві уміння й навички, елементи артистизму, кмітливість; виховувати любов до рідного слова, інтерес до творчості.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Учні у класі сидять групами, так, як виконували проектні роботи.

Учитель

Мріють крилами з туману лебеді рожеві.
Сиплють ночі у лимани зорі сургучеві.
Заглядає в шибку казка сивими очима,
Материнська добра ласка в неї за плечима.

А ви знаєте казки? Любите їх? А чи хотіли б опинитися у країні Казка?

Учитель. Якщо хочете до Казки, спробуймо на цьому уроці туди потрапити. А для цього, як і годиться, ми повинні виконати низку завдань. Скільки, як гадаєте? Чому?

Діти. Три, сім, дев'ять... — тому що це магічні числа у народній традиції.

Учитель. Завдання будуть у вигляді перешкод з умовою: виконаємо — підемо далі. Тож потрібно згуртуватися і спробувати разом їх виконати. Вирушаймо!

Учитель. Перше завдання для нас приготувала Попелюшка. Їй самій довелося якось перебирати зерна від полови; тож і завдання у неї схоже.

Попелюшка. Вам потрібно з купи слів відібрати ті, які стосуються казки.

На стіл кожна група висипає з мішечка картки зі словами, учні разом сортують слова, відбираючи терміни, які стосуються казки: народна, літературна, про тварин, фантастична, чарівна, побутова, жанр фольклору, зачин, кінцівка.

Учитель. Чи правильно виконано завдання, Попелюшко? Молодці, діти!

Попелюшка вручає групі, яка перемогла, срібний горішок. Учні читають казку, яку самі написали.

Учитель. Друге завдання загадає героїня, яка свого часу придумала тисячу й одну казку, тож знає в них толк. Зустрічайте Шахерезаду!

Шахерезада. Моє завдання, як загадка: без яких трьох частин не побудуєш, не складеш казку?

Учні. Це зачин, основна частина і кінцівка, які є у кожній казці.

Шахерезада вручає переможцям срібний горішок.

Учитель. Третє завдання від діда-всевіда або діда-казкаря, що сам розповідає багато казок.

Дід-всевид (*грубим, старечим голосом.*). Згадайте відомі вам зачини, а потім — кінцівки казок.

Варіанти відповідей: «Були собі дід і баба...», «Жили-були...», «Десь у тридев'ятому царстві, в якомусь государстві жив собі багатий пан...»;

«І я там був, мед-вино пив; у роті не було, а по бороді текло...», «От вам і казка, а мені бубликів в'язка», «І так довго жили-поживали, ніякого лиха не знали...»

Дід-всевид вручає активним по срібному горішку. Учні знову читають казку, яку самі написали.

Учитель. Четверте завдання від Мудрої дівчини. Вона ж бо знає, мабуть, усі народні казки, через те така мудра.

Мудра дівчина. Завдання моє таке: за цитатами з казок відгадати їх назви або назвати героїв.

Зачитуються цитати. Групі-переможцю вручаються срібні горішки. Учні читають казку, яку самі написали.

Учитель. П'яте завдання пов'язане з фарбами. І воно буде від того героя, який із фарбою був довго нерозлучний. Хто це? (*Лис Микита*)

Лис Микита. Я покажу вам ілюстрації, а ви відгадайте, до яких казок вони зроблені.

Тим, хто відгадав, вручаються срібні горішки.

Учитель. Шосте завдання складніше за попередні, але ж ми неупинно наближаємося до Казки. Воно пов'язане з перетворенням, тому завдання від того, хто і сам може на щось перетворюватись. Одного разу, перекинувшись на стару вербу, врятував потопаючого у болоті дяка. Правильно, це — Домовик.

Домовик. Спробуйте перетворитись на героїв казки, покажіть мені і всім глядачам невеличку сценку або «живу картину», а ми всі відгадаємо назву казки та імена героїв.

Діти показують сценки і пантоміми. Домовик вручає учасникам срібні горішки.

Учитель. Сьоме завдання — останнє. Його оголосить Хуха-Моховинка, яка має дуже добре серце і теж хоче, щоб ви потрапили до чарівної країни.

Хуха-Моховинка (*тоненьким голосочком*). Мені дуже подобається слухати казки, які ви склали самі. Чи є у вас ще казки? Прощу!

Діти читають свої казки, їм аплодують, а Хуха-Моховинка вручає автору срібний горішок.

Учитель. Ура! Ми виконали усі завдання казкових героїв. Давайте визначимо, скільки горішків отримала кожна із груп.

Група, у якої найбільше горішків, отримує перепустку.

Учитель. Отже, ви отримали перепустку у країну Казка і можете вважати себе повноправними її жителями. А це значить, що у будь-яку хвилину в повсякденному житті ви зможете побачити казкове, фантастичне і мандрувати у своїй уяві стежками казок.

Додаток

Паспорт проекту «Казки, які самі ми написали»

Учасники проекту: учні 5-х класів.

Тип проекту: практично орієнтований, частково пошуковий, особистісний, короткотривалий.

Актуальність: на даному етапі важливим є формування в учнів основних компетенцій особистості засобами мистецтва слова, розвивати вміння створювати свої казки, розвивати мовлення учнів, виховувати самостійність у пізнавальній діяльності, естетичні смаки та позитивні емоції, свідоме ставлення до життя.

Основна проблема: як треба жити, що треба зробити, щоб твоє ім'я стало відомим іншим людям?

Мета і завдання проекту: удосконалювати навички аналізу казкових творів; формувати вміння самостійно складати казки; систематизувати отриману інформацію у вигляді збірки казок; розвивати творчі здібності учасників проекту; працювати над удосконаленням лексичного запасу п'ятикласників; підвищувати моральну культуру школярів; розвивати життєві компетенції.

Етапи реалізації проекту

Діагностико-концептуальний

- опрацювати літературу з відповідної теми;
- провести моніторинг знань учнів із певної проблеми.

Організаційний

- організувати і провести виставку робіт учасників шкільного гуртка «Поетичні вершини»;
- поділити учнів на групи, ознайомити із завданнями членів груп.

Практичний

- написання своїх казок;
- захист учнівських робіт на уроці;
- створення в кабінеті літератури виставки учнівських робіт;
- випуск шкільного літературного альманаху, у якому вміщені кращі казки учнів.

Очікувані результати

- розвиток пізнавальних інтересів учнів;
- удосконалення вміння розуміти, аналізувати прозові твори;
- виховання принципів загальнолюдської моралі красою українського слова;
- набуття учнями навичок дослідницької роботи.

«ЕВРИКА». ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КОНКУРС

Мета: створити атмосферу доброзичливості, чесного змагання в знанні української мови, літератури, краєзнавства, українознавства; викликати бажання вчити рідну мову, формувати інтерес до історії свого краю; розвивати пізнавальні інтереси, ерудованість, творчі здібності, уміння дискутувати, аргументувати свої відповіді; виховувати культуру мовлення, любов до мови, історії свого народу.

Обладнання: картки, комп'ютер.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Учні об'єднуються в чотири команди, обирають капітанів. Після кожного туру журі визначає набрані кожною командою бали, по завершенні конкурсу оголошує переможців.

І тур «Презентація»

Команди захищають свої назви, висловлюють побажання суперникам.

II тур «Розминка»

Ведучий оголошує питання, правильна відповідь на яке дає можливість обрати тему наступного туру.

Ведучий. Скільки слів в 11-томному словнику української мови? (*Словник української мови в 11-ти томах містить у своєму реєстрі 134149 одиниць.*)

III тур «Тема»

Народознавство

1. Що означає і з яким обрядом пов'язаний вислів «дати гарбуза»? (*Відмовити сватам*)
2. Які два кольори найчастіше зустрічаються в українських вишивках? (*Чорний, червоний*)
3. Як звали слов'янського бога Сонця? (*Ярило*)
4. Коли слов'яни святкували русальний тиждень? (*Тиждень перед Трійцею*)
5. Із чим пов'язана назва «колядка»? (*З іменем бога зимового Сонця — Коляди*)

Мова

1. Скільки літер в українському алфавіті? (33)
2. До якої мовної сім'ї належить українська мова? (*Індоєвропейської*)
3. Назвіть східнослов'янські мови (*Російська, українська, білоруська*)
4. Як у мовознавстві називається зміст слова, те, що слово означає? (*Лексичне значення*)
5. Як у мовознавстві називаються слова типу *адресат-адресант, ефектний — ефективний*? (*Пароніми*)

Література

1. Як називається художнє означення? (*Епітет*)
2. Як називається словесний опис зовнішності людини? (*Портрет*)
3. Як називається короткий, закінчений образний народний вислів узагальненого характеру? (*Прислів'я*)
4. Як називається видумане ім'я, яке використовує письменник для того, щоб приховати справжнє? (*Псевдонім*)
5. Чим відрізняється гумор від сатири?

Красзнавство

1. Портрет якого російського письменника допоміг викупити Тараса Шевченка з кріпацтва? (*В. Жуковського*)
2. Який твір Оксани Іваненко розповідає про життя Тараса Шевченка? (*«Тарасові шляхи»*)
3. Як зараз називається село Кирилівка? (*Шевченкове*)
4. Де здобув першу освіту Тарас Шевченко? (*У дяка*)
5. Який твір Тараса Шевченка присвячений гайдамацькому рухові в Україні? (*«Гайдамаки»*)

Кожна команда повинна відповісти на 5 запитань з обраної теми. Якщо відповіді на всі 5 запитань правильні, то команда отримує 3 бали додатково.

IV тур «Коник»

Кожна команда демонструє улюблене творче завдання: декламація, пісня, танець, інсценізація.

VI тур «Оратор»

Тема — «Моє місто».

VII тур «Практикум»

Завдання: поставити наголоси в словах: *сімдесят, виразний, читання, вимова, новий, подруга, олень, ненависть, випадок, котрий.*

VII тур «Підказка»

Один із учасників пояснює своїй команді зміст терміна, який потрібно відгадати.

Картка 1

1. Синоніми
2. Гумореска
3. Метафора
4. Неологізми
5. Рима

Картка 2

1. Веснянки
2. Загадка
3. Алгоритм
4. Фразеологізми
5. Кіноповість

Картка 3

1. Казка
2. Літопис
3. Білий вірш
4. Архаїзми
5. Фольклор

Картка 4

1. Головний герой
2. Байка
3. Гумор
4. Ідея твору
5. Професіоналізми

VIII тур «Дуель»

Конкурс капітанів, які по черзі відповідають на поставлені питання.

1. Форма поетичної мови, основана на порівнянні двох предметів або явищ. (*Порівняння*)
2. Збірка поезій Шевченка. (*«Кобзар»*)
3. У якому році народився Шевченко? (*1814*)
4. Кріпаком якого пана був Т. Шевченко? (*Енгельгардта*)
5. Територіальний різновид національної мови. (*Діалект*)
6. Які букви завжди позначають два звуки? (*щ, ї*)
7. Які звуки позначаються двома літерами? (*[дз], [дж]*)
8. Хто був основоположником сучасної української літературної мови? (*Шевченко*)
9. Як у мовознавстві називаються слова *зелений, зеленіти, зелено, зелень*? (*Спільнокореневі*)
10. Як називається опис природи за допомогою засобів мови? (*Пейзаж*)

Додаткове запитання:

1. Скільки фонем в українській мові? (*38*)
2. Як латиною звучить слово *мовознавство*? (*Лінгвістика*)
3. Скажіть грецькою *правильне написання*. (*Орфографія*)

Література

1. *Могила Н.М.* З живого джерела. Позакласна робота з української мови. — Донецьк, 1997.
2. *Пахаренко В.* Шкільне шевченкознавство. — Черкаси, 2007.

О. С. Штогрін

УКРАЇНО! ЦЕ ТВОЇ СИМВОЛИ! СЦЕНАРІЙ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

- Мета:** ознайомити учнів з історією України, її символами, виховувати в них національну свідомість, розуміння своєї причетності до долі України.
- Обладнання:** карта України на сцені, Акт проголошення Незалежності; зображення герба України, прапора; на столі — хліб на вишитому рушникові, прикрашений калиною.

*Свою Україну любіть,
За неї Господа моліть...*
Т. Шевченко

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Звучить у фонозаписі пісня Т. Кукурудзи «За рідний край». На сцену виходять шість учнів.

1-й учень

СОЛОВЕЦЬКА УКРАЇНА

Чом не цвітеш, калино, Божий цвіте,
У тім сумнім краю на Соловках?
Бо там твоєї України діти
Шукали волю в тернах і зірках.
Не ясным цвітом — дивом позолоти,
Не білим цвітом радісних надій,
А чорним цвітом жалю і скорботи,
Сльозами, що падуть з зелених вій,
Товарні переповнені вагони.
Комусь за це дістались ордени.
Над прахом «соловецької Мадонни»
Усього світу гіркнуть полини.
Та тільки вітер вісточки із дому
За стільки літ не може донести.
Над ними не насипані могили,
Над ними не стоять журні хрести.
Яку вину покутували гірко
Свого краю вигнанці сумні
За білі айстри і далеку зірку
В маленькім теплім батьківськім вікні?

За солов'їну пісню за рікою,
 За сонцем виплекані спориші.
 Цвіти, калино, пам'яттю гіркою
 Пробуджених нащадків у душі.
 На Соловецьких островах
 Твій, Україно, цвіт зачах,
 І гасне день в очах
 На Соловецьких островах.

О. Кіс

2-й учень

У НАС В УКРАЇНІ

Бажання та грані, чи гра поведіння.
 Корона і скіпетр, звичайне весло.
 У нас в Україні всихає насіння,
 А те, що посіяли, не проросло.
 Дрімота. Голота. А діти не винні.
 Обіцянка-цяцянка. Вічний вертеп.
 У нас в Україні гойдаються тіні,
 Між тінями лянка забута цвіте.
 Зухвальство на троні і трепет в долині.
 Брехлива присяга у зражені дні.
 У нас в Україні Карпати засині
 І сонце заковте в червонім вікні.
 Вінчають полоном своє павутиння.
 Все видно назовні: душа — полотно.
 У нас в Україні Дніпро всередині,
 А річка Почайна упала на дно.
 І ми з нею поруч на скелях терпіння,
 Нечистий попутав чи Бог повелів,
 У нас в Україні багате коріння,
 Та корінь, як повінь, пливе без плодів.

А. Листопад

3-й учень

Повертайтеся до рідних осель, українці,
 Вже давно та біда та хвороба
 Мучить наш український народ,
 Що не вміємо в купі триматись —
 Кожен прагне до власних висот.
 Той обдурює, той зневажає,
 Інший брата чужим продає,
 А той землю і рідних покинув,
 На чужині щасливим стає.
 Не потрібно судити минуле,
 В наших бідах винити когось,

А стараймося разом так жити,
 Щоб найгірше було, що збулось.
 Той ж єднайтесь, родини українські,
 Одні одних навек полюбіть,
 Аби жаль і той біль «Ще не вмерла»,
 Як історію в серці лишіть.
 Повертайтесь до рідних осель, українці!
 Всього світу найкраще носіть.
 Ви потрібні Україні, не ваші гостинці,
 Рідну землю разом збережіть!

Т. Кукурудза

4-й учень

А Україна таки є!
 Ще сміються з малороса при державному стерні,
 Ще Україна ходить боса по розпеченій стерні,
 Ще її сини-холопи, її доньки — з-під воріт
 То Росії, то Європи пропонуються: «Беріть!»
 І беруть за сили кінські, за потрухлу ковбасу
 Зайві руки українські і зневажену красу.
 Україна рідна, бідна, б'ється, стогне на вітрах,
 Наша совість безробітна — в синьо-жовтих прапорах.
 І сумне українське свято, і хоче співів слух,
 Поки наш народ розп'ято на панів, злодюг і слуг.
 Україно, Богом дана, на гаспидським мотузку
 Нині потай знов Богдана споряджаєш у Москву.
 Від повії до жебрачки путь короткий, мов куплет —
 От і йдеш до правди рачки і не знаєш, де перед.
 От і маєш торбу лиха, все віддавши лихварям,
 Ярославна й Терпилиха, й Катерина із байстрам.
 То дивуєш, то вдовуєш і продатись ладна всім,
 Не чорноземами дивуєш, а Чорнобилем своїм.
 Жити, жити вже нестерпно, та, Україно, ти ще є,
 Замість Жовтня сходить Серпень на позорище твое.
 На планеті люта спека, світом правлять торгаші,
 І Україна так далеко у нескореній душі.
 Хтось її на частки крає, кров останню з неї п'є,
 А Україна не вмирає, а Україна таки є!

П. Скунець

5-й учень

Доки?

Доки будем один одного винити у наших гріхах?

Доки будем один одного шукати у чужих світах?

Доки будем один одному дорікати, що робим не так?

Доки будем хвалитись продажністю, все спихати на наш переляк?

Кожний стань, зупинись, сам на себе подивись,

Не суди, не паскудь, спершу сам добрим будь.

Кожний знай, пам'ятай, що у тобі є твій край,
 Від когось не відбирай, а чим можеш помагай.
 А коли вже почнеш шанувати спершу свята Господні й пости,
 В славі Божій свій рід цінувати, від манкурства його берегти?
 Доки будем, вкраїнці мої, йти до Бога чужими шляхами?
 Об'єднаймо старання свої, що роз'єднані були віками!
 Доки будем байдужими, злими? Доки будем калічити мову?
 Проклинати коли перестанем? Коли станем щасливими знову?
 Та й невже так до страшного суду не буде хоч одного би дня,
 Щоб без чвар, без образ і без бруду ми пожили б, як добра рідня?

Т. Кукурудза

6-й учень

Україна,
 Наш край мальовничий, солов'иний, пісенний,
 Неповторний, величний, християнський, священний
 Розквітав і страждав, був не раз і руїною,
 Та завжди воскресав. Називається він Україною.
 Україну у Бога просім!
 Україну в віках бережим!
 Україна, як мати, одна!
 Україна всім зичить добра!
 Мати Русь-Україна має шлях свій тернистий,
 Та плакає, як сина, Київ наш золотистий,
 І міста всі і села у єдинім пориві,
 Щоб були всі веселі, милі, добрі й щасливі.

Т. Кукурудза

Учні виходять, на сцену входять учитель і чотири учні.

Учитель. Україна! Наша рідна земля, наша Батьківщина.
 Вона для всіх, хто її поважає і любить, вона — колиска най-
 кращих у світі пісень, вона — вічна надія на волю і кращу
 долю.

Мені над усе більш нічого не треба:
 Домівка матусі, волошки в житах,
 Вишневий світанок, полив'яне небо,
 І сиза роса на траві при шляхах.
 Таке все тут миле, доступне і гідне —
 Високі тополі і тихе село...
 Таке сокровенне, насущне і рідне,
 Воно в мою душу навіки вросло.
 Корали калини і мамині очі,
 І доля — з лелечого наче крила...
 Я більшого щастя на світі не хочу,
 Щоб лиш Україна міцніла й цвіла.

В. Вихрущ

Справді, не треба більшого щастя, щоб лиш Україна розвивалася, зміцнювалася, а ми, її громадяни, робили все для того, щоб вона якнайшвидше стала в ряд із передовими країнами світу.

А сьогодні ми з вами заглянемо в її історію, дізнаємося, звідки пішла її назва, ознайомимося з її символами. Адже у нашого народу глибоке тисячолітнє коріння. Українці, як і інші народи, пройшли довгий шлях розвитку, що зафіксовано в усіх сферах життя, — культурі, мові, побуті. Україна може пишатися дивною величною історією. А коли ж виникла її назва?

1-й учень. Назва «Україна» зустрічається ще в киево-руський час. Першу згадку про Україну зафіксовано в Іпатіївському літописі 1187 року. Вона пов'язана з Переяславським князівством. Оповідаючи про смерть князя Володимира Глібовича — захисника краю від кочовиків-половців, літописець зазначив: «И плакавшиися по нем вси переяславци... О нем же Украина много постана...»

1-й учень. Інше джерело 1189 року називає Україною частину Галицького князівства, розташовану між Південним Бугом і Дністром. Цю назву згадували, описуючи події 1213 року, коли князь Данило Галицький відвоював у поляків кілька населених пунктів. У літописах назву «Україна» вжито паралельно з термінами «Русь», «Київська Русь», а народ називався «руським», «русинами».

1-ша учениця. На старих західноєвропейських картах, які досліджували вчені Аделунг, Бокачов, Лербер, територія нашої Вітчизни завжди охоплювалася назвою «Україна».

Дуже цікаві факти французького інженера Боплана, який упродовж 17 років перебував на Україні і 1650 року видав книгу «Опис України». Назву «Україна» знаходимо і на великих глобусах.

2-га учениця. Назва «Україна» існувала аж до часів Петра I. А пізніше таємним розпорядженням царського уряду 1863 року було заборонено вживати назву «Україна», наказувалося називати Малоросією, а народ — малоросами.

Учитель. Але Україна пройшла всі випробування, лихоліття, сваволю і вистояла. Бо, як писав французький учений Й. Г. Коль 1841 року, «Немає найменшого сумніву, що колись велетенське тіло Російської імперії розпадеться і Україна стане вільною державою. Час цей наближається поволі, але неухильно. Українці є нація із власною мовою, культурою, історичною традицією. Україна роздерта між сусідами. Але матеріал для української держави готовий: коли не нині, то завтра з'явиться будівничий,

що збудує із тих матеріалів велику незалежну Українську державу. І цей час настав. Сьогодні Україна — незалежна, і як інші країни, вона має свої символи — герб, прапор, гімн. Зараз ми поговоримо саме про них.

1-й учень. Про утвердження нашої державності й самостійності свідчить те, що ми маємо малий герб України — тризуб. Як державний герб України тризуб на синьому тлі введений законом, прийнятим Українською Центральною Радою в Києві 1918 року.

Поява тризуба на Україні пов'язана з дохристиянським культом Сонця-Вогню. Він географічно передає єдність жіночого й чоловічого начал, що породжує третю силу, — синівське начало. Тризуб здебільшого зображають золотим або жовтим на синьому тлі. Жовто-золотий — це колір небесних світил, сонячного проміння, без якого неможливе життя.

Учитель. У наш час Верховна Рада України затвердила тризуб як малий Державний герб. У статті 20 Конституції України записано: «Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб і Державний Гімн України».

2-й учень. Державними барвами Української держави є барви синя і жовта. Чисте небо — символ миру (синій) та пшеничне поле — символ достатку (жовтий). Синьо-жовте сполучення на українському прапорі — одне з найдавніших. Походить воно від герба Галицько-Волинського князівства — золотого лева на синьому полі.

Наш стяг у степах під голубим склепінням неба... Він утілює віковічні прагнення нашого народу до миру, праці, краси.

2-га учениця. Слов'яни обожнювали свої знамена і вірили, що у воєнний час вони святіші від ідолів. Стяги спершу возили разом зі зброєю, перед боєм ставили на узвишші, аби кожен ратник бачив їх. Прапороносцями призначали, як правило, визначних богатирів, які постійно тримали прапор над полем бою, пильно охороняли його. Значення прапору під час бою було дуже важливим: якщо він стояв нерухомо — знали: битва проходить успішно, а якщо зникав із поля зору ратників, то це мало означати не що інше, як поразку.

Учні йдуть, на сцену виходять три учні.

1-ша учениця

...Ах, а тут — предивне диво!
Тайна поміж тайн страшних!
Се ж Енеєві потомки!
То що стало нині з них?

Ті, що перед сто літами,
 Як згорів наш рідний дім,
 Накивать йому п'ятами
 Не задумались зовсім, —
 Ті під материні крила
 Знов згорнулися в любові,
 І бажають в рідній хаті
 Рай зготовити собі.

2-га учениця

І дивіться, як горять їх очікуванням
 Тим самим вогнем святим,
 Як горіли тої ночі,
 Коли друг мій, побратим,
 Коли славний, безталанний,
 Щирий батько наш Богдан
 У важкій годині скликав
 Запорожців на майдан.
 Тямлю ніч сю, як сьогодні!
 Вколо нас реве Дніпро,
 І клекоче ненаситець,
 Кам'яне гризе ребро.

1-ша учениця

А в степу напроти Січі
 Се не хижая сова —
 А козацька лядська кріпость
 Свої кігті висува.
 У Богдана сльози в оці,
 Та вогонь в душі, в словах:
 «Згинем, браття, або вгору
 Піднесем свободи стяг!
 Згинуть, — нам одна дорога,
 Чи в кайданах, чи в війні;
 Хто ненавидить кайдани —
 Тому війни не страшні!

2-га учениця

Чи послабли ваші сили?
 Потупилися шаблі?
 Чи в серцях ви погасили
 Дух лицарський взагалі?»
 І гучніше хвиль Дніпрових
 Крик козацтва заревів:
 «Або ляжем головами,
 Або виб'єм ворогів!»
 В жовтім світлі смолоскипів,
 Що горіли серед нас,

У очах козацьких блисло
Десять тисяч іскор враз.

Учениця 1

Гей, тих десять тисяч іскор,
То був, браття, той підпал,
що підняв страшну пожежу
Аж до Бугу й Сяну вал.
Гей, тих десять тисяч іскор,
То був, браття, той розмах,
Що історію України
Повернув на інший шлях.
Бачу, бачу тії іскри!..
Мовиш: «Мало їх?» Невже ж?
Що? На тридцять мільонів
Десять тисяч не знайдеш?

2-га учениця

Мовиш: «Де нам взять Богдана?»
Тільки ти придатний будь
На святе велике діло!
Загартуй думки і груди!
До високого літання
Ненаситно пробуй крил,
А Богдан прийде як сума
Ваших змагань, ваших сил.
До великого моменту
Будь готовий кожний з вас, —
Кожний може стать Богданом,
Як настане слухний час.

1-ша учениця

Мовиш: «Нині інші війни».
Ну, то зброю іншу куй,
Ум гостри, насталою волю,
Лиш воюй, а не тоскуй!
Лиш борися, не мирися,
Радше впадь, а сил не трать,
Гордо стій і не корися,
Хоч пропадь, але не зрадь!
Кожний думай, що на тобі
Мільонів стан стоїть,
Що за долю мільонів
Мусиш дати ти отвіт.

Учитель

Кожний думай: тут, в тім місці,
Де стою я у вогні,
Важиться тепер вся доля

Величезної війни.
 Як подамся, не достою,
 Захитаюся, мов тінь,—
 Пропаде кривава праця
 Многих, многих поколінь.
 У таких думках держися
 І дітей своїх ховай!
 Коб лиш чистая пшениця,—
 Буде паска й коровай.
 «Чи побіди довго ждати?
 Ждати довго!» То ж не жди ж!
 Нині вчися побіждати,
 Тож не даром цвіт розцвівся!
 Чий же буде з цвіту плід.
 Та ж не даром пробудився
 Український жвавий рід.
 Та ж не даром іскри грають
 У очах тих молодих!
 Чей нові мечі засяють
 У правицях у твердих.
 Довго нас недоля жерла,
 Досі нас наруга жре,
 Та ми крикнім: «Ще не вмерла,
 Ще не вмерла і не вмере!»

1-й учень

Вже скільки закривавлених століть
 Тебе, Вкраїно, імені лишали...
 Тож встаньмо, браття, в цю гарячу мить:
 Внесіте прапор вільної держави!
 Степів таврійських і карпатських гір
 З'єднався колір синій і жовтавий.
 Гей, недругам усім наперекір —
 Внесіте прапор вільної держави!
 Ганьбив наш прапор зловорожий гнів,
 Його полотна в попелі лежали...
 Але він знов, як день новий розцвів:
 Внесіте прапор вільної держави!
 Повірмо в те, що нас вже не збороти,
 І долучаймось до добра і слави,
 Хай будуть з нами Правда і Господь —
 Внесіте прапор вільної Держави!

Звучить гімн України, вносять прапор, учні йдуть.

Учитель. Пісні Михайла Вербицького і Павла Чубинського «Ще не вмерла України» судилося стати національним гімном

України. Хоч з'являлися й інші патріотичні пісні, які виконували роль гімну. Це «Заповіт» Т. Шевченка, «Вічний революціонер» І. Франка та багато інших. Проте саме пісня Чубинського Вербицького змогла об'єднати навколо себе патріотів, одержимих великою метою, — побудовою незалежної України.

Сьогодні потрібно сказати про той час, коли Україна перебувала у складі СРСР. Згадати тоді про тризуб або синьо-жовтий прапор, чи заспівати «Ще не вмерла Україна» було суворо заборонено. Та були в нас справжні патріоти, які не боялися цих заборон і, хоч потайки, а все ж таки співали «Ще не вмерла Україна», бо твердо вірили, що вона воскресне.

Сьогодні завдання кожного з нас, громадянина України, — знати, поважати символи своєї Вітчизни і не дати нікому поглумитися над ними. Гордитися тим, що маємо свою державу, свою землю, свою мову, свої традиції і свої символи — герб, прапор, гімн. І тільки той буде називатися справжнім патріотом, хто своїми вчинками, поведінкою, знаннями і вміннями зміцнюватиме її могутність.

Шана до землі, до України іде від матері. Уся гордість світу йде від матері. Мати — це друг і порадник своїх дітей в юності і в старості. Немає на світі такої жертви, якої не принесла б вона заради своїх дітей. Немає святішої і безкорисливішої любові, аніж материнська.

Звучить пісня «На зорі мене, мамо, збуди».

На зорі мене, мамо, збуди.
Хоч на дворі весни перешум,
Я тобі із криниці води
На цілісінький день nanoшу.
Хоч криниця далеко від нас,
А до неї іти по стерні,
Снилась, мамо, мені ти не раз
У далекій мені стороні.
Снилась, мамо, що йшла ти з відром,
А довкола бриніла весна.
Як хотілось весняним теплом
Прилетіти в цю мить до села.

Учитель. Крім офіційних символів, Україна має ще й народні.

На сцену виходять два учні.

1-ша учениця. Звичайно, скажеш одне тільки слово «Україна» — і в уяві обов'язково постають тополя в полі, хрущі над вишнями, калина в лузі, верба край долини...

Калина в Україні — символ рідної землі і вічної пам'яті про тих, хто в мужній борні віддав своє життя за щастя й волю народу, тому й саджають її на могилах загиблих. В одній із народних пісень сказано: «...Звелів собі насипати високу могилу. Звелів собі посадити червону калину. Будуть пташки прилітати калиноньку їсти, будуть мені приносити з України вісти».

1-й учень. Калина — це і той символ, що пам'ятає людську береже, символ безсмертя, невіддільний від життя, це наш духовний світ. Якщо троянди й виноград, за словами М. Рильського, символізують красиве і корисне, то калина символізує духовний потяг до своєї землі, свого берега, своїх традицій. «...Пам'ятай же, сину, що казала мати, посади калину біля своєї хати».

Звучить пісня «При долині кущ калини».

При долині кущ калини нахилився до води.
 Ти скажи, скажи, калино, як попала ти сюди?
 Він хотів мене, калину, посадить в своїм саду,
 Не доніс, у полі кинув, думав, що я пропаду.
 Я за землю ухопилась, стала на ноги свої
 І на віки поселилась, де вода і солов'ї.
 Ти не дми на мене, вітре, я тепер не пропаду,
 Наді мною сонце світить і надалі я цвіту.

2-га учениця. Вербка — також символ, опоетизований у народній творчості і художній літературі. Близько 500 видів верби на нашій планеті, а тридцять на Україні.

Учитель. Дуже любив Україну славний її син Тарас Григорович Шевченко, який у своїх творах оспівав її красу. 365 разів Кобзар використав слово «калина», а будучи на засланні в Орській фортеці, посадив гілку верби і викохав її. Для нього вона була уособленням України.

1-й учень. Хліб і рушник — одвічні людські символи. Хліб-сіль на вишитому рушникові були високою ознакою гостинності українського народу.

Хліб був мірилом життя, культури, жоден обряд не обходився без нього. Святість і пошана до хліба передавалися з покоління в покоління.

3-тя учениця. Хліб на столі. Зайшовши до хати, возрадуймося йому, віддаймо шану тим, хто зростив його. Хай завжди він буде в хаті на вишитому рушникові. А найпершою молитвою нашою хай буде хвала хлібові.

Зчитують вірш Б. Олійника «В оборону хліба».

Звучить «Пісня про рушник» А. Малишка.

Учитель. Говорити про Україну та її символи можна довго, бо така багата й щедра наша земля, така славна її історія.

Хочу, щоб кожен із вас запам'ятав те, про що ми говорили сьогодні. Любімо свою землю, випрошуймо у Всевишнього ласки й допомоги, вивчаймо, знаймо й поважаймо її символи, не даймо нікому скривдити їх.

Молись, дитино, за Україну,
Що нам безсмертне життя дає.
А по молитві ставай до чину,
Ставай до праці, дитя моє.
Молитва небо здіймає вгору,
Заводить сонце в душі алмаз,
А праця творить землі опору
Та від скорботи рятує нас.
Молись, дитино, щоб не вернуло
Московське рабство, як темна лжа,
А по молитві пильнуй, щоб дуло
Твоєї зброї не жерла ржа.
Молитва щира — то з Богом згода,
То криця духу, а не руки,
А чиста зброя — твоя свобода,
Твоя будучність на всі віки.

О. В. Савенкова

ПІСНЯ — ЗЛЕТ ДУШІ ЛЮДСЬКОЇ. СЦЕНАРІЙ ТВОРЧОГО ПРОЕКТУ

- Мета:** залучити учнів різних вікових груп до розкриття особистого творчого потенціалу; популяризувати сучасні музичні та віршові твори серед великої кількості учнів школи; виховувати любов до рідного слова, сучасної української пісні.
- Обладнання:** святково прикрашена сцена (гасло фестивалю, українські народні та сучасні музичні символи чи образи), українські народні та стилізовані костюми, фонограми сучасних українських пісень, фонові українські аудіозаписи, відеокамера.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Звучать сурми.

Ведучий. Шановні друзі! Ми відкриваємо щорічний фестиваль української сучасної культури «Пісня — злет душі людської». І сьогодні раді вітати в нашій гостинній залі всіх присутніх. Фестивальну святкову програму розпочнуть наші гості — учасники народного танцювального колективу «Калинка» СШ № 25 із композицією «Привітальна». Отже, вітаємо вас!

Виступ танцювального колективу.

Ведучий

Україно, край мій рідний
Від Кавказу до Карпат,
І веселий, і свобідний,
І великий, і багатий.

Пісню «Україно моя» виконує Лауреат обласного конкурсу «Золотий дударик», переможець обласного конкурсу «Зоряний шлях», переможець районного конкурсу імені Білостоцького «Гармонія», неодноразовий переможець міського конкурсу «Луганськ — любов моя», учениця Розмислова Карина.

Учениця виконує пісню.

Ведучий

Я дитина українська,
Українського роду,
Українці — то є назва
Славного народу

Ю. Шкрумеляк

Ведучий. Вітайте, на нашій сцені лауреат шкільного конкурсу читців, учениця Данилова Анастасія з віршем Ганни Гайворонської «Я українка».

Звучить фонова музика.

Заспіваймо, друзі, враз,
Україні нашій нені,
Щоб почуло море нас
І гірські верхи зелені!

Ведучий. Вас вітає учениця Полякова Тетяна з піснею із репертуару Ані Лорак «Я стану морем».

На екрані — відеозапис «Море».

Сміється сміх.
Горять слова нові.
Сміється небо, поле, море.
Сміється Україна — ми живі,
І з сміхом нас ніхто вже не поборе.

Ведучий. Гуморески Павла Глазового читають учні Болотський Микита та Головка Едуард.

Лунають звуки маршу.

Як весна надійде, спів пташок озветься
Радісний відгомін легко пролунає.
В горах ліс у зелень свіжу прибереться,
І дівчина пісню гарну заспіває.

Ведучий. Зустрічайте, з піснею «Дівчина-весна» на нашій сцені — лауреат районного конкурсу ім. Білостоцького «Гармонія», призер міського конкурсу «Луганськ — любов моя», учениця Бондаренко Марія.

Де ясніше сонце світить,
Де гарніше зорі сяють?
Де ж солодше пахнуть квіти,
Як у наших любім краї!

Ведучий. Вірш Борислава Степанюка «Тече з Луганню Сіверський Донець» виконує переможець шкільного конкурсу читців, учениця 8-Б класу Радченко Христина.

Такого сплеску в музиці і слові,
Вогню такого не передаси.
Нічим, крім пісні, посестри любові,
Криниці невичерпної краси.

Ведучий. Пісню з репертуару переможця останнього телепроєкту «Шанс», нашого земляка, Петра Дмитриченка «Я божеволію без тебе» виконує учень Єфремов В'ячеслав.

На екрані — привітання на честь дня народження класного керівника, демонстрація його фото.

Сміється розум. Аж пашить крилом.
Сміється дотеп, смутком перешитий.
Добро сміється над горбатим злом.
А доки ми сміємось — будем жити!

Ведучий. Гуморески Павла Глазового для вас читає учень Гусев Олександр.

У дівчинки з диво-країни
Така футуристична риса:
Вона мріє палко кохати.
Вона — це звичайна Аліса.

Дипломант Всеукраїнського телевізійного конкурсу «Крок до зірок», дипломант V Всеукраїнського благодійного дитячого фестивалю «Чорноморські ігри», дипломант міжнародного конкурсу «Каунас», дипломант Міжнародного дитячого фестивалю «Змінимо світ на краще» («Артек»), дипломант VI Міжнародного конкурсу-фестивалю дитячої та юнацької творчості «Наша земля — Україна» («Артек»), гран-прі районного конкурсу індивідуального співу ім. Білостоцького, на сцені учениця, Сумішина Дар'я разом із однокласницями — майстринями танців.

Учениця виконує пісню «Аліса».

Минув уже весняний час,
Пропало літечко для нас,
Замовк пташат солодкий звук,
Лиш вітер в шибку стук та стук.

Ведучий. Зустрічайте. На цій сцені учениця Мовчан Катерина з віршем Якова Щоголева «Листопад».

Музика Чайковського фоном.

Буває пісня, наче серед літа
Срібляста річка в сиву даль тече.
А є така, що тугою налита,
І туга душу наскрізь пропече.

Савенкова О. В виконує пісню з репертуару Н. Могилевської «Вільний птах».

Я так люблю здоровий сміх,
Веселий сміх, що гріє всіх!
Переливаю в слово радість,
Яку в душі своїй зберіг!

Ведучий. А тепер гуморески Павла Глазового для вас виконає учень Шарун Владлен.

Лунають звуки маршу.

Народна пісня зоряно, незгасно
Горить в моєму серці повсякчас
Не племенистим закликом, не гаслом
А променем, що будить сівача.
І я готова крізь огністі брами
Пройти і душу випалить дотла,
Щоб українська пісня не вмирала,
Щоб в молодих серцях вона жила.

Ведучий. А зараз зустрічайте. На нашій сцені Галина Ільєва — співачка, журналістка, науковець, поетеса, композитор, кандидат філологічних наук, випускниця стаціонарної докторантури Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, стипендіат Міжнародних наукових фундацій, лауреат всеукраїнських та міжнародних мистецьких фестивалів, член Асоціації естрадних діячів України та Національної спілки журналістів України.

Пані Галина заспівала своїх пісень, розповіла про свої досягнення, відзначила високий рівень підготовки учнів, зупинившись на кожному з номерів, та подарувала дітям диски зі своїми піснями та збірки поезій.

У фіналі звучить пісня «Ти моя Україна».

Проект демонструється на екрані, виконують Савенкова О. В. та учасники фестивалю.

Для підбиття підсумків на сцену запрошуються директор школи-гімназії № 60 Підтинна А. А. та заступник директора з навчально-виховної роботи Шемет І. Є.

Усі учасники нагороджуються почесними дипломами.

Ведучий. Дуже раді будемо зустрітися наступного року. Хай вам щастить!

МОРФОЛОГІЧНІ ПЕРЕГОНИ. ЛІНГВІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета: поглибити знання учнів про морфологічну систему мови; формувати навички дослідження мовного матеріалу, навички порівняльного аналізу морфологічного складу слов'янських та неслов'янських європейських мов; виховувати інтерес до навчального предмета.

Обладнання і матеріали: картки з текстами для дослідження; таблиці для запису результатів дослідження.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

I. Вступне слово вчителя

Соціальні функції мови надзвичайно широкі. Мова охоплює всю діяльність, усе життя суспільства. Наука про історію української мови використовує загальні закони мовного розвитку, які відкриті на підставі вивчення ряду мов різних систем і різної структури. Історія української мови тісно пов'язана з науковими дисциплінами, присвяченими вивченню інших слов'янських мов, насамперед найбільш споріднених — російської й білоруської, а також польської, чеської, словацької.

Застосування порівняльно-історичного методу під час аналізу тих явищ, що мали місце в розвитку української мови, передбачає обов'язкове залучення відповідних фактів усіх слов'янських, а часто й неслов'янських мов.

II. Оголошення теми і завдань заняття

Учитель. Сьогодні ми спробуємо дослідити морфологічний склад української мови у порівнянні з іншими індоєвропейськими мовами, адже морфологічні явища сучасної української мови своїм корінням сягають періоду спільнослов'янської, а іноді й індоєвропейської прамови.

Мета нашого дослідження — порівняти частотність уживання різних частин мови в українській та найбільш споріднених слов'янських мовах (російській, білоруській, польській) і деяких

європейських мовах (англійській, французькій), щоб навести ще один аргумент на користь спільного походження європейських мов. Це дасть нам можливість дослідити особливості світосприйняття наших далеких предків, адже відомо, що мова є відображенням мислення людини.

III. Повідомлення учнів

1-й учень. Українська мова належить до групи слов'янських мов, що становлять одну з груп індоєвропейської мовної сім'ї.

Археологічні знахідки свідчать, що слов'яни споконвіку живуть у Європі. Усі вони колись становили етнічну й культурну спільність і користувалися єдиною мовою, хоч і з наявними в ній діалектними відмінностями. Ця мова відома в науці під назвою спільнослов'янської, або праслов'янської. Спільнослов'янська мова сформувалась на базі давньоіндоєвропейської, основою якої були діалекти племен періоду кам'яного віку.

2-й учень. Генетично, тобто за походженням, споріднені мови характеризуються значною спільністю їх лексики, близькістю морфологічної і синтаксичної будови, наявністю закономірних звукових співвідношень. У слов'янських мовах, наприклад, однаково називаються майже всі родинні поняття, свійські тварини, явища зовнішнього світу, як-от:

- укр. *рід, мати, син, дочка, пшениця, кінь, літо, зима, рука, ніс;*
- рос. *род, мать, сын, дочь, пшеница, конь, лето, зима, рука, нос;*
- білор. *род, маці, сын, дачка, пшаніца, конь, лета, зіма, рука, нос;*
- польськ. *rod, matka, syn, corka, pszenica, kon, lato, zima, reka, nos;*
- чеськ. *rod, matka, syn, bratr, psenice, kun, leto, zima, ruka, nos;*
- болг. *род, майка, син, дъщеря, пшеница, кон, лято, зима, ръка, нос.*

Слов'янським мовам властиві майже всі ті самі граматичні категорії (роду, числа, відмінка, особи, виду, стану, часу...); виняток становить лише болгарська мова, яка втратила категорію відмінка іменників. Споріднена у слов'янських мовах будова речення.

IV. Дослідження в групах

Учитель. Для дослідження ми взяли тексти українською, російською, білоруською, польською мовами.

I група

Квітник був неодмінною частиною садиби українського селянина, він прикрашав переважно причілок хати, квіти росли

й на вулиці. Іноді квітники обгороджували невеликим парканом, а то й просто обсаджували рядочком квітів чи низькорослих кущів. Такі квітники й зараз прикрашають хати українців у селах та балкони мешканців міста.

Які ж квіти найбільше любляють в Україні? Чимало легенд, пісень, переказів зберегла пам'ять народу про цих одвічних супутників людини, які широко застосовували в обрядах, побуті, чи просто як окрасу, що милує око, веселить душу.

Чи не найбільш поширеною й улюбленою в Україні здавна вважали рожу рожеву, або мальву. Прийшла до нас мальва з Південної Азії, де її знали ще стародавні пелаги. Ця рослина поширена також по всьому Середземномор'ю і має понад півтори тисячі видів. Високі стебла, густо вкриті яскравими ніжними квітками та великими лапатими листками, живою стіною закривають майже кожну сільську хату. Безліч відтінків: від білого, рожевого до червоного й багряного, створює дивовижну веселку навколо оселі.

II група

Паўстала пытанне: калі праводзіць аперацыю. Што адкладваць яе нельга — было ясна кожнаму. Патрэбна было вызначыць дзень пачатку ваенных дзеянняў. Гольц прапанаваў пачаць аперацыю заўтра: эсэсаўцы павінны з дарогі адпачыць, набрацца сіл для вялікіх лясных пераходаў. Штанке пагадзіўся з Гольцам. І тут — на здыўленне палкоўніку і маёру — запярэчыў Боўцін. Ён сказаў, што аперацыю трэба пачынаць зараз жа, пасля заканчэння парады. І ў доказ сваёй прапановы давёў, што адкладваць аперацыю да заўтра нельга: могуць дазнацца партызаны, разведка ў іх працуе добра. Двух падпольшчыкаў ён сёння схавіў. А ці толькі два іх было ў Кромнах? Ён, як ўжо дакладваў, не паспеў падпольны клубок разблытаць.

Разважанні Боўціна выклікалі ў Штанке насцярогу. нарада праходзіць ў строгай тайне, а Боўцін гаворыць аб партызанскай разведцы. Як жа партызанам знаць пра нараду... І Штанке цвёрда-нацвёрда рашыў прыгледзецца да Боўціна, чымсьці трывожыў яго начальнік паліцыі. Ён хацеў запярэчыць Боўціну і пакінуць у сіле прапанову Гольца.

III група

Некоторые самые догадливые читатели уже, наверно, догадались, что этот незнакомый малыш был не кто иной, как Знайка. Вместо того чтобы преспокойно вернуться домой, Знайка решил разыскать своих друзей.

Жители Змеевки рассказали Знайке, что в Зеленом городе несколько дней назад появились малыши, которые тоже летели на воздушном шаре и разбились. Двое из них приходили в Змеевку за паяльником, а потом уехали обратно в Зеленый город вместе с шофером Бубликом. Знайка стал расспрашивать об этих двух малышах. Когда ему описали их и сказали, что оба были в кожаных куртках, он сразу догадался, что это были Винтик и Шпунтик. Писатель Смекайло, который тоже был тут со своим бормотографом и слышал этот разговор, подтвердил, что малышей на самом деле звали Винтиком и Шпунтиком.

Знайка очень обрадовался. Он сказал, что сейчас же отправится в этот город, и просил показать ему дорогу туда.

IV група

Zasmucilo go jdkrycie, ze kobieta, ktora arestowal, nalezala do jednej z najzamosniejszych rodzin w Atlancie. Ale do nie wszystko. Byla znana z dzialalnosci charytatywnej na rzecz osob starszych. Wygladala przeslicznie, stojac tam, ubrana na czarno jak wlamywacz. Powiedzial szefowi, ze zdecydowal sie ja wypuscic po rozmowie ostregawczej. Problem polegaj na tym, ze zdecydowal sie opoznic zwolnienie jej az do ranka, zeby rozmowe odbyl oficer dyzurny.

- Dlaczego chce pani zabrac Annie ze soba do domu? — zapytal ja, wypatrujac czegos za oknem. — Nie prowadzi pani nielegalnego zajazdu, zgadza sie?
- Jestem zmeczona, glodna i spiaca. Chce sie tylko stad wydostac, a jesli pan nie pozwoli Annie pojsc ze mna do domu, to mozliwe, ze obydwie pojedziemy do domu z panem. W ten sposob moglby pan nas nadzorowac.

Toni pomyslala, ze jest zmeczona. Mowila jak pomylona. Ostatnia rzecz, jakiej pragnela, bylo isc do domu z kapitanem Adamem Ware'em. Po prostu sprawial wrazenie zbyt twardego. Chciala ujac troche srogosci z jego zachowania.

- Nie zabieram kobiet ze soba do domu. Wole miec jedna dama na raz. Gdybym jednak mial tak postapic, panno Gresham, to nie dla nadzoru. — Wrocil do biurka i nacisnal guzik na konsolecie telefonicznej. — Sierzancie Price, prosze przyprawdzic Annie z aresttu i zabrac jej rzeczy osobiste i panny Gresham.
- Dziekuje panu, kapitanie — powiedziala miekko Toni. — I jeszcze jedno pytanie: dlaczego zostalam zwolniona?
- Wycofujemy oskarzenie pod warunkiem, ze zakonczy pani swoje tajne ochotnicze patrolowanie.

- Nie sadze, zebym mogla to obiecac, kapitanie. Ale obiecuje nie wciagac w to nikogo wiecej.
- Tak wlasnie przypuszczalem, panno Gresham. Czy chcialaby pani, zebym wezwal taksowke?

(Кожна група результати дослідження заносить до заздалегідь підготовленої таблиці.)

V. Обробка результатів

Заповнення зведеної таблиці результатів. Порівняння їх.

Частини мови	Українська %	Російська %	Білоруська %	Польська %	Усього частин мови %
Іменник	48/36	33/25.8	45/33.3	67/27	193/29.9
Прикметник	19	6	5	16	46/7.1
Дієслово	19/14	25/19.5	34/25.2	58/24,5	136/21.1
Прислівник	9	8	12	12	41/6.4
Числівник	2	2	2	4	10/1.6
Займенник	11/8.2	18/14.1	10/7.4	23/9,3	62/9,6
Прийменник	11/8,2	13/10.2	13/9,6	30/12,1	67/10,4
Сполучник	10	16	8	22	56/8,6
Частка	6	5	6	15	32/4,9
Усього слів у тексті	135	128	135	247	645

VI. Підбиття підсумків

Учитель. Й-В. Гете говорив: «Хто не знає чужих мов, той нічого не відає про свою власну». Що ж нового дізнались ви про свою мову, порівнюючи її з іншими?

Учні. Ми побачили, що найчастіше в досліджених нами мовах уживають іменники, дієслова, займенники та прийменники. Отже, можна припустити, що саме ці частини мови є найстарішими, тобто сприйняття світу нашими предками зводилось насамперед до називання предметів та дій, які вони виконували. А тому не випадково ядром речення є підмет (найчастіше виражений іменником) та присудок (найчастіше виражений дієсловом). Речення ж, як відомо, є основною одиницею спілкування.

У ПРИСЛІВ'Ї ПРАВДИ ШУКАЙ. ЗАСІДАННЯ ГУРТКА ЮНИХ ФІЛОЛОГІВ

- Мета:** розширити уявлення учнів про особливості прислів'їв, поглибити знання про односкладні речення; збагачувати мовлення учнів; розвивати навички дослідження мовного матеріалу, уміння порівнювати та узагальнювати результати дослідження; виховувати наполегливість, захоплення народною мудрістю; почуття радості пізнання.
- Обладнання:** збірка українських народних прислів'їв; картки з прислів'ями для дослідження в групах.
- Методи і прийоми:** дидактична гра, розповідь, дослідження, бесіда.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

I. Лінгвістична задача

На дошці записані слова: *прислів'я, приказка, казка, легенда.*

Учитель. За допомогою двох запитань відгадайте задумане слово. Чи є це слово назвою одного з малих фольклорних жанрів? Чи називає це слово вислів узагальнювального характеру?

II. Вступне слово вчителя

— Багата й різноманітна творчість нашого народу. Із сивої давнини, з вікових глибин зринає фантастичний світ казки; відгомін далеких героїчних подій відчутно в легендах, переказах; веселять народні усмішки; несуть до нас мудрість, досвід, світогляд багатьох поколінь українців прислів'я та приказки.

III. Повідомлення групи «Юні фольклористи»

1-й учень. *Прислів'я* — це короткий, закінчений, образний народний вислів узагальнювального характеру.

Приказка — це влучний образний вислів, який не містить у собі узагальнювального смислу.

2-й учень. Основною суттю прислів'я та приказки є глибина думки, сила переконання. Різкої межі між прислів'ями і приказками не існує, тому їх розглядають як один жанр. Різниця між

ними полягає хіба в тому, що приказки не вживають у переносному значенні і вони не мають повчального характеру. На відміну від інших видів народної поетичної творчості, прислів'я та приказки якнайтісніше пов'язані зі щоденним побутом, доступні найширшим верствам населення і не потребують особливої обстановки й широкої аудиторії. Вони є узагальненою пам'яттю народу, висновками з життєвого досвіду, який дає право формулювати погляди на етику, мораль, історію й політику. Прислів'я та приказки становлять начебто звід правил, якими людина повинна керуватися у повсякденному житті. Вони рідко констатують якийсь факт, скоріше рекомендують чи відкидають, схвалюють або засуджують, остерігають чи повчають, бо за ними стоїть авторитет покоління.

IV. Повідомлення групи «Юні лінгвісти»

1-й учень. «Художні засоби у прислів'ях». Однією з основних прикмет прислів'їв є той чи інший ступінь узагальнення. Прислів'я перестає ним бути, коли його вживають у буквальному значенні. Власні імена у прислів'ях не означають конкретної особи («У всякої Домашки свої замашки», «Казала Настя, як удасться»). Досягти узагальнення найчастіше допомагає метафора («дивиться псом, а думає вовком»). Широко застосовують і такий вид поетичних тропів, як порівняння («Вискочив, як Пилип із конопель»).

2-й учень. «Стилістична побудова прислів'їв». Стилістичну побудову прислів'їв урізноманітнюють такі прийоми, як введення діалогу: «Хочу пирогів, а нема! — Та он, на печі, бери їж! — Не хочу, я думав, що нема!»; звертання: «Куме Андрею, не будьте свинею!»; запитання, що передбачає заперечення: «Хіба що сіре, те й вовк?!»; паралелізми: «Яка гребля, такий млин, який батько, такий син»; протиставлення: «Голосок дзвенячий, а совість свиняча». Для композиції прислів'їв характерне римування: «Зачепилася за пень — простояла цілий день».

V. Оголошення теми й завдань заняття

Прислів'я дуже часто є односкладними реченнями. Сьогодні ми спробуємо дослідити, який же тип односкладних речень найчастіше зустрічається у цих народних висловах.

VI. Дослідження в групах

1-ша група «У житті, як на довгій ниві»

Од напасті не пропасти.

Щастить, як утопленому.

Було, та загуло.

Побили Хому за Яремину вину.
Б'ють і плакати не дають.
Б'юся як риба об лід.
Горе не кинеш в море.
Лиха конем не об'їхати.
І хвоста нема у дворі.
З чужого воза серед дороги злізай.
Позич голий сорочки.
Немає в що й солі зав'язати.

2-га група «Свій розум май і людей питай»

Розуму не позичиш.
Розум за гроші не купиш.
Не учися розуму до старості, але до смерті.
Розумного на покуті саджають для честі, а дурного — для сміху.
Не бажай синові багатства, а бажай розуму.
Не пером пишуть, а умом.
По одязі стрічають, по уму проводжають.
До булави треба голови.
Розумній голові досить дві слові.
Не бійся розумного ворога, а бійся дурного приятеля.
Вчитися ніколи не пізно.
Шануй учителя, як родителя.

3-тя група «Діло майстра величає»

Без труда нема плода.
Без трудів не їстимеш пирогів.
Чужим добром не забагатієш.
Не святі горшки ліплять.
Не вчи ученого їсти хліба печеного.
Не журись та за діло берись.
На чужий труд ласим не будь.
Добре чужими руками жар загрібати.
За невміння деруть реміння.
І шитеє, і поротеє знає.
Ненагріте залізо не зігнеш.
Згаяного часу і конем не доженеш.

4-та група «Слово до слова — зложиться мова»

Умій сказати, умій і змовчати.
Не роби з писка халяву.
І від солодких слів буває гірко.
Не кидай словами, як пес хвостом.
Брехнею світ перейдеш, та назад не вернешся.

Вола в'яжуть мотуззям, а людину словом.
 Правду не сховати.
 І за рідного батька правду кажи.
 Вміє зуби заговорить.
 Старого ліса не виведеш з ліса.
 За моє жито ще й мене побито.
 Поможи, боже, і вашим, і нашим.
 Результати досліджень кожна група фіксує в таблиці.

Тип речення	Кількість таких речень
Двоскладні	
Означено-особові	
Неозначено-особові	
Безособові	
Узагальнено-особові	
Інфінітивні	

VII. Звіт груп

Групи подають інформацію про результати дослідження, яку консультант вносить до зведеної таблиці.

Вид односкладних речень	1-ша група	2-га група	3-тя група	4-та група	Усього
Означено-особові	1	—	—	—	1
Безособові	4	3	2	2	11
Неозначено-особові	2	3	2	1	8
Узагальнено-особові	3	6	8	8	25
Інфінітивні	2	-	-	1	3

VIII. Висновки

Консультант підводить підсумок роботи, будує діаграми, формулює висновки, які доповнює решта учнів.

Учитель. Отже, у результаті дослідження ми виявили, що найчастіше прислів'я формулюють у вигляді односкладних узагальнено-особових речень, що повністю відповідає функції прислів'я, — влучно, сконцентровано виразити досвід багатьох поколінь українців, зробити його здобутком кожного з нас.

ІХ. Практикум

1. Завдання групам: скласти правила мовного етикету українця у прислів'ях.

1-ша група: «Треба знати, де що сказати».

2-га група: «Заторохтіла сорока, як діжка з горохом».

3-тя група: «Не хочеш почути дурних слів, не кажи їх сам».

4-та група: «Краще мовчати, аніж брехати».

2. Перевірка виконання завдання в групах.

1-ша група

Всякому слову свій час.

Бережи хліб на обід, а слово на відповідь.

Умій сказати, умій і змовчати.

Не кидай словами, як пес хвостом.

2-га група

Говорить, наче три дні не їв.

Аж до діброви чути ваші розмови.

Інший торочить, як дратвою строчить.

Не шелести, як віник по хаті.

3-тя група

Меле як з гарячки.

Плете, що слина до губи принесе.

Чув дзвін, та не знає, звідки він.

Бесіди багато, а розуму мало.

Меле, як порожній млин.

4-та група

Збреше й оком не зморгне.

Верзе, що й купи не тримається.

Співай, дядьку, вона довга.

Розказав Мирон старої кобили сон.

Х. Домашнє завдання

Скласти «Сімейний кодекс у прислів'ях».

Додаток

«Сімейний кодекс у прислів'ях»

Матері ні купити, ні заслужити.

У дитини заболить пальчик, а в матері — серце.

Шануй батька й неньку, то буде й тобі гладенько.

Коли дитини не навчиш у пелюшках, то не навчиш і в подушках.

Нащо й клад, коли в сім'ї лад.
І в лиху годину не кидай дружину.
Чоловік у домі голова, а жінка — душа.
Без хазяїна двір, а без хазяйки хата плаче.
Жінка чоловікові подруга, а не прислуга.
Годуй діда на печі, бо й сам будеш там.
Поки діда, поти й хліба, поки баби, поти й ради.

Література

1. *Бутрин Л.* Шануймо рідне слово. Матеріали для роботи гуртка юних знавців української мови. 5–7 класи.— Тернопіль: Підручники і посібники, 2004.— 176 с.
2. *Народ* скаже — як зав'яже. Українські народні прислів'я, приказки, загадки / Упорядкування та передмова Н.С. Шумеди.— К., 1971.— 229 с.
3. *Потапенко О.І.* Гурткова робота з української мови в 4–8-х класах.— К.: Радянська школа, 1989.— 109 с.

Т. Г. Цюрко

РОСЛИННА СИМВОЛІКА УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ. СЦЕНАРІЙ ФОЛЬКЛОРНОГО СВЯТА

Мета: дослідити характерні ознаки образів-символів рослин в українському фольклорі, визначити світоглядну значущість цих символів для українців, поглибивши знання з антології українського фольклору.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Кімната прикрашена вишитими рушниками, картинками з рослинами. Учитель і ведучий одягнені в національні українські костюми. На свято запрошені поважні представники культури, етнографи, фольклористи, працівники обласного краєзнавчого музею м. Житомира.

Учитель. Ми живемо у тривожний, але прекрасний час, коли відроджуються національні традиції, переглядаються культурні цінності, забуті століттями. Кожний народ має свої святині, свої символи: опоетизовані образи дерев, квітів, трав. Є вони і в нашого народу. Ці образи-символи уособлюють красу України, духовну міць її народу, засвідчують любов до рідної землі.

Ведучий. Рослинні мотиви та образи широко представлені в українському фольклорі. Майже в усіх жанрах усної народної творчості рослинна символіка є одним із найважливіших художніх засобів.

Стиха звучить повільна мелодія.

1-й читець

Україно мила, краю мій чудовий!
Чи є в цілім світі ще така краса?
Весно наша рідна, в запахах бузкових,
В голубім серпанку дівчини коса.

2-й читець

Вся в садах вишневих, у пахучих м'ятах,
В розлогих долинах яблунь пахне цвіт.
Земле ти вродлива, земле ти багата,
Де такої вроди знайдеш дивоцвіт?

3-й читець

Скрізь хати біленькі, наче на малюнку,
В мальвах, чорнобривцях, наче у вінку,

Дай, кохана земле, цілющого тунку,
Вірною я буду тобі до віку!

Хор ліцею виконує пісню Костянтина Яновського «Калинові острови».

Ведучий. Хто може уявити нашу Україну-неньку без верби та калини? Напевно, ніхто. Тому не можемо уявити і наш український фольклор без образів-символів цих рослин.

1-й учень. Серед опоетизованих рослин-символів першорядне місце відведено калині. Червоний колір калини відображає красу, біле цвітіння — невинність. Калина прикрашала весільний обряд, її використовували під час поховань, але кожного разу — як ознаку любові, доброї згадки про людину.

2-й учень. Калина означає і жаль, і смуток, і тугу за коханим. Калина — це символ рідної землі, отчого краю, батьківської хати. Чому саме вона стала глибоким народним символом?

Це зумовлено багатьма чинниками: кольором цвіту, плодів, формою, лікувальними властивостями, світоглядом, традиціями наших предків.

3-й учень. Шанують українці і вербу. «Без верби і калини — нема України». Верба символізує прадерево життя. Верба росте, як правило, над водою, і у свідомості українців її образ поєднувався із образами річки, криниці, джерела. За прислів'ям, де срібліє вербиця, там здорова водиця.

4-й учень. Образ верби дуже поширений у фольклорі. Він символізує невибагливість, скромність, глибоку тугу й печаль матері-вдови, безталанної дівчини, асоціюється із одруженням.

Звучить мелодія «Летіла зозуля, кувала...».

1-й учень. Є у нашого народу символи сімейного добробуту: чорнобривці, маки, мальви, соняшник, барвінок, вишня, рутам'ята, ряст, васильки, любисток...

2-й учень. Є і цілющі образи-символи: папороть, терен, чистотіл, чебрець, полин...

3-й учень. А образи, які найчастіше використовують в обрядодіях, — дуб, осика, тополя, явір, бук та ін.

Виступ групи етнографів про рослинну символіку Полісся.

1-й етнограф. Рослинна символіка Полісся включає образи бузку, ясена, явора та любистку.

2-й етнограф. Важливе значення для викристалізації національної свідомості українців мали і мають фольклорні обрядодії з рослинами, зокрема замовляння.

3-й етнограф. Репертуар рослинних символів у замовляннях надзвичайно широкий і різноманітний. Це, мабуть, також

наслідок глибокої давнини замовлянь як «жанру» і як міфосвіту. Адже рослинна символіка походить від збирання корисних рослин — того етапу стосунків стародавньої людини з природою, який передував навіть мисливству.

4-й етнограф. «Калиновим мостом ішло три сестри: Калина, Малина, Шипшина. Не вміли вони ні шити, ні прясти, тільки вміли сікти-рубати, ріки пропускати: одна ріка водяная, друга ріка огняная, третя ріка кров'яная. Водяною огонь заливати, кров'яною кров унімати».

1-й етнограф. «Іван Богослов, не однослов, море потоптав, мальву посадив; мальва не прийнялась — у народженого, хрещеного раба Божого Івана кров уйнялась!»

2-й етнограф. «У неділю рано Пречиста Діва плугом небо орала, небо орала, руту-м'яту сіяла. Рута-м'ята не зійшла, щоб кров не найшла».

3-й етнограф. «Ой вилинь, вилинь, гоголю! Винеси літо з собою, винеси літо, літечко, і зеленее житечко, хрещатенький барвіночок і запашний васильочок!»

4-й етнограф. «Дубе, дубе! Ти чорний: у тебе, дубе, білая береза, у тебе дубочки синочки, а у березочки дочки. Тобі, дуб і березо, шуміть та густі, рожденному, хрещеному рабу Божому Івану спать та рости!»

Інсценізація легенди про чистотіл.

Оповідач. Давно колись жила в селі дівчина Марія. Жила бідно з матір'ю-вдовою, працювала важко з раннього ранку до пізньої ночі. А вродою дівочою була, як пава мальована. Закохався в неї син сільського багатія Дурманюка Олекса. Покохав щиро. Старий Дурманюк од люті аж синів. Кричав на сина. Та Олекса стояв на своєму. Старий Дурманюк пішов до сільської відьми. Заплатив їй великі гроші, аби вона якусь болячку наслала на Марію. І стара відьма зробила свою чорну справу: наворожила, нашептала, та й укрилося Марійчине біле личко бородавками. Плаче дівчина, людям на очі боїться показатися. Дізнався про те Олекса, засмутився важко. Але не сидів склавши руки: пішов до доброї ворожки і розповів їй про своє лихо. Ворожка дістала пучок сушеного зілля і сказала: «Віддаси Марії, нехай зварить його в полив'яному горщику. В тому відварі нехай тричі вмие лице та промовить:

Зілля-зіллячко зелене, забори болячку від мене.

Поки сонечко зійде, хай болячка пропаде і на відьму перейде».

Відніс Олекса Марійці зілля, і вона знову стала вродливою.

Учитель. Сьогодні ми ще раз упевнюємось, що опоетизація рослинного світу становить своєрідну народнопоетичну домінанту, що виявляє себе в народній творчості, художньому слові, зрештою визначає спосіб мислення, світобачення українців.

Виступ народознавчої групи.

Ведучий. Також вагоме місце займають образи-символи рослин у святах.

На сцену виходять четверо дівчат, що символізують чотири пори року. Кожна з них вдягнена відповідно до пори року, яку уособлює.

Дівчина-зима

Третя пречиста (4 грудня) — льон, коноплі, мак-видюк, рутам'ята.

Катерини (7 грудня) — пшоно, волошки, верба.

Різдво (7 січня) — волошки, калина, пшениця, валеріана.

Дівчина-весна

Стрітіння (15 лютого) — пшениця, просо, ячмінь, овес, айр.

Євдокії (14 березня) — пшениця, льон, коноплі, гречка, просо.

Масляна (останній тиждень перед Великоднем) — льон, коноплі, бузок, барвінок.

Хрестопоклінний тиждень (4-й тиждень великого посту) — пшениця, овес, мак.

Вербна неділя (6-й тиждень Великого посту) — верба.

Великдень — пшениця, клен, ясен, татарник.

Юрія (6 травня) — жито, явір, осика.

Дівчина-літо

Івана Богослова (21 травня) — дуб, осика.

Тереодора (29 травня) — дуб, вишня, береза.

Зелені свята — жито, хміль, папороть.

Олени (3 червня) — льон, гречка, калина, чебрець, ряст.

Івана Купала (7 липня) — пшениця, ячмінь, овес, мальви, мак, любисток, папороть, барвінок.

Петра й Павла (12 липня) — жито, вишня.

Дівчина-осінь

Мотрини (1 серпня) — жито, терен, соняшник.

Маковія (14 серпня) — мак, чебрець, васильки, любисток.

Варфоломія (7 вересня) — жито, горобина, калина, чорнобривці.

Луки (31 жовтня) — пшениця, ясен, клен, явір, осика, верба, вишня.

Пилипа (27 листопада) — калина, вишня, верба, дуб.

Ведучий. Образи рослин ушановано не тільки в українському фольклорі, а й у творах відомих українських письменників, серед них і геній України — Тарас Григорович Шевченко. Давайте пригадаємо фрагменти творів, у яких Шевченко використав назви рослин.

1-й читець

ПРИЧИННА

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
...Ще треті півні не співали,
Ніхто нігде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів.

2-й читець

І ДОСІ СНИТЬСЯ...

І досі сниться: під горою
Між вербами та над водою
Біленька хаточка...
...І нищечком старий читає,
Перехрестившись, Отче наш.
Крізь верби сонечко сіяє
І тихо гасне. День погас
І все почило. Сивий в хату
Й собі пішов опочивати.

3-й читець

МИ В КУПОЧЦІ КОЛИСЬ РОСЛИ З ТОБОО

І яр, і поле, і тополі,
І над криницею верба.
Нагнулася, як та журба
Далеко в самотній неволі.
Ставок, гребелька, і вітряк
З-за гаю крилами махає
І дуб зелений, мов козак,
Із гаю вийшов та й гуляє
Попід горою.

4-й читець

САДОК ВИШНЕВИЙ КОЛО ХАТИ

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть.
Плугатарі з плугами йдуть,

Співають, ідучи, дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Звучить мелодія «Садок вишневий коло хати».

Ведучий звертає увагу глядачів на таблицю «Символіка кольору рослинних образів-символів».

№ з/п	Колір	Символіка кольору	Протилежна символіка
1	Червоний	Кров і вогонь, повнота життя, свобода, урочистість, любов і пристрасть, динамізм	Ворогування, помста, війна, агресивність, гнів, боротьба, збудженість
2	Білий	Символ невинності, чистоти, добротності, радості, світла, легкості	Знак порожнечі, безтілесності, мовчання, смерті
3	Жовтий	Світло, радість, повага, колір золота, зрілого колосся пшениці, жита, ячменю, зів'ялого листя, колір юності й радості	Колір хвороби, смерті, потойбічного світу, заздрості і ревнощів
4	Синій	Колір неба й моря, довір'я, вірності	Безкінечність, смуток, колір прохолоди
5	Зелений	Мир, спокій, юність, надії, радості, колір природи, скромності, спокою	Незрілості, недосконалості, зради, ревнощів, заздрощів

Учитель. Українська народна творчість — це дійсно скарбниця мудрості. У ній відбито не тільки народні вірування, звичаї, обряди, пов'язані з ушануванням рослинної символіки, а й народні прикмети, поради по господарству; це своєрідний народний календар, який наші предки тримали в голові. Термін «символ» об'єднує поняття об'єктивної дійсності і відкладений у свідомості умовний знак певного явища. У символах відображені прагнення людей, їхня історія, традиції.

Ведучий. Для українців рослинні образи-символи повинні займати першорядне місце, оскільки ми — окремий неповторний народ, який існуватиме завдяки вірі в майбутнє!

Хор ліцею виконує пісню поліського композитора Івана Сльоти «А льон цвіте...».

Додатки**Короткий словник використаних термінів і понять**

Антологія — збірник кращих, вибраних віршів одного поета, групи поетів певного напрямку, жанру, тематики.

Дерево — багаторічна рослина із твердим стоволом.

Домінанта — головний, панівний принцип, ідея, ознака, найголовніша складова частина чогось.

Духовна культура — сукупність норм моралі, звичаїв, обрядів, вірувань, набутих людьми у процесі тривалої громадсько-історичної діяльності.

Емблема — умовне, символічне зображення якого-небудь поняття, ідеї.

Естетичний — специфічно духовне ставлення людини до світу, яке реалізується через чуттєве сприйняття.

Етимологія — розділ мовознавства, який вивчає походження слова, його первинне («істинне») значення, шляхи, якими слово потрапило до іншої мови.

Етнологія — наука про культуру, побут, звичаї того чи іншого народу.

Звичай — повсякденний усталений спосіб (правило) поведінки, складений історично, на основі людських стосунків, у результаті багаторазового здійснення одних і тих же дій та усвідомлення їх суспільної значущості.

Колір — один із основних зображувальних засобів у мистецтві. У реалістичному творі служить найповнішому розкриттю ідейного змісту, найсильнішому емоційному впливу.

Матеріальна культура — сукупність матеріальних цінностей, створених народом у процесі його історичної діяльності.

Менталітет — еволюційно та історично сформована структура, яка визначає рівень почуттів, думок, поведінки, і формує систему цінностей і норм життя як окремої особи, так і певних націй, народів, суспільств.

Ментальність — суб'єктивна форма об'єктивно існуючого менталітету (менталітет у вигляді соціально-історичної, етико-культурної укоріненості в бутті).

Обряд — узвичаєне, обов'язкове символічне дійство, приурочене до відзначення найбільш важливих подій у житті людського колективу, родини чи навіть окремої особи.

Обрядовість — сукупність обрядів, усталених символічних дійств, якими супроводжується громадське чи сімейно-побутове життя.

Персоніфікація — один із видів метафори: перенесення ознак і властивостей людей чи живих істот на неживий предмет або явище природи, унаслідок чого вони діють, мислять, відчувають, як люди.

Рослина — одна із форм існування живої матерії на Землі.

Семантично — згідно з лексичним походженням слова.

Фольклор — 1. Усна народна творчість. 2. Сукупність народних традицій, поглядів, звичаїв, обрядів та вірувань, що набули художньо-творчого мистецького оформлення.

Фольклористика — наука, що вивчає усну народну творчість.

Флористика — розділ ботаніки, що систематизує і описує усі види рослин.

В. О. Онищенко

«О РІДНЕ СЛОВО! ХТО БЕЗ ТЕБЕ Я?» ЛІНГВІСТИЧНИЙ ІНСАЙТ

Мета: розкрити учням значимість рідної мови як одного з головних чинників у формуванні національної самосвідомості людини; поповнити їхні знання про функції мови; виховувати любов до рідного слова, розкривши його красу й силу через ознайомлення із творами українських авторів; формувати вміння роботи в групах, розвивати критичне мислення; розвивати практичні навички демонстрації своїх знань з мови і літератури в контексті дослідження поставленої проблеми; виховувати культуру мовлення.

Очікувані результати:

Учні знатимуть: роль мови в житті людини і народу загалом; вислови видатних людей про мову, основні правила культури мовлення, мовні обов'язки громадян, особливості стилістичних засобів лексики в поезіях І. Драча.

Учні вмітимуть: критично мислити, працювати з додатковими джерелами та аналізувати інформацію, аргументувати свою точку зору, моделювати мовленнєву ситуацію, бути толерантними в спілкуванні. Мислити категоріями рідної мови.

Тип уроку: факультативний урок розвитку зв'язного мовлення.

Форма проведення: лінгвістичний інсайт.

Обладнання: опорні схеми, ватмани, маркери, стікери, Конституція України, «Кобзар», збірка «Україно, нене моя!», роздавальний матеріал для роботи в групах, словники, виставка учнівських робіт.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

I. Оргмомент

Знайомство, об'єднання в три групи.

II. Повідомлення теми інсайту, мотивація

Вступне слово вчителя

Дорогі діти! Тема нашого уроку — «О рідне слово! Хто без тебе я?» Сьогодні ми з вами спробуємо осмислити значимість мови як для кожної людини, так і для народу загалом; сягнемо краси рідного слова, дослідивши його в процесі ознайомлення з творами українських авторів.

Мова — безцінний скарб, який передали нам у спадок предки, заповідаючи його берегти і любити. Як ви гадаєте, чому ми змушені часто запитувати: «О рідне слово! Хто без тебе я?»;

«Виступ-мотивація» 1-ї учениці (читання напам'ять уривка з поезії Д. Білоуса «Ти зрікся мови рідної»)

Ти зрікся мови рідної.
Тобі Твоя земля родити перестане,
Зелена гілка в лузі на вербі
Від доторку твого зів'яне.
Ти зрікся мови рідної.
Нема Тепер у тебе роду, ні народу.
Чужинця шани ждатимеш дарма.
В твій слід він кине сміх погорду!

«Виступ-мотивація» 2-го учня (читання напам'ять поезії В. Крищенка «Рідне слово»)

Хто ми в світі без рідного слова?
Запитаю, щоб чулось навкруг.
Ой болить і пече мене знову
Глухота перекошених душ.
Ну і що? — хтось промовить зухвало, —
Слово хліба чи сала додасть?
Дух живий поміняти на сало —
Чи не гріх це важкий, не напасть?
Братне слово мені не байдуже —
Хай у серці кубелечко в'є.
Та усе ж мені хочеться дуже,
Щоб стозвуково звучало й моє.
Рідне слово... Ні, вітер огуди
Не затулить нам злякано рот.
Ми без нього такі собі — люди,
А із ним — український народ.

«Виступ-мотивація» 3-го учня (читання напам'ять поезії Д. Білоуса «Хто любить, той легко вчить»)

Якщо з українською мовою в тебе, друже, не все гаразд, не вважай її примусовою, полюби,

як весною ряст.

Примусова тим, хто цурається,

а хто любить, той легко вчить:

все, як пишеться, в ній вимовляється, —

все, як пісня, у ній звучить.

І журлива вона, й піднесена, тільки фальш для неї чужа.

В ній душа Шевченкова й Лесина,

І Франкова у ній душа.

Прийняття правил спілкування (учні виробляють правила спілкування, а вчитель записує їх на ватман)

Наприклад, правила можуть мати такий вигляд:

Правила спілкування

- повага до думки інших;
- не перебивати співрозмовника;
- аргументувати свої висловлювання... і т. д.

Очікування (учні разом із учителем формулюють очікування — бажані результати спільної роботи)

Учні говорять про те, що вони бажають дізнатися на сьогоднішньому уроці і розміщують («сіють») свої очікування («зернинки») на ватмані («полі»), після чого ці зерна повинні «прорости» квітами. Думки школярів можуть мати приблизно такий вигляд:

Очікування

- дізнатися нове про мову;
- отримати нову інформацію про роль мови у формуванні громадянина України;
- визначити шляхи подолання мовних проблем;
- як допомогти рідній мові... і т. д.

III. Основна (інтерактивна) частина заняття

1. Робота в групах за технологією «Займи позицію»

Учитель пропонує кожній групі зайняти позицію щодо поставленої теми (висловлювання про мову) і довести її, спираючись на роздавальний матеріал (висловлювання видатних людей про роль мови). Кожна група одержує тему (думку для доведення) і роздавальний матеріал (цитати) для її доведення, після опрацювання якого мусить визначити ключові слова про мову і записати їх на кольорових стікерах, приготувавшись обґрунтовувати свою позицію. Після підготовки (2 хв) учасники кожної групи по черзі доводять позицію своєї групи, усно аргументуючи її, а вчитель прикріплює подані учнями стікери на ватмані «Займи позицію», який має три колонки відповідно до завдань кожної групи.

Так, *перша група* працювала над темою «Захищаючи рідну мову, ти захищаєш свій народ, його право на майбутнє» і одержала роздавальний матеріал для аргументації (див. додаток № 1).

Друга група працювала над темою «Слово — найтонше доторкання до серця, воно може стати і ніжною квіткою, і гострим ножем», одержавши роздавальний матеріал (див. додаток № 2).

Третя група працювала над темою «Чим багатший твій словниковий запас, тим легше вибрати влучне слово», одержавши роздавальний матеріал. Після доведення учасниками кожної групи своєї позиції (див. додаток № 3), схема на ватмані матиме орієнтовно такий вигляд.

«Займи позицію»

Захищаючи рідну мову, ти захищаєш свій народ, його право на майбутнє. <i>Олесь Гончар</i>	Слово — найтонше доторкання до серця, воно може стати і ніжною квіткою, і гострим ножем. <i>В. Сухомлинський</i>	Чим багатший твій словниковий запас, тим легше вибрати влучне слово. <i>В. Русанівський</i>
Мова — це <ul style="list-style-type: none"> • душа народу • скарб • життя • нація • історія • духовний хліб 	Мова — це <ul style="list-style-type: none"> • велика сила • тактовність • краса • зброя • радість • мудрість 	Мова — це <ul style="list-style-type: none"> • культура • багатство • багатство думки • точність • лаконізм • спілкування

2. Робота в групах над складанням опорної схеми

«Культура мовлення — духовне обличчя людини»

Учитель пропонує учням скласти опорну схему («асоціативний куц») на вказану вище тему, спираючись на результати виконання завдань.

1-й групі необхідно змоделювати мовленнєву ситуацію на одну із тем:

- а) слово — не горобець, вилетить — не впіймаєш;
- б) від теплого слова і крига скресне.

2-й групі необхідно відредагувати текст — зразок учнівського твору, вказавши помилки та їх види, обґрунтувавши правопис.

3-й групі необхідно ознайомитися із запропонованими вчителем словниками і презентувати їх, вказавши життєву необхідність їхнього користування для учнів.

4. Робота в групах і ознайомлення з порадами щодо культури мовлення

Після презентації групами попередніх завдань учитель пропонує групам ознайомитись із порадами щодо культури мовлення.

1-й групі: опрацювати «Поради Іржі Томана».

2-й групі: опрацювати статтю В. Русанівського «Культура мовлення. Як її досягти».

3-й групі: опрацювати «Мовні обов'язки громадян» (статтю І. Огієнка).

5. Перевірка домашнього завдання

Заслуховування домашніх завдань представниками кожної із груп із теми «Слово — калейдоскопний потік вражень і передачі почуттів»:

а) зачитування вголос учасницею першої групи поезії І. Драча «Бабусенція» з подальшим визначенням стилістичних засобів лексики в цьому творі; обмін враженнями щодо величезних можливостей художнього слова;

б) зачитування вголос учнем «Листа до калини» І. Драча з подальшим визначенням стилістичних засобів лексики у цьому творі, обмін враженнями від твору;

в) зачитування вголос учнем «Балади заготов цибулі» І. Драча з подальшим визначенням ролі художнього слова в передачі людських почуттів.

Учитель. Отже, ми переконалися, що за допомогою слова можна оживити й звичайну цибулину, й гілочку калини, й найголовніше — передати любов до найріднішої людини — бабусі. Без слова вони — лише предмети, а зі словами — живі створіння зі своїми долями й почуттями (наприклад, бабуся — бабумамця, бабутатко, бабусенція, бабусенька і т. д; цибуля — золотошока богиня продажних ринків.

6. Метод «Мікрофон»

Визначення за технікою «мікрофон» основних функцій мови, складання опорної схеми «Функції мови», яка розміщена на ватмані «Мова». Наприклад, вона може мати такий вигляд.

Функції мови:

1. Пізнавальна.
2. Мислеформувальна.
3. Естетична.
4. Комунікативна.
5. Суспільна.
6. Волонітативна.

7. Складання пам'ятки

Складання учнями пам'ятки «Що я можу зробити для рідної мови» за методом «ПРЕС», за яким вони висловлюють свою позицію («Я вважаю, що...»), доводять її (...тому, що...), наводять приклад (... наприклад), роблять висновок («Отже, я...»). Вона може мати, наприклад, такий вигляд.

Що я можу зробити для рідної мови:

- вивчати мову;
- володіти нею;
- пропагувати її;
- порівнювати словниковий запас;
- інше.

IV. Рефлексія

1. Учні висловлюють свої думки і враження щодо досягнення поставлених на початку заняття очікуваних результатів за планом:
 - 1) навіщо зібралися?
 - 2) що нового дізналися?
 - 3) що цікавого?
 - 4) чи принесло спілкування задоволення?
 - 5) якими будуть ваші побажання?

2. Вчитель узагальнює сказане учнями, ілюструючи думки поси- ланнями на схему «Мова», що зображена на ватмані, із метою досягнення психологічного ефекту впливу на учнів несподі- вано перериває схему по центру наголошуючи: «Ось що буде з людиною, якщо її позбавити мови, бо мова — це серце, душа народу! Так яку ж відповідь ми можемо дати на поставлене питання на початку: «О слово рідне! Хто без тебе я?»

Діти відповідають: «Ніхто».

Учитель прикріплює до назви теми заняття слово «Ніхто», заповідаючи дітям: «Без мови людина — НІХТО! Тож любіть її, вивчайте, оберігайте!»

Додаток № 1

Раби — це нація, котра не має слова,
Тому й не зможе захистити себе.

Оксана Пахльовська

Хто ми в світі без рідного слова? —
Ми без нього такі собі — люди,
А із ним — український народ.

Вадим Крищенко

Єдиний скарб у тебе — рідна мова,
Заклятий для суспільного хижацтва:
Вона твого життя міцна основа,
Певніша над усі скарби й багатства.

П. Куліш

Рідна мова материнська,
Ти — душа мого народу,
Будь від роду і до роду,
Мова рідного народу.

Д. Кононенко

А хто свою мову забуде,
Той серце забуде своє.

В. Сосюра

Миліша нам ти над усі скарби,
О рідна мово, сяй, рости, цвіти!
В тобі заховано казковії світи,
А нам їх відкривати й берегти!

В. Федоренко

Той, хто зневажливо ставиться до рідної мови, не може й сам викликати поваги до себе (*Олесь Гончар*).

Найбільше й найдорожче добро в кожного народу — це його мова, ота жива схованка його духу, його багата скарбниця, у яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, досвід, почуття (*Панас Мирний*).

Позбавити людину рідної мови — це те саме, що підрізати коріння її духовності (*В. Русанівський*).

Поняття рідної мови виступає поряд із поняттям рідного дому, батьківської хати, материнського тепла, вітчизни (*В. Русанівський*).

Народ, який відкидає рідну мову і відрікається від неї, не розуміючи її святості, чинить над собою самогубство (*П. Шафарик*).

Мудре й добре слово дає радість, необдумане і не тактовне — приносить біду (*В. Сухомлинський*).

Наша мова — як чарівна пісня, що вміщує в собі і палку любов до Вітчизни, і ярий гнів до ворогів, і волелюбні думи народні, і ніжні пахоці рідної землі (*П. Тичина*).

Як добрий чорний хліб для їжі і як прозора джерельна вода для пиття, так нам потрібне пристрасне слово, зіткане з мужності і ніжності, з народних тривог і цвіту надій (*М. Стельмах*).

Хто не знає чужих мов, той нічого не відає про власну (*Й. Гете*).

Чудова думка втрачає свою цінність, коли вона погано висловлена (*Вольтер*).

Кожній людині, яка прагне чітко й дохідливо сформулювати думку, слід постійно вчитися розрізняти відтінки в значеннях слів, правильно їх уживати в усній і писемній мові (*В. Скуратівський*).

Свідоме й стилістично точне слововживання — надійний помічник в оволодінні скарбами рідної мови і показник рівня культури (*В. Русанівський*).

Мова — душа народу (*М. Шумило*).

Мова — коштовний скарб народу (*І. Франко*).

Мова наша — геніальний життепис трагічної, але звитяжної долі народу нашого (*І. Огієнко*).

Додаток № 2

Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого.
А серце б'ється — ожива,
Як їх почує!

Т. Шевченко

Гратися словом — долею грати,
Різні у нього бувають майстри!

Г. Світлична

О слів жорстока і солодка влада!
Не обпечись на їхньому вогні...
Такі ж близькі звучання «рада» й «зрада»!
Які ж провалля поміж них страшні!
.....
І вже коли ти похитнувся у слові,
Вважай, що похитнувся у собі.

Б. Олійник

Закоханим — ти лагідна, як мати,
А недругам — як постріл із гармати

Д. Павличко

Все в тобі з'єдналося, злилося —
Як і поміститися в одній!
Шепіт зачарований колосся,
Поклик із катами на двобій.

В. Симоненко

В словах ні іржі, ні лжі
Не любить мова жива.
Бо мова — це пісня душі,
Покладена на слова.

Д. Білоус

Слово — клітина мислі, артерія сили духу,
Тільки воно єднає різні людські береги.

П. Воронько

Є слова, що білі, білі, як конвалії, квітки:
Лагідні, як усміх ранку, ніжно сляні, як зірки.
Є слова, як жар, пекучі, і отруйні, наче чад...
В чарівне якесь намисто ти нанизуєш їх в ряд.

Олександр Олесь

Додаток № 3

Мільйони в тебе слів, мільйони значень різних,
О, скільки зосереджено і мудрості й краси!

В. Федоренко

Якщо в нашій безталанній мові
Набереться 200 000 слів,
То за кожне українське слово
Вже поклали сто голів.

П. Глазовий

На все впливає мови чистота:
Зір глибшає, і кращають уста,
Стає точнішим слух, а думка гнеться,
Як вітром розколихані жита.

Д. Павличко

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову.
Пильно й ненастанно.
Політь бур'ян...
Не бійся заглядати у словник:
Це пишний яр, а не сумне провалля;
Збирайте, як розумний садівник,
Достиглий овоч у Грінченка й Даля.

М. Рильський

Мова — втілення думки.
Що багатша думка, то багатша мова.
Любімо її, вивчаймо її, розвиваймо її!

М. Рильський

С. А. Рубан

«МИ НАРОДИЛИСЬ В ІРПЕНІ». ЗАСІДАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ СТУДІЇ

Мета: зацікавити учнів історією літературного Ірпеня, сприяти пошуку нових матеріалів про рідне місто, вчити вести творчу дискусію, помічати небуденні речі в житті, поглиблювати любов до образного поетичного слова.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Учитель. Доброго дня, шановні гості, діти! Сьогоднішню зустріч я назвала «Ми народились в Ірпені». Разом із вами, мої дорогі студійці, ми здійснимо творчу подорож благодатною ірпінською землею.

Наше місто недаремно називають літературним Парнасом. «Притулок творчості, спокою і роботи...» — цим рядком пушкінського «Села» у перекладі М. Рильського хотілося б почати наше урочисте засідання.

До речі, М. Рильський довгий час жив в Ірпені на вулиці Центральній, 17. І коли в Будинку творчості не вистачало місця для гостей, вони збиралися в гостинному домі Максима Тадейовича. Якось жартома Іван Драч написав:

Коли не прагнеш ти нічого
І серцю вже сказав: «Аміль!»,
Та все ж збирай сакви в дорогу —
Загоїть душу він, Ірпіль!

У цих словах — правда. Ірпіль дійсно «гоїть душу». А ще гріють душу спогади про дитинство. Тож пропоную на декілька хвилин поринути в той час, звідки ми всі родом, як писав Антуан де Сент-Екзюпері, трохи відпочинемо і децю пригадаємо.

Перегляд мультфільму «Незнайко на Місяці».

Учитель. Такі знайомі всім персонажі книги про Незнайка Миколи Носова з'явилися тут не просто так: напередодні Першої світової війни в Ірпені проживала сім'я Носових. І хто знає, може, хтось із ваших бабусь та дідусів, шановні студійці, став прообразом цих героїв!

Зрештою ви дуже нагадуєте маленьких, непосидючих чоловічків, а вузьенька вуличка від садиби Носових, куди гномики приходили вночі вдихнути аромати клумб, до 3-ї лінії названа тепер Квітковою! А що ви знаєте про цей мультфільм?

1-й учень. У наші дні важко здивувати прагматичного європейського читача та глядача, але мультфільм «Незнайко на Місяці» здивував зарубіжну публіку і 1997 року виборов найвищу нагороду на престижному кінофестивалі в Каннах. За світовим рейтингом тільки Незнайко Миколи Носова та Чебурашка Едуарда Успенського визнані оригінальними героями авторських казок, тоді як усі інші вважаються запозиченими з народних аналогів або світової літератури. Отже, ми по праву можемо вважати Незнайка своїм земляком.

Учитель. Можливо, хтось із вас колись створить свою оригінальну книгу про дивовижні пригоди в дитинстві. А зараз скажіть, будь ласка, хто з іменитих письменників у свій час побував в Ірпені?

2-й учень. Я знаю, що біля 700-літнього дуба любила відпочивати Леся Українка, бували тут М. Лисенко, Панас Мирний, І. Карпенко-Карий, О. Купрін та інші.

3-й учень. А в Будинку творчості письменників творили класики радянської літератури: П. Тичина, М. Бажан, О. Довженко, Ю. Яновський, А. Малишко, П. Загребельний, Д. Павличко, В. Сосюра, О. Гончар, І. Цюпа, Б. Антоненко-Давидович.

4-й учень. Наше місто гарне будь-якої пори року, та найбільше стискається серце від ніжного пташиного співу і легенького подиху теплої вітерцю навесні. Найніжніший лірик ХХ століття, співець кохання В. Сосюра, якихось 50 років тому писав:

Лебедині крила —	Як колись ти клала,
Хмари в вишині,	Й в шумі яворінь
Мила, моя мила,	З неба заглядала
Усміхнись мені.	Хмарка у Ірпінь...
Світить на долівку	За вікном гуркоче
Сонце гаряче.	День, як хвиль прибій...
Поклади голівку	Щастя сині очі
На моє плече.	У душі мойй...

5-й учень. Хтось захоплювався осінньою порою. Хіба ж не гарно написав О. Ющенко?

Я зустрічаю осінь в Ірпені,
І осоки знов шумлять мені,
Гуркочуть поїзди веселі знову,
Луною будять тишу світанкову.

6-й учень. «Ірпінь — фортеця ніжного слова. Ірпінь — наша творча Мекка», — писав О. Ющенко. Саме він довгі роки збирав матеріали про наше місто, і тепер ми маємо чудову книгу «Поїзди гудуть за Ірпінню...»

7-й учень

Поїзди гудуть за Ірпінню,
За Мостище лине луна.
Він промчить голубою тінню,
В небо кине яркого зерна.
І засвище, і заскрегоче,
І здригнеться аж до коліс.
Так і знай, що цієї ночі
Він коханого не привіз...

(А. Малишко)

Ірпінь із радістю приймає у свої обійми кращих синів і дочок братніх народів. У різний час в Ірпені побували К. Паустовський, М. Шагінян, М. Дудін, М. Алігер, Р. Казакова, Джон Стейнбек (США), Яр Славутич (Канада).

8-й учень. Наше місто стало відоме всій Україні завдяки праці перекладачів — Григорія Кочура, Дмитра Паламарчука, Миколи Лукаша.

Григорій Кочур — лауреат Державної премії імені Т. Шевченка (посмертно) та літературної премії ім. М. Рильського. Знав близько 30 мов, зробив переклади із 25-ти творів світу. Його скромний будинок на вулиці Баумана (нині Кочура) мав неофіційну назву «Ірпінського університету», де навчилося чимало перекладачів. Він наснажував своїм колосальним інтелектом «шістдесятників»: Василя Стуса, Дмитра Павличка, Євгена Сверстюка, Івана Дзюбу, Ліну Костенко (поетеса жила деякий час у будинку на території біля нашої школи, нині він зруйнований, на його місці стоїть багатоквартирний будинок).

9-й учень. Ми щиро вдячні всім талановитим людям, у творах яких в останньому рядку значиться запис «Ірпінь». Вони ж бо прославили наш край. Що ж, «живи, Ірпінь, Парнаса царство, куток тривожних муз і дум...»

Учитель. Сьогодні прийшов час молодим і талановитим перейняти естафету української поетичної школи і примножити її здобутки. Ми робимо перші кроки, маємо перші успіхи на рівні міста й області, та не зупиняємося на досягнутому. І зараз нові вже студійці, які прийшли на зміну випускникам, сьогодні впливають в нашу студію. Я з радістю надаю їм слово.

Учениця 7 класу читає свій вірш.

ІРПІНЬ

Мій рідний дім — моя фортеця
 Моя краса, моє життя,
 Мій рідний дім, моє ти серце
 І лиш тобі належу я.
 Дивлюся в небо й розумію,
 Що зорі, сонце — все моє.
 Але якщо поїду звідси,
 То не прощу собі я це.
 Ірпінь — мій дім, моя фортеця
 Чоло схиляю до землі
 І подумки собі кажу я:
 Яке це щастя, що живу я в Ірпені!

Учениця 8-го класу читає вірш.

ІРПІНЬ

Ірпінь, Ірпінь, крилаті мрії наші
 Усі приховані в тобі.
 Безмежний ліс, чудова річка —
 Величного Дніпра сестричка.
 Все незвичайне тут, казкове
 І небо голубе, прозоре.
 Тут сонце променем вітає,
 Неначе щастя нам бажає.
 Повітря творчість навіває.
 Душа спокійна і співає.
 Ірпінь чудовий, місто любе,
 Тебе ніколи не забуду
 І велич пишну, і твою красу
 Крізь все життя я пронесу.
 Твою незгасну славу вічну
 Я пам'ятатиму довічно.

Рефлексія

- Поділіться враженнями від щойно прочитаних віршів.
- Що вам сподобалося?
- Над чим ще треба попрацювати дівчаткам?

Учитель. У нас багато є різних творчих конкурсів. От і зараз на конкурс «Космічні фантазії» учні подали свої роботи. У Тані Савченко є маленький братик. Саме для нього вона пише дитячі віршики. Зараз ми почуємо про пригоди Павлуся.

ПАВЛУСЕВА ПРИГОДА

Раз Павлусь надумав
 В космос завітати.
 Взяв він книжку, ручку, зошит,

Щоб не сумувати.
 А також схопив гітару,
 Щоб в дорозі грати, та
 Ракета, як на зло,
 Не хоче злітати.
 Зламалася машина,
 І сумує наш хлопчина...
 Почав Павлусь її чинити.
 Туди — хить
 І сюди — хить!
 Завелася! Завелася!
 І у космос понеслася!
 Та zostавсь Павлусь малий
 На землі стоять... босий.

Учитель. А зараз мають слово учні 11 класу. Вірш «Ірпінь» прочитає Касінська Юлія.

Ірпінь, Ірпінь, ти серцю дорогий,
 Чаруєш всіх нас ясною красою.
 Як я люблю тебе, чудовий краю мій,
 І як пишаюся завжди тобою.
 Історія твоя сяга в віки,
 Ти переміг в борні з фашистською ордою,
 Про подвиг твій у ті страшні роки
 Я слухаю й захоплююсь тобою.
 Коли ж настав щасливий, мирний час,
 Звеличив ти себе трудом і творчості красою,
 Тичина, Рильський й інші тут були у нас
 І милувалися, гостинний мій, тобою.
 Сосюрі і Довженку ти наснагу дав,
 Вони жили й творили над рікою,
 Донцов пейзажі дивовижні малював,
 Милуючись казковою красою.
 І ось тепер, чудовий красень мій,
 Ти будеш все зростати й розквітати
 І скільки б не жила я, голос мій
 Тебе і Україну буде величати.

НАШ ІРПІНЬ

Міста чудові в Україні,
 Та найпрекрасніший Ірпінь,
 Бо він чарує всіх і нині,
 Хоч княжої доби ще тїнь.
 Там, де були болота і ліси,
 Де по коліна був пісок,
 Зростало місто дивної краси,

А в лісі чувся солов'їний голосок.
Красуня — річка і ліси
Зачарували всіх киян:
Вони здоров'я і наснагу їм несли,
Бо чистого повітря океан.
Із року в рік зростав Ірпінь,
Селились люди звідусіль,
І вздовж, і вшир, і в височінь
Лунала музика з весіль.
Він і поетів надихав
На працю і на творчий злет,
І хто сюди лиш приїжджав,
То справжній був уже поет.
Ми дуже любимо Ірпінь,
І нашу школу, й рідний дім.
Свої знання і сили віддамо,
Щоб ще чудовішим був він!

Л.С. Рудик

Учитель. Ви добре вже знаєте, що кожному поету-початківцю важливо добре знати рідну мову. Та й справжньої любові до рідного краю не може бути без любові до українського слова, тому хочу, щоб ви почули ці поезії.

МОВА — ДУША НАРОДУ

Українська мово, ти — душа великого народу,
Який тисячоліттями виборював свободу.
Виносив предок мій із поля бою пісню рідну,
Щоб вічно жив наш рід величний й непобідний.
Зазнала ти цькування і знущання
Й у час народів суверенного єднання,
Коли борці за рідний край, за волю
Тирановим наказом потрапляли у неволю.
Я вірю в майбутнє твоє, Україно,
Ти краю мій рідний, моя батьківщино,
Я знаю, здобудеш визнання в Європі,
А тим, що не вірять, докажеш ще, хто ти.
Я вірю, я знаю, я впевнена в цьому:
Народ мій здолати не вдасться нікому.
І буде в віках, як твердиня, стояти
Моя Україна, земля моя — мати.
Співаю я гімн тобі, рідне слово,
Лунаєш ти ніжно і так веселково,
І будеш, я знаю, так завжди лунати,
Вкраїну мою у віках прославляти.

Л.С. Рудик

О МОВО РІДНА...

О мово рідна, я люблю тебе,
 Люблю твоє я чарівне звучання
 І знаю, що допоки ти живеш,
 Народ мій дістає всесвітнєє визнання.
 Живе мій край, нескорений, невбитий,
 І наше слово-пісня не вмира,
 Підводиться прапрадід знаменитий
 На світовому обрії Дніпра.
 Відродим нашу славу Україну,
 Вставайте, друзі, ви еліта молода!
 І мову солов'їну, як перлину,
 Підніmemo з морського дна.
 Щоб наша щира, мила мова
 Одна державною була,
 І наша рідна Україна
 Повеселіла й розцвіла.

Л.С. Рудик

Учитель. Час відкрити секрет. Хто ж ці вірші написав? Це людина, яка віднайшла в собі ще одну грань таланту, — Людмила Семенівна Рудик, наш учитель української мови та літератури. Сподіваюся, всі ви пам'ятатимете, що Батьківщина починається з вулиці, на якій ви живете, з маленького містечка, землі, де ви народилися і виростили, де жили такі славні люди, про яких ми сьогодні з вами згадали.

А тепер я радо передаю слово Ані Семчишиній, яка минулого року презентувала свій творчий доробок на обласному етапі захисту наукових робіт МАН.

У дні тривожні і сумні,
 Коли в проблемах заблукаю,
 Я ностальгічно пригадаю,
 Як пахнуть сосни в Ірпені.
 А за вікном іскриться сніг...
 Чому цього не помічала?
 У ньому хвоя засинала,
 Гілля хилилося до ніг.

Чому, скажіть, у вихідні
 Я замикаюся в квартирі,
 Боюся поглядів нещирих
 І їх шукаю уві сні.
 Одначе мріється мені,
 Що все не справжнє і далеке,
 А я дивуюсь в літню спеку,
 Як пахнуть сосни в Ірпені.

Учитель. Маленький подарунок для всіх вас — виступ братів Романових, Владислава та Вадима (гуморески П. Глазового).

Завдання до наступного засідання

Створити пейзажний етюд.

Ю. В. Макашова

САМОВИХОВАННЯ — ТВОРЕННЯ СЕБЕ. СЦЕНАРІЙ ПОЗАКЛАСНОГО ЗАХОДУ

Мета: навчити учнів уникати конфлікту в житті, вміти спілкуватися, дружити, розвивати в дітях загальнолюдські чесноти, вчити сприймати ситуації, аналізувати їх і знаходити шляхи виходу з проблемних ситуацій, виховувати товариські стосунки.

Обладнання: гілочки дерев, схема «Конфлікт», малюнки, висловлювання.

Людиною стати — це мистецтво.
Новаліс

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

I. Організаційний момент

II. Повідомлення теми заняття. Створення ситуації успіху

1. Методи «Комплімент», «Віршоване побажання»

2. Вступне слово вчителя

— Усі ми люди на цій великій Землі. Усі ми — різні. Скільки людей — стільки й характерів. У кожного з нас є своє світобачення, світосприйняття, інтереси, уподобання, плюси й мінуси в характері. Та об'єднує всіх в одне ціле, яке називається словом «людство», те, що народилися ми із лона матері. І для кожного з нас, мабуть, найріднішим, найдорожчим є насамперед родина, батьки. Дорогими також є дім, у якому живемо, вулиця, школа, село, знайомі. Усе це — наша Батьківщина, а в широкому розумінні — Україна. Але жити на території держави не означає бути справжнім громадянином. Потрібно дбати про країну, бути свідомим й активним членом суспільства.

III. Основна частина заняття

1. Постановка проблемного запитання

- А що таке суспільство? *(Це сукупність людей, об'єднаних певними стосунками й інтересами. Будь-яку державу становлять громадяни, будь-яке суспільство — люди. Тому в житті*

для всіх нас дуже важливо вміти спілкуватися з іншими, щоб уникати конфлікту, просто бути щасливими та успішно вчитися, працювати.)

- Що, на вашу думку, потрібно для того, щоб успішно спілкуватися? (*Дотримуватися соціальних норм, визначених правил поведінки, вміти вислухати інших.*)

2. Бесіда з елементами розповіді вчителя

Від народження людина опиняється в колі правил, заборон, норм. Спочатку їх установлюють батьки, потім — ровесники в дитсадку, школі. Чим дорослішою стає людина, тим більшою є кількість норм, яких вона має дотримуватися. Отже, в суспільстві кожен має не тільки права, а й обов'язки.

- Уявіть, що було б, якби ніхто не дотримувався ustalених норм?
- У якому державному документі зібрані статті про права й обов'язки громадян? (*Конституція України, стаття 28*).
- А де ще ми можемо знайти правила моралі та етики поведінки людини? (*У Біблії, у «Повчанні Володимира Мономаха»*).

3. Повідомлення учня. Коментар учителя

Повчання: «При старших годиться мовчати, старшим підкорятися, з рівними й молодими мати згоду й бесіду вести без лукавства, а ще найбільше розумом вбирати, не лютувати словом, не ганьбити нікого в розмові, не сміятися багато, очі тримати донизу, а душу вгору... Не хвалю я ні себе, ні своєї сміливості, а хвалю я силу Творця й прославляю милість його за те, що він мене не лінивим створив, а на всі людські діла достойним».

Учитель. Отже, норми й правила поведінки встановлюють самі люди, а їхнє дотримання робить життя й спілкування людей гуманнішим, ефективнішим, зручнішим.

Заслуговує на увагу вислів французького філософа, математика, фізика й письменника XVII ст. Паскаля: «Правила доброї поведінки відомі з давніх-давен, річ за дрібницею — вміти користуватися ними». Звичайно, вжите слово «дрібниця» насправді означає дуже багато. Адже коли порушують правила поведінки, етикет спілкування, створюють конфліктні ситуації, виникає конфлікт.

4. Рольова гра

З'являється хлопчик, що грає роль конфлікту. На ньому — буденний одяг, до якого прикріплені сценки зі сваркою, суперечкою.

Конфлікт. Ви мене згадали, от я й прийшов.

Учитель. Згадали, то згадали, але не запрошували в гості до школи.

Конфлікт. Певна річ. Щоб я, його величність Конфлікт, чекав персонального запрошення! Оце вже ні. Я всюди: в школі, вдома, в спортзалі й кінозалі — скрізь-скрізь.

Приходить Етика.

5. Слово дослідників

Етика — від грецького — «звичай». Наука, що вивчає мораль. Норма поведінки, сукупність моральних правил певної соціальної групи.

Конфлікт — слово латинського походження, в перекладі означає «боротися разом». Під ним розуміють зіткнення протилежних інтересів, думок, поглядів, серйозні розбіжності, гостру суперечку в спілкуванні, неспівпадання інтересів.

6. Продовження рольової гри

Етика. Зачекайте. Зачекайте. Я вам сьогодні буду потрібною, і завтра також буду з вами, дивіться, яка я гарна, чемна, вихована, всюди налагоджу стосунки поміж вами та й просто вас навчу, як бути доброю людиною; дружити, в дружбі — сила. Візьміть ці прутики хутчіш, зламайте й... (*Діти переламують прутики.*) Тепер усі половинки мені дайте, зв'яжемо їх тугіше в пучок. А ну, Конфлікте, тепер зламай. (*Конфлікт силкується переламати в'язанку.*) Отож-бо й є: «У дружбі — сила».

7. Розв'язання конфліктних ситуацій.

Ділова гра «Доведи, що...»

Учитель. А ми сьогодні спробуємо проаналізувати ситуації, дії, навчимося також міркувати. Отож, Конфлікт — наш гість. Діти, спробуємо його ми розв'язати. Щоб на добро всі справи повертати. А чи можемо ми сказати, що конфлікт створює проблеми?

Отже, перед нами «Ділова гра “Доведи, що...”». Конфлікт породжує проблеми — з ким, де? Простежимо ситуацію.

Ситуація 1. У класі хтось розмалював парту. Класний керівник помітив це й почав вимагати від учня, який сидів за цією партою, пояснень. Учень відповів, що зробив це не він. Класний керівник наполягав на тому, що учень — господар свого робочого місця, і повинен стежити за порядком.

- Чи можемо ми сказати, що виник конфлікт між класними керівником й учнем?
- Яка виникає проблема? (*Збереження шкільного майна*)
- Яке місце конфлікту? (*Школа*)
- Як би ви вирішили цю проблему?

Ситуація 2. Ніна прийшла зі школи. Пообідала. Перевдягнулась. Пригадала, що мама просила вимити підлогу й начистити картоплі. Часу було ще достатньо, щоб виконати роботу до приходу матері. Саме в цей момент прийшла подруга Катруся. Пішли погратись. І... загрались. Ніна повернулась смерком, коли мама була вдома.

- Як гадаєте, виникне конфлікт між мамою й донькою?
- Чи довірятиме мама доньці після цього?
- Якими будуть ваші дії в такій ситуації?

Ситуація 3. Мама приносить додому один лимон. І син, і донька вимагають його собі, не кажучи при цьому, для чого він їм потрібен. Виникла конфліктна ситуація. Мама, син, донька — жодна зі сторін незадоволена.

- Що робити?

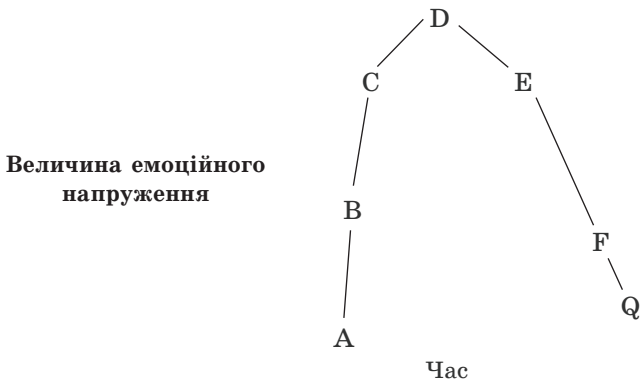
Ситуація 4. У двері постукали. Сергій, який саме обідав, гукнув: «Заходьте, відчинено!» На порозі з'явилася... Марина. Її прихід став несподіванкою. Вони, безумовно, знайомі. Але вона й жила далеко, і вчилася не в його класі. По-перше, запрошувати дівчинку в дім чи ні, по-друге, вечерю продовжувати чи залишити, по-третє зачинити перед нею двері чи запропонувати зайти?

- Якими будуть ваші дії?
- Конфлікт назріває. Як його уникнути?

8. Психологічний супровід

То як же виникає конфлікт? Чи є в нього першооснова, що створює сутичку? Простежимо це схематично. Але при цьому ми повинні враховувати наші емоції (почуття) і, звичайно, час, коли виникає конфлікт.

Запрошуємо до слова ученицю-психолога, яка готувалася до нашої виховної години.

Учениця. Вертикальна лінія визначає величину емоційного напруження, а горизонтальна вказує на час, тривалість конфлікту. Удаємось до геометрії. Точки АВ вказують на передконфліктну ситуацію. ВС — відображають сам конфлікт. СДЕ — інцидент (сутичка) — вершина, в літературі — кульмінація твору, після якого обов'язково йде розв'язка подій. Точки EF — розв'язка конфлікту. І якщо в художньому творі йде післямова, то на нашій схемі конфлікту FQ — післяконфліктний період.

9. Ток-шоу

Можемо сказати, що конфлікти бувають різні.

- Чому люди не можуть жити мирно й не конфліктувати? Конфліктувати страшно (втрачаєш друзів, нервуєш).
- Яке «клеймо» носить та людина, яка постійно конфліктує? (Поганої, лайливої).

Звернемось до дослідників. Що означає слово «клеймо»?

Дослідники. Клеймо — особливий знак, що стосується людей і предметів.

Хочемо вірити, що ви не будете мати клейма недоброзичливої людини. Адже люди, які керуються лише емоціями, часто створюють інцидент.

Дослідники. Інцидент — («той, що трапляється»), неприємна подія, непорозуміння.

Поруч з інцидентом виникають дебати, тому що в обговоренні спірного питання беруть участь декілька учасників.

Дослідники. Дебати (французьке — «сперечатися») — обмін думками на зборах, засіданнях; дискусія.

10. Огляд ілюстрацій

Подивімось уважно на плакат, на якому відображені незвичайні постаті людей. Хто це? Прослухайте повідомлення літераторів.

Літератор. В італійського письменника Джанні Родарі є казка про мандрівника Джованніно Періджорно. Цей Джованніно під час мандрів потрапив якимось у країну Солом'яних людей. Вони спалахували не тільки від вогню, а навіть від гарячого запального слова. Мешканці країни Воскових людей були м'якими, з усім погоджувалися. А Скляні люди відрізнялися такою крихкістю, що могли загинути від будь-якого слова, виразу. Твердими й несхитними були Залізні люди.

- Який алегоричний зміст казки?
- Якими ж рисами характеру ми наділимо цих незвичайних людей?

11. Повідомлення вчителя

Говоримо про конфлікт, людей, а чи потрібно враховувати при цьому нижче наведені етапи розв'язки конфлікту?

- із позиції сили;
- із позиції інтересів;
- із позиції правил.

Пояснюємо кожен етап розв'язки конфлікту:

- а) сили: образа, зіпсовані стосунки, порушено свободу й рівність людини, права на життя, здоров'я, повагу й гідність;
- б) інтересів: обидві сторони задоволені, стосунки не зруйновані, відсутня помста;
- в) правил: спортивні змагання, в школі, транспорті, громадському житті (судові процеси).

А допоможуть вам у житті уникнути конфліктних ситуацій або мудро виходити з них такі правила з Біблії.

1. Люби ближнього, як самого себе.
2. Шануй сам себе, шануватимуть і люди тебе.
3. Люби життя — неоціненний дар Божий.
4. Умій прощати й поважати людину.
5. Будь щедрим на милосердя, співчуття, розуміння.

Як бачимо, конфлікт буває зовнішнім і внутрішнім. Висловимо міркування з цього погляду.

12. Продовження рольової гри

Учениця

Вік прогресу, логіки, проблем,
Як може вижить чоловік,
В такий космічний, надпотужний вік,
Летить життя, воно спішить,
Але крізь призму років і століть
З тенет людину не пускає
Його величність — пан Конфлікт.

Гість Конфлікт підходить до учениці й уважно слухає.

Й від миті, коли Бог задумав світ,
Причиною всіх бід зробивсь конфлікт.
Пробравсь спочатку він в Едем,
Створивши море там проблем:
Адам і Єва — вигнані із раю.
Неандерталець мамонта вбива,
Середньовічний лицар на турнірі
Честь роду кров'ю омива.
Конфлікти також є й державні.
Складніший — внутрішній конфлікт,

І вірний крок зробити треба,
Щоб зберегти наш рід від бід.

Конфлікт. Я зрозумів свою позицію в житті людей, суспільства. Живу на Землі я давно. І ось приведу істину, яку заховав глибоко у своєму серці. Ще в Стародавньому Китаї вважали, що «між небом і землею людина найцінніша», адже вона — істота мисляча.

13. «Мозковий штурм»

Міркуймо над запитанням:

- Моя поведінка — моя особиста справа?
- Правильна лінія поведінки.

14. Анкетування

Анкета 1

Під час контрольної роботи твій товариш попросив у тебе списати задачу. Як ти вчиниш?

- Дам списати.
- Не дам списати.
- Дам списати, а потім допомагатиму йому, щоб він міг сам розв'язувати.
- Повідомлю про це вчителя.

Анкета 2

Хлопці й дівчата домовляються всім класом піти з уроку. Ти вважаєш, що це неправильно. А як учиниш?

- Піду в учительську й попереджу вчителя.
- Нічого не скажу й залишуся в класі.
- Спробую відмовити всіх, а якщо не вдасться, залишуся в класі.
- Нічого не кажучи, піду з усіма.

15. Метод «Акваріум». «Вийти з ролі» — сказали б у театрі

Одного разу ми вирушили в похід. Був серед нас і Максим. Одягнувся в костюм, взувся в туфлі, рюкзак за плечима. Толік сказав, що йому слід перевдягтися, адже в такому одязі незручно. Максим образився й відповів: «Хіба ви не знаєте, не бачите, що я завжди вишукано одягнений і будь-що не одягну». Діти перезирнулись і сказали: «Гаразд».

Максим плентався останнім. Хлопчики підстрибували дорогою, переганяли один одного, гралась у лісі в схованки, а Максим нудився. Коли ж сіли поїсти, хлопець сказав, що не має виделки, окремої тарілки, тому в таких умовах він не буде їсти.

І ось тоді Сашко промовив: «Сказали б у театрі — вийти з ролі».

- Давайте поміркуємо, чи міг виникнути конфлікт у поході?
- Як його довелося уникнути?

Зверніть увагу на одну із заповідей етикету: «Узгоджуй поведінку з обстановкою».

16. Конкурс «Чарівна квітка»

Учитель. Запрошую всіх вас до чарівної квітки.

Діти прикріплюють пелюстки із законами, за яким ми живемо.

1. Дружби та усмішки.
2. Любові до рідних та близьких.
3. Лицарства.
4. Чистоти й порядку.
5. Цікавих справ.
6. Здібностей і талантів.
7. Хороших оцінок.
8. Спорту та здоров'я.
9. Поваги до батьків.
10. Ввічливості.

Учитель. Я вірю, що ви візьмете в самостійне життя всі закони, тому що інакше жити неможливо. Адже саме сюди буде доречним вислів Новаліса: «Людиною стати — це мистецтво».

17. Етап «Моє дерево життя»

Учитель. А тепер зверніть увагу на висловлювання В. Шекспіра: «Наша особистість — це сад, а наша воля — її садівниця».

- Якими ж будемо ми садівниками?
- Чи принесе сад хороші плоди?
- Де росте дерево? (*Ґрунт — це ваше культурне, соціоекономічне оточення (робота, релігія, національність, раса, сім'я, закон, навчання.)*)
- Що сприяє росту дерева? (*Коріння — це ваше виховання, істина: для чого живете, ходите до школи, вірите.*)
- Для чого дерево має стовбур? (*Стовбур — це людина, особистість, громадянин.*)
- Хіба може бути дерево без гілок? (*Гілки — етичні цінності*)
- Чим укривається дерево навесні? (*Квіти — емоції (почуття)*)
- Усередині літа-восени на яблуках з'являються? (*Плоди*)

Отже, плоди — це вчинки. А якими вони будуть? Усе залежатиме від особистості. Ще в давнину Гіппократ сказав: «Могутній дух рятує розслаблене тіло». Тому й наше завдання — загартувати тіло не лише фізично, а насамперед і духовно. «Найсильніший — хто володіє собою», — писав Сенека. Я вірю, що ми зуміємо стати справжніми громадянами й у життєву дорогу візьмемо

тільки позитивні речі, щоб не обтяжувати себе та інших непотрібним мотлохом.

IV. Підсумок заняття

1. Заключне слово вчителя

Будь кришталем, коли ти з каміння,
Будь фіалкою, коли ти рослина,
Соловієм, коли ти пташина,
Любов'ю, коли ти людина.

Отже, з честю несіть звання людини. Творіть себе як особистість, працюйте над удосконаленням свого характеру, давайте реальну оцінку своїм діям і вчинкам.

2. Визначення емоційного фону в класі

Візьміть конверти. Розкрийте їх. Ви бачите «сонечка». Одні — сумні, інші — веселі, а ще є байдужі. Визначте, свій настрій після години спілкування?

С. П. Канарська

ЗАГАДКОВИЙ СВІТ РІДНОЇ МОВИ. МОВЛЕННЄВИЙ КОНКУРС

Мета: поглибити знання учнів з української мови, розвивати критичне мислення, виховувати любов до рідної мови, художнього слова, сприяти вихованню поваги до української мови як до державної.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Зал святково прикрашений рушниками, кетягами калини, колоссям, плакатами, стіннітками («Мова моя калинова», «Цікава грамати́ка», «З історії слів», «Діалектизми нашого краю», «Веселі фразеологізми», «Правила в малюнках», «Поетичне слово» тощо), плакатами. На плакатах вислови:

Бринить-співає наша мова,
Чарує, тішить і п'янить.

Олександр Олесь

Мова — це глибина тисячоліть.

М. Шумило

Мова — це доля нашого народу,
і вона залежить від того, як ревно
ми всі плекатимемо її.

О. Гончар

Нападати на мову народу — це означає нападати на його серце (*Г. Лаубе*).

Мова вмирає, коли наступне покоління втрачає розуміння значення слів (*В. Голобородько*).

I. Вступне слово вчителя

Найбільше й найдорожче добро в кожного народу — це його мова. Ми так звикаємо до неї, що з'являється ілюзорна впевненість: у рідній мові ми все знаємо. Але володіти мовою і знати всі її таємниці — різні речі. Вона — невичерпна скарбниця людських знань. Вона — чарівник, який може повернути нас у минуле, скорочувати відстані, збільшувати простори людської уяви. Уявіть, що сьогодні ви — дослідники, науковці, лінгвісти, етнографи, які

повинні продемонструвати свої знання, кмітливість, винахідливість під час мовного турніру.

Під звуки повільної мелодії пісні виходять ведучі.

Ведучий

Де зелені хмари яворів
Заступили неба синій став,
На стежині сонце я зустрів,
Привітав його і запитав:
— Всі народи бачиш ти з висот,
Всі долини і гірські шпилі.
Де ж найбільший на землі народ?
Де ж найкраще місце на землі?
Сонце усміхнулося здаля:
— Правда, все я бачу з висоти.
Всі народи рівні. А земля
Там найкраща, де вродився ти!

Ведуча

Різні в світі є країни,	А у нас усіх одна країна,
Різні люди є на світі,	Найрідніша нам усім.
Різні гори, полонини,	То прекрасна Україна,
Різні трави, різні квіти,	Нашого народу дім.

Ведучий. Доброго дня, дорогі друзі!

Ведуча. Доброго здоров'я!

Ведучий. Раді бачити вас у цій залі!

Ведуча. Сьогодні в нас відбудеться конкурс знавців української мови!

Ведучий. У ньому візьмуть участь ваші ровесники, шанувальники рідного слова!

Ведуча. Ми бажаємо учасникам конкурсу успіхів. Нехай переможуть найсильніші!

Ведучий. Запрошуємо команди на сцену.

Ведуча. Вітайте: команда «Веселий вулик» і команда «Орфей»!

Ведучий. Познайомтеся, будь ласка, з журі конкурсу... *(Представлення членів журі)*

Ведуча. Журі оцінюватиме конкурс за п'ятибальною системою. Увага! Конкурс оголошуємо відкритим!

І тур

Ведучий. І тур «Побажання». Кожній команді скласти побажання суперникові, щоб кожне слово починалося з однієї і тієї ж літери. *(Виступи команд)*

Ведуча. Поки журі готується оголосити підсумки першого конкурсу, ми проведемо розминку з уболівальниками. Гра

«Інтелектуальний калейдоскоп». Дайте відповіді на питання, за кожну правильну відповідь ви отримаєте 1 бал, це може допомогти потім вашій команді.

1. Розділ мовознавчої науки, який вивчає звуки мови... (*Фонетика*)
2. Хто народився 9 березня 1814 року? (*Т.Г. Шевченко*)
3. Хто автор поезій «Солов'їні далі, далі солов'їні», «Вода десь точить білий камінь»? (*В. Сосюра*)
4. Що таке лексика? (*Усі слова мови, або словниковий склад мови*)
5. У якому році було вперше видано «Кобзар» Т.Г. Шевченка? (*1840*)
6. Розділ мовознавства, який вивчає слово, його значення і походження... (*Лексикологія*)
7. Слова з протилежним лексичним значенням... (*Антоніми*)
8. Дієприкметник із залежними словами... (*Дієприкметниковий зворот*)
9. Додаткове значення слова, яке виникає на основі уподібнення предметів... (*Переносне*)
10. Назвіть автора творів «Не високо мудруй», «Каменярі» «Захар Беркут»? (*І.Я. Франко*)
11. Розділ мовознавства, який вивчає правила написання слів... (*Орфографія*)
12. Самостійна частина мови, що вказує на предмет, його ознаку чи кількість, але не називає його... (*Займенник*)
13. Розмова двох осіб... (*Діалог*)
14. Речення, яке має дві й більше граматичних основ... (*Складне*)
15. Хто автор повісті «Микола Джеря»? (*І. Нечуй-Левицький*)
16. Із якої казки загадка: «Що в світі найситніше, наймиліше, найпрудкіше?» («*Мудра дівчина*»)
17. Частина слова без закінчення... (*Основа*)
18. Частина мови, яка позначає предмет і відповідає на питання *хто? що?* (*Іменник*)
19. Розділ мовознавства, який вивчає частини мови... (*Морфологія*)
20. Інфінітив — це... (*Неозначена форма дієслова*)
21. Образ людини в художньому творі... (*Персонаж, літературний герой*)
22. Що буває кількісним і порядковим? (*Числівник*)
23. На які групи поділяють усі звуки? (*Голосні і приголосні*)
24. Новоутворені слова та вислови мови... (*Неологізми*)
25. Уривок із художнього твору... (*Епізод, фрагмент*)
26. Слова, різні за звучанням та написанням, але близькі чи однакові за лексичним значенням... (*Синоніми*)

27. Опис зовнішності людини... (*Портрет*)
 28. Члени речення, які характеризують предмет з одного боку, відповідають на одне і те ж питання і відносяться до одного і того ж слова... (*Однорідні*)
 29. Речення, що має одну граматичну основу... (*Просте*)
 30. Частина слова, що знаходиться перед коренем... (*Префікс*)
 31. Розділ мовознавства, що вивчає правила вимови... (*Орфоепія*)
 32. Слова, однакові за звучанням, але різні за лексичним значенням... (*Омоніми*)
 33. Скільки букв в алфавіті української мови? (33)
 34. Обстановка дому чи садиби... (*Интер'єр*)
 35. Дієприслівник із залежними словами... (*Дієприслівниковий зворот*)
 36. Ким мріяв стати Т. Г. Шевченко? (*Художником*)
 37. Незмінна значуща частина слова, що стоїть після кореня... (*Суфікс*)
 38. Розділ мовознавства, який вивчає знаки письма... (*Графіка*)
 39. Службова частина мови, яка виражає залежність іменника, числівника, займенника від інших слів у словосполученні і реченні... (*Прийменник*)
 40. Художнє означення... (*Епітет*)
 41. Два слова, серед яких одне головне, а друге залежне... (*Слово-сполучення*)
 42. Обман почуттів, дещо уявне, мрія... (*Ілюзія, міраж, марення*)
 43. Яке слово зайве: *десь, дехто, дещо, дечий*?
 44. Те, що слово означає... (*Лексичне значення*)
 45. Автор твору, який не називає свого імені... (*Анонім*)
 46. Як називали мандрівних співців-поетів за часів Т. Г. Шевченка? (*Лірники, кобзарі*)
 47. Самостійна частина мови, що називає ознаку дії, ознаку предмета, ознаку іншої ознаки... (*Прислівник*)
 48. Змінна частина слова... (*Закінчення*)
 49. Хто автор творів «Грицева шкільна наука», «Фарбований Лис»? (*І. Я. Франко*)
 50. Самостійна частина мови, що виражає ознаку предмета за дією і відповідає на питання: *що робить предмет? що з ним робиться?* (*Дієслово*)
 51. Опис картини природи, частина реальної обстановки, у якій розгортається дія? (*Пейзаж, літературний пейзаж*)
 52. Розділ науки про мову, що вивчає правильне вживання розділових знаків? (*Пунктуація*)
- Оголошення підсумків першого конкурсу.

II тур

Ведучий. Оголошуємо другий тур «Розминка». Команди повинні дати відповідь на нижче наведені запитання.

1. Який розділовий знак у пунктуації є найголовнішим? (*Крапка, бо термін «пунктуація» походить від лат. punctum — «крапка».*)
2. Який відмінок давні римляни називали вакативом? (*Кличний*)
3. Чи будуть спільнокореневі слова *директор* і *диригент*? (*Так, обидва слова походять від лат. dirigere, що означає «спрямовувати».*)
4. Звідки походить, що означає перше слово у фразеологізмі «панацея від усіх хвороб»? (*Панацея — богиня зцілення*)
5. Як розрізнити поняття «мова» й «мовлення»? (*Мова — це засіб спілкування. Мовлення — це використання цих засобів для спілкування.*)
6. Поясніть значення слів «адресат», «адресант». (*Адресат — одержувач листа. Адресант — той, хто посилає комусь лист.*)
7. Назвіть кілька слов'янських імен. (*Людмила, Владислав, Володимир, Надія, Мирослава*)
8. Які алфавіти складаються з 6 літер? (*Азбука, абетка*)
9. У якому вигукі є 10 однакових звуків? (*Стоп*)
10. Як написати *робота* п'ятьма літерами? (*Праця*) А чотирма? (*Труд*)

Ведуча. Поки журі підбиває підсумки другого конкурсу, прослухайте гумореску Павла Глазового «Артист» у виконанні учня 10 класу. Критично поміркуйте і дайте оцінку діям головного героя. Чи погоджуєтеся ви з ними?

АРТИСТ

Простий батько сина
 Вивчив на артиста.
 Мова в того сина
 Ідеально чиста.
 Як зі сцени скаже
 Українське слово,
 То аж дух займає —
 Просто пречудове!
 А в сім'ї артиста
 Діти й домочадці
 Чешуть по-російськи,
 Неначе лєнінградці.
 Тож невчений батько
 Й запитав у сина:

— Поясни, будь ласка,
 В чому тут причина?
 У театрі в тебе
 Українська мова,
 А у хаті в тебе —
 Нашого ні слова.
 Син великодушно
 Посміхнувся до тата:
 — Ех, освіта в тебе,
 Батьку, низькувата.
 А тому, хто вчений,
 Істина відома,
 Що одне на службі,
 Зовсім інше — дома.
 Дома в мене мова —
 Засіб спілкування,
 А на службі мова —
 Засіб існування.
 Як же рідну мову
 Я забуду, тату,
 Як за неї маю
 Непогану плату?

Уболівальники від обох команд висловлюють свою точку зору.
 Оголошення підсумків другого конкурсу.

III тур

Ведучий. Починаємо третій тур нашого конкурсу «Математична головоломка». Чи є серед вас хороші математики, лінгвісти? Перевірте свої знання української мови, працюючи над головоломкою.

X голосних + $У$ приголосних = ..? (38 звуків) ($X = 6$, $У = 32$)

Ведуча. Прошу журі оголосити результати конкурсу — «Математична головоломка».

Оголошення підсумків третього конкурсу.

IV тур

Ведучий. Оголошуємо IV тур «Конкурс капітанів». Із метою розвитку логічності вашого мовлення пропонуємо редагування.

I. Скажіть, скільки зараз годин. Попросіть мені до телефону чергового. Всього хорошого!

Виходите на слідкуючій зупинці? Сьогодні у продажі є новинка. Без кайфу нема лайфу. Фейсом об тейбл.

II. Підбивати бабки. Не треба ля-ля. У першу чергу пропустіть дівчаток. Закривайте двері. Переведіть на українську мову. Чи можна поставити ключ? Фільтруй базар.

Ведуча. Шановне журі, просимо оголосити результати четвертого туру.

Оголошення підсумків четвертого конкурсу.

V тур

Ведучий. Без граматики не вивчиш і математики. Доведемо це разом. Наступний тур — «Складання й розв'язування лінгвістичних задач». На зворотному боці дошки одна команда пише 4 слова — 2 іменники, 2 дієслова. Інша команда ставить запитання, на які отримують відповідь «Так», «Ні».

Ведуча. Наш конкурс добігає кінця. Просимо журі оголосити результати п'ятого туру, а також переможця сьогоднішнього конкурсу.

Оголошення результатів конкурсу. Нагородження переможців.

Учитель. Дорогі діти! Сьогодні ви ще раз переконалися, наскільки важливо знати рідну мову, бути спостережливим, допитливим. Адже,

Коли ти плекаєш слово,
Йде воно, як злтонить;
Калиново й барвінково
Рідна мова пломенить.
Коли мовиш, як належить,
Слово чисте, мов роса...
І від тебе теж залежить
Мови рідної краса.

С. П. Канарська

ПАРЕМІЙНА ПЛУТАНИНА. БАНК ІГРОВИХ ПРИЙОМІВ

Мета: розвивати мовлення школярів, збагачувати їх лексико-фразеологічний запас, формувати спостережливість, кмітливість, швидку реакцію, сприяти виявленню мовного смаку, тренувати мовленнєву пам'ять.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Учням, поділеним на групи по 2–6 осіб, роздають картки з приказками чи прислів'ями, компоненти яких переставлено місцями. Треба реконструювати первісний вигляд кожної з наведених паремій упродовж певного часу (до 5 хв); перемагає й одержує найвищий бал та команда, гравці якої швидко і правильно впоралися із завданням.

Картка 1

Велике свято, що в діда не стане й душі.
Коли їв, то упрів, а в вічі плюватиму.
Не відає голова ні на печі, ні на лавці.
Ні сіло, ні впало, спускайтеся на дно.
Грім не гряне, а ти, Марку, грай!
Заліз у чужу солому, що язик лепече.
Поки баба спече книші, нехай тюрму знає.
Невигода нашій бабці, ще й шелестить.
Замкнув вовка межі вівці, давай, бабо, сало.
Не тратьте, куме, сили, Гриць у церкві.
Хоч нічого не виходить, ледачий не встане.
Хоч на споді лежатиму, а коди працював, то аж задрімав.

Відповіді

Велике свято — Гриць у церкві.
Коли їв, то упрів, а коли працював, то аж задрімав.
Не відає голова, що язик лепече.
Ні сіло, ні впало, давай, бабо, сало.
Грім не гряне, ледачий не встане.
Заліз у чужу солому, та ще й шелестить.
Поки баба спече книші, у діда не стане душі.
Невигода нашій бабці ні на печі, ні на лавці.

Замкнув вовка межі вівці, нехай тюрму знає.
Не тратьте, куме, сили, спускайтеся на дно.
Хоч нічого не виходить, а ти, Марку, грай!
Хоч на споді лежатиму, а в вічі плюватиму.

Картка 2

Кобила з вовком мирилась, а на kota сказала.
Напав нежить, мати те підкине.
Гуляй, тату, що й кочергою не дістанеш.
Хвалилася вівця, але вдачі не міняє.
Розуму палата і ногам нема спокою.
На голові блищить, та ключ від неї загублений.
За дурною головою — завтра свято.
Сама баба сметану злизала, та додому не вернулась.
Задер носа, ніде й шматок хліба не влезить.
Їж, Мартине, менше гріха.
Мовчи, глуха, що у неї хвіст, як у жеребця.
Змія линяє, а в голові свистить.

Відповіді

Кобила з вовком мирилась, та додому не вернулась.
Напав нежить — ніде й шматок хліба не влезить.
Гуляй, тату, завтра свято.
Хвалилася вівця, що у неї хвіст, як у жеребця.
Розуму палата, та ключ від неї загублений.
На голові блищить, а в голові свистить.
За дурною головою і ногам нема спокою.
Сама баба сметану злизала, а на kota сказала.
Задер носа, що й кочергою не дістанеш.
Їж, Мартине, мати ще підкине.
Мовчи, глуха, менше гріха.
Змія линяє, але вдачі не міняє.

Картка 3

Убила баба лося, щоб карась не дрімав.
Винувата діжа, а дорога учить.
Ти від нього спиною, що блищить.
На тобі, небоже, та на сто рублів чвані.
На те щука в морі, що не смакує їжа.
Піч тучить, так їй довелося.
Посади свиню за стіл, що з медом солодка.
Не дурний крук, а вернувся стрижений.
Хвалилася калина, що мені негоже.
Пішов по шерсть, щоб впустив із рук.
Не все те золото, а воно до тебе рилом.
Хоч копійка в каптані, вона й ратиці на стіл.

Відповіді

Убила баба лося — так їй довелося.
Винувата діжа, що не смакує їжа.
Ти від нього спиною, а воно до тебе рилом.
На тобі, небоже, що мені негоже.
На те щука в морі, щоб карась не дрімав.
Піч тучить, а дорога учить.
Посади свиню за стіл, вона й ратиці на стіл.
Не дурний крук, щоб впустити з рук.
Хвалилася калина, що з медом солодка.
Пішов по шерсть, а вернувся стрижений.
Не все те золото, що блищить.
Хоч копійка в каптані, та на сто рублів чвані.

Картка 4

Спекла Луня, а сама з нори не вилазить.
Плив, плив, а дурний, як квасоля.
Як не наївся, а трусіть, як грушу.
Торохтить Солоха, то купила поросля.
Лякає мишка кицьку, що не розбере й собака.
Вибирала дівка, то й не налижешся.
Писав писака, що не їсть і цюця.
Високий, як тополя, а коло берега потонув.
Ворона за море літала, як діжка з горохом.
Любить, як душу, та вибрала дідька.
Не мала баба клопоту, як свиня штан, и наділа.
Так до дії а, а розуму не набрала.

Відповіді

Спекла Луця, що не їсть і цюця.
Плив, плив, а коло берега потонув.
Як не наївся, то не налижешся.
Торохтить Солоха, як діжка з горохом.
Лякає миша кицьку, а сама з нори не вилазить.
Вибирала дівка, та вибрала дідька.
Писав писака, що не розбере, й собака.
Високий, як тополя, а дурний, як квасоля.

А. М. Терех

НАВЧАННЯ В СТАРШИХ КЛАСАХ МАЄ БУТИ ПРОФІЛЬНИМ. СЦЕНАРІЙ ДИСПУТУ

Мета: привчати учнів до самостійного вирішення проблемних питань, виховувати культуру поведінки, вміння слухати співрозмовника, розвивати усне зв'язне мовлення, формувати вміння аргументовано доводити свою думку, робити логічні висновки із сказаного, стимулювати до самостійного пошуку необхідної інформації, формувати комунікативну компетенцію.

Очікувані результати:

Учні знатимуть: що таке дискусія, правила ведення дискусії, переваги і прорахунки профільного навчання у старшій школі.

Учні вмітимуть: висловлювати свої думки щодо обговорюваної проблеми, наводити переконливі аргументи, толерантно ставитись до поглядів опонентів, грамотно оформлювати свої думки.

Обладнання: мультимедійні засоби.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

I. Організаційний етап

Учні заздалегідь поділені на дві групи, кожна з яких попередньо шукала інформацію, матеріал стосовно проблеми профілізації у старшій школі.

(1 група — аргументи «за», 2 група — «проти»).

Учасники диспуту займають місця у своїх групах.

II. Мотиваційний етап

Вступне слово вчителя

— Ми живемо у час великих змін і реформ. Вони торкнулися найрізноманітніших сторін нашого життя. І, звичайно, не оминули однієї з найважливіших — освіти. Тема сьогоденного диспуту — «Навчання в старших класах загальноосвітніх шкіл має бути профільним». Спробуймо розглянути цю важливу проблему

очима самих учнів-старшокласників, котрим скоро доведеться робити важливий вибір — обирати майбутню професію. Ця дискусія спонукатиме кожного ще раз вдумливо проаналізувати свої плани на майбутнє, щоб не помилитись на шляху до самостійного життя.

Актуалізація суб'єктивного досвіду школярів

- Що таке диспут?
- Доберіть синоніми до цього слова.
- Коли людині доводиться вести диспут? Наведіть приклади.
- Які літературні твори дискусійного характеру вам відомі?
- Чи потрібне сучасній людині уміння вести дискусію, диспут?
- Де ви зможете застосувати знання і вміння, здобуті на сьогоднішньому диспуті?

III. Цілевизначення і планування

Учитель знайомить учнів з очікуваними результатами, планом і правилами проведення диспуту. За бажання учасники диспуту можуть доповнити перелік цілей своїми, внести зміни до плану роботи.

IV. Проведення заходу

1. Ознайомлення із правилами проведення диспуту

Правила проведення диспуту

- 1) Головне на диспуті — факти, логіка, доказовість. Міміка, жести, вигуки як аргументи не враховуються.
- 2) Перш ніж дискутувати, подумай, про що будеш говорити.
- 3) Сперечайся чесно, не перекручуй думок своїх товаришів.
- 4) Пам'ятай, що кращим доказом є точні і безперечні факти. Не ображай своїх товаришів.
- 5) Доводячи і заперечуючи, говори ясно, просто, чітко й виразно. Намагайся висловлювати думки своїми словами.
- 6) Якщо доведена помилковість твоєї думки, май мужність визнати правоту свого опонента.
- 7) Закінчуючи виступ, сформулюй висновки.

2. Ознайомлення із ключовими поняттями диспуту

Навчання — цілеспрямований процес засвоєння й передачі знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини.

Клас (від лат. «група») — постійний у межах навчального року колектив учнів, які працюють за єдиною навчальною програмою.

Профільне навчання — це комплексна, науково обґрунтована система форм, методів, засобів, спрямованих на забезпечення допомоги особистості в активному свідомому професійному самовизначенні.

Профіль (від італ. «обрис») — сукупність основних типових рис, що характеризують господарство, професію, навчання.

3. Виступ представників І групи (за профільне навчання)

1-й учень. Перший аргумент: *Профільне навчання — це шлях подолання байдужості учнів до навчання.*

Ще стародавні греки вважали, що знати все неможливо, а ми їх доповнимо — і не потрібно. Сьогодні школа подібна до величезного мурашника. А навчальний процес — до так званого «шляху мурашок», тобто нескінченного збирання й безладного нагромадження різноманітних, часто не пов'язаних між собою фактів.

Батьки й педагоги стривожені висновком психологів і соціальних педагогів: майже половина дітей до навчання у школі байдужі. Чим же школа відштовхує своїх вихованців? На думку спеціалістів, які провели соціологічне дослідження, 45 % опитаних респондентів вважає, що в школі багато непотрібних предметів, і 41 % — нецікавих предметів.

Ці дані порушують одну з найактуальніших і найгостріших проблем школи, а саме — місце, обсяг, рівень вивчення навчальних предметів. Найактуальнішою вона є в старших класах.

Досвід загальноосвітньої школи № 92 м. Донецька є досить переконливим. 10 років педагоги працюють над упровадженням профільного навчання. Результати уже є, і вони позитивні. З урахуванням здібностей і потреб учнів у школі навчання проводять за трьома напрямками:

- а) загальнотехнічний;
- б) хіміко-біологічний;
- в) гуманітарний.

Обов'язковими є предмети: математика, історія України, українська мова та фізкультура. А в нашій області успішно працює у цьому напрямі Новояворівська школа. Є певні напрацювання в школах нашого міста.

Отже, наша група переконана, що профілізація старшої школи приведе до розв'язання проблеми байдужості до навчання.

2-й учень. Другий аргумент: *Профільне навчання сприятиме правильному вибору і підготовці до майбутньої професії старшокласників.*

Перед кожним старшокласником постає важлива проблема вибору майбутньої професії.

Відомий український педагог Софія Русова зазначала, що мета школи — привчити учнів до життя, розуміти його, знайти в ньому своє місце. Чим швидше людина здійснить свій вибір, тим краще вона підготується до своєї майбутньої професії — здобуде необхідні міцні знання, сформує потрібні навички та якості, розвине у певному напрямі свої задатки та здібності. Результати опитування, яке було проведено в київських школах, показали, що у ставленні до навчання визначальну роль відіграє професійна орієнтація. А тому наша команда переконана, що навчання в старших класах загальноосвітніх шкіл має бути профільним.

3-й учень. Третій аргумент: *Профільне навчання передбачає взаємовигідну співпрацю між школою і вишем.*

Цей аргумент ми сформуваємо на основі принципів дидактики — системності і наступності навчання. Як відомо, між середньою й вищою школою на сьогодні величезна відстань. Як же її подолати? Ми вважаємо, що профільне навчання відкриває перспективи досконало організувати вступ випускників загальноосвітніх шкіл до ВНЗ на основі результатів їхньої навчальної діяльності. Обидві сторони є зацікавленими у співпраці, бо вишам потрібні добре підготовлені й націлені на постійну працю студенти, а школам необхідний висококваліфікований професорсько-викладацький корпус для допомоги вчителям. Тому ми стверджуємо, що профільне навчання передбачає взаємовигідний зв'язок між школою й вишем, а тому ми переконані, що навчання в старших класах загальноосвітніх шкіл повинне бути профільним.

4-й учень. Додатковий аргумент.

Дозвольте запропонувати на ваш розгляд наш додатковий аргумент, а також доповнити попередні. Нашим додатковим аргументом є: *Профільне навчання допоможе зберегти здоров'я учнів.*

Ми впевнені, що вам запам'ятався перший урок цього навчального року на тему «Здоров'я дітей — здоров'я нації».

На спільній сесії Академії медичних та педагогічних наук 21 червня 2006 року прозвучали такі результати медичних обстежень учнів: навчання у школі закінчують 10 % практично здорових дітей, а 90 % — мають відхилення у здоров'ї. У чому причина такого катастрофічного погіршення здоров'я дітей? Розважмо: учень 9-го класу, щоб виконати шкільну програму, щодня має прочитати 23 сторінки тексту. Ми впевнені, що серед 9-класників зросте кількість дітей із вадами зору. А щоб усе зрозуміли в Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту України, ми пропонуємо провести конкурс-гру «Слабка ланка» на запам'ятовування

термінів зі шкільної програми. Так, тільки з історії треба знати 1300 дат різних подій, з біології 9-класникам потрібно запам'ятати 166 термінів. Нашим учням можна тільки поспівчувати. А яка маса портфелів школярів? Напевно, не кожен дорослий зміг би щодня їх носити. Ми впевнені, що профільне навчання дозволило б зменшити перевантаження, що і є головною причиною погіршення стану здоров'я дітей.

Учені, педагоги, медики, психологи дійшли висновку, що сучасна освітня система не може дати всім дітям рівноцінних знань, оскільки 2–3 % дітей у школі є обдарованими, 15–18 % є здібними, 50–55 % — із задовільним розвитком. Саме робота з обдарованими дітьми у профільних класах допоможе в майбутньому уникнути випадкових студентів у вишах.

4. Виступ представників II групи (проти профільного навчання)

1-й учень. Перший аргумент.

Дозвольте розпочати свій виступ словами: «Не все те золото, що блищить». У сучасній методичній літературі можемо спостерігати яскраву рекламу профільного навчання. А ми знаємо, що не кожна реклама підтверджує якісний товар. Насправді і ця система є сумнівною і непідтвердженою. Тому наша команда переконана, що навчання в старших класах загальноосвітніх шкіл не має бути профільним.

На захист нашої позиції дозвольте представити перший аргумент: *Битий шлях — найкоротший.*

Ми вважаємо, що традиційна система виправдана часом. І це дійсно так. Наші батьки вчилися за традиційною системою, і ми бачимо результат. Із будь-якої ситуації вони знайдуть вихід, завжди допоможуть своїм дітям із виконанням домашніх завдань. А як багато вони знають! І це дала їм система, яку сьогодні хочуть знищити. Скільки висококваліфікованих спеціалістів, яких виховала традиційна система, сьогодні працюють за кордоном! Хіба уряди високорозвинутих країн потребували б неосвічених людей? Звичайно, ні. Хочемо звернути вашу увагу на те, що сьогодні багато закордонних спеціалістів використовують у своїй практиці методику традиційної, а на ваш погляд, застарілої системи. Саме такою є методика В. О. Сухомлинського. А ми чомусь прагнемо її змінити.

2-й учень. Другий аргумент: *Великі фінансові затрати не виправдовують результатів.*

Кожна реформа потребує великих фінансових затрат. Уведення профільного навчання також передбачає залучення великих

фінансів. Потрібні нові програми, підручники, перекваліфікація педагогів, залучення професорського складу, нового обладнання — це все потребує великих коштів. А чи може сьогодні наша держава дозволити таку розкіш? Ми вважаємо, що ні. Тож замислімось: навіщо вводити профільне навчання, якщо ми не зможемо провести його належним чином?

3-й учень. Третій аргумент: *Попит робочих місць перевищує пропозицію.*

Ви стверджуєте, що профілізація буде сприяти збільшенню кількості дипломованих спеціалістів. Але виникає питання, чи в нашій державі є можливості забезпечити велику кількість спеціалістів роботою? Хочемо нагадати вам, шановні опоненти, що на біржі праці є достатньо спеціалістів із вищою освітою. А скільки їх змушені торгувати на ринках або шукати «чорну» роботу за кордоном?! До речі, кількість «ярмаркових працівників» із вищою освітою в Україні перебільшує 70%. То кому вигідне профільне навчання і чого варті матеріальні та моральні витрати на його організацію?

Щоб провести реформу освіти ефективно, потрібно спочатку провести реформу політичну. За цим пройде не один рік. Отже, наша команда переконана, що впровадження профільного навчання недоцільне.

4-й учень. Додатковий аргумент: *Діти не можуть бути об'єктом для експерименту.*

Уведення профільного навчання є експериментом. Мало кому відомо, до чого призведе таке запровадження. Результат одного нововведення в освіті вже є — це перехід до 12-бальної системи оцінювання. Нам, учням, легше не стало: щоб заробити найвищий бал, потрібно опрацювати не одну енциклопедію. Тому ми не бажаємо бути об'єктом для ще одного експерименту.

Для того щоб проводити профілізацію, треба бути абсолютно впевненим у позитивному результаті такого експерименту, такі ж гарантії відсутні, бо досвіду немає. Ми вважаємо, що ми не повинні відмовлятися від виправданої традиційної освіти.

5. Підбиття підсумків виступів

Учень II групи («проти»). Дозвольте, шановні слухачі, підвести підсумок нашої дискусії. Наша команда переконана, що навчання в старших класах загальноосвітніх шкіл не повинне бути профільним.

Дозвольте нагадати наш перший аргумент — *Витий шлях — найкращий.*

Ми бачимо яскраві приклади високоефективних результатів традиційної системи. Чи розумним буде нищити те, що було позитивним? Ми вважаємо, що ні. Найпереконливішим є життєвий досвід наших батьків, вони теж прагнуть зберегти ту ж систему освіти, яка забезпечила їх міцними знаннями. Отже, традиційна система — виправдана часом.

Нагадую наш другий аргумент — *Великі фінансові затрати не виправдовують результатів.*

Як зазначали мої попередники, кожна реформа потребує великих фінансових витрат, яких сьогодні держава просто не має. Потрібно детально вивчити цю проблему, щоб не вийшло так, як буває у нас — гроші будуть викинуті просто на вітер.

Наш наступний аргумент — *Попит робочих місць перевищує пропозицію.*

Державне замовлення сьогодні є незначним. Ви переконували нас, що профільне навчання буде передбачати тісний зв'язок із вишами, а отже, це збільшить кількість людей із вищою освітою, які на ринку праці не потрібні. Як відомо, сьогодні в Західній Європі спеціалісти середньої ланки користуються набагато більшим попитом, ніж ті, що мають вищу освіту. І з точки зору життєвого прагматизму, робота спеціалістів середньої ланки є більш оплачуваною. А в нашій країні уже сьогодні випускник школи без вищої освіти, але з добрим знанням англійської мови та персонального комп'ютера практично не має проблеми з працевлаштуванням.

Хочу нагадати ще один наш аргумент — *Діти не можуть бути об'єктом експерименту.*

Ідея ввести профільне навчання прийшла з-за кордону. Ми переконані, що чуже не є кращим, ніж наше рідне, адже наші спеціалісти вважаються одними з кращих у світі, і їх дала стара традиційна освіта.

Отже, дорогі друзі, ми переконані, що профільне навчання у загальноосвітніх школах запроваджувати недоцільно.

Дякую за увагу.

Учень І групи («за»). Дозвольте підбити підсумки нашого виступу. Ми уважно вислухали ваші аргументи, але вони нас не переконали, і ми залишилися на своїй позиції: навчання у старших класах загальноосвітніх шкіл має бути профільним. Хочу нагадати наш перший аргумент — *Профільне навчання — це шлях до подолання байдужості учнів до навчання.*

Як зазначали мої попередники, в нашому суспільстві відбуваються принципові зміни різних сторін життя. В освітній

системі теж відбувається реформування. Метою будь-якої реформи є створення кращих умов для існування людини. Оскільки в школах на даний момент спостерігається негативне ставлення учнів до навчання, то ми вважаємо, що реформа повинна вирішити це питання. Як відомо, людська діяльність має бути цілеспрямованою, тому запровадження профільного навчання зробить весь навчальний процес мотивованим, а отже, подолає байдужість до навчального процесу.

Профільне навчання допоможе вирішити старшокласникам ще одну проблему: вибір майбутньої професії. Тому нашим другим аргументом є: *Профільне навчання сприятиме правильному вибору і підготовці до майбутньої професії старшокласників.*

Куди підуть випускники після закінчення загальноосвітньої школи? Чи знайдуть і яким чином шукатимуть своє місце в самостійному житті? Як їм, зовсім недосвідченим, допомогти? Як зменшити ризик під час вступу у доросле життя? Ми вважаємо, що запровадження профільного навчання в школах могло б вирішити ці питання. Ми переконані, що профільне навчання в старших класах, по-перше, дає змогу краще засвоювати знання без допомоги репетиторів, а по-друге, допоможе успішно здійснювати професійну діяльність.

Сучасний ринок праці потребує висококваліфікованих спеціалістів, готових до постійного самовдосконалення, а деколи й продовження освіти. Тому старша школа повинна цілеспрямовано враховувати здібності і потреби учнів. Для того, щоб молоде покоління не відчувало страху перед майбутнім, необхідно давати такі знання і вміння, які реально знадобляться за будь-яких обставин і водночас гарантуватимуть працевлаштування. Отже, профільне навчання сприятиме правильному вибору й підготовці до майбутньої професії старшокласників. Наша команда також виступає за взаємозв'язок середньої школи та вишів, які дають можливість значно підвищити науково-теоретичний рівень навчального процесу та індивідуальну роботу з обдарованими учнями. А тому нашим третім аргументом є: *Профільне навчання передбачає взаємовигідну співпрацю між школою і вишами.*

Нагадаю ще один аргумент на захист нашої позиції — *Профільне навчання допоможе зберегти здоров'я учнів.*

Утвердження загальнолюдських цінностей для збереження здоров'я громадян України є найактуальнішою проблемою сьогодні. Останні медичні обстеження учнів засвідчують катастрофічне погіршення психічного та фізичного здоров'я школярів. Щоб переконатись у цьому, варто лише подивитись у Листок

здоров'я, який з'явився у кожному шкільному журналі зовсім недавно.

Великий мислитель і лікар Ст. Греції Гіппократ радив своїм пацієнтам: «Якщо ви захворіли, змініть раціон харчування, якщо це не допомогло, змініть спосіб життя». А для учнів це означає — змініть спосіб навчання. Ми вважаємо, що профільне навчання дозволить зменшити перевантаження, яке і є однією з причин погіршення стану здоров'я.

За навчальною програмою традиційних шкіл учні повинні все знати досконало і все вміти. Але чи все це їм знадобиться в майбутньому, чи в змозі вони взагалі все знати, чи дозволить їм це їхнє здоров'я? Недаремно казав Сенека: «Хто всюди, той ніде». Ми переконані, що виходом із цього становища є перехід на профільне навчання.

V. Рефлексивний етап

1. Голосування. Слухачі (присутні в залі) шляхом письмового голосування висловлюються, яке навчання вони б обрали: профільне чи традиційне.
2. Підрахунок голосів «за», «проти», «утримався». Підбиття підсумків голосування.
3. Підбиття підсумків диспуту, визначення групи, що набрала найбільшу кількість голосів, а отже, була переконливішою.

О. М. Литовченко

СЛОВО ЛЮБОВІ ДО ЛЮДЕЙ, ЖИТТЯ ТА УКРАЇНИ... ЛІТЕРАТУРНИЙ ПОТРЕТ

- Мета:** поглибити знання учнів про творчу спадщину поетеси, розкрити тематичну різнобарвність, філософський зміст драматургії Лесі Українки; розвивати творчу уяву, критичне мислення, акторські здібності; виховувати в учнів любов до театру.
- Обладнання:** декорації, костюми, мультимедійна презентація (ілюстрації до життєвого і творчого шляху письменниці на фоні музики).

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

На сцені сидить Леся за письмовим столом.

Леся Українка

Як я люблю оці години праці.
Коли усе навколо затиха
Під владою чаруючої ночі,
А тільки я одна неподоланна
Врочистую одправу починаю
Перед моїм незримим олтарем
Летять хвилини — я не прислухаюсь.
Ось північ вдарила — найкращий праці час, —
Так дзвінко вдарила, що стрепенулась тиша
І швидше у руках забігало перо.
Години йдуть — куди вони спішається?
Мені осіння ніч короткою здається,
Безсоння довге не страшне мені,
Воно мені не грозить, як бувало,
Непевною і чорною рукою,
А вабить лагідно, як мрія молода,
І любо так, і серце щастям б'ється,
Думки цвітуть, мов золоті квітки,
І хтось немов схиляється до мене
І промовляє чарівні слова...

Ведучий. 25 лютого 1871 року народилася українська поетеса, перекладач та критик Леся Українка. У сучасній її літературі вона була самотньою справжньою гостею з майбутнього, а сьогодні її твори є на диво актуальними.

Ведуча. Парадоксально, але ця жінка фактично не мала тієї біографії, яку б, на перший погляд, годилося мати людині, масштаби особистості якої дозволили не стертися її йменню з пам'яті наступних поколінь: укорочене хворобою дитинство, а далі (за її визначенням) — тридцятилітня війна із хворобою, болем, тридцятилітні тілесні страждання, гірке усвідомлення того, що її життя — життя тіні в «Дантовому пеклі», — з плачем і скрежетом зубовним», що інколи вона просто «ростина», часом — «хірургічно-ортопедичний манекен». Доля, як Леся сама писала, не дала нічого, «окрім пера в руки, а рукам не дала навіть стільки сили, щоб завжди твердо тримати перо, та й сказала: “Пиши”».

Ведучий. Сьогодні ми звернемо увагу на одну зі сторінок творчої спадщини письменниці — драматургію.

На сцену виходять герої драматичних творів: Міріам, Кассандра, Анна і Дон Жуан, Степан і Оксана, Мавка і Лукаш, і завмирають у сюжетних позах.

Ведуча. У другій половині 90-х років Леся Українка звертається до драматургії. Перша її драма «Блакитна Троянда» (1896) з життя української інтелігенції поширює тематику тогочасної української драми, що доти показувала переважно життя селянства. Далі Леся Українка, широко використовуючи теми й образи світової літератури, розвинула новий жанр — драматичну поему. Перша з них — «Одержима» (1901).

Ведучий. 1897 року на лікуванні в Криму, куди поетеса часто виїжджала, Леся зустріла Сергія Мержинського. Ця зустріч виявилася доленосною для неї не тільки як для жінки, але і як для творця. Найпроникливіші, найвідвертіші рядки її віршів присвячені Сергієві. Відтепер вона не стільки борець за соціальну справедливість, скільки пристрасно любляча жінка. «Твої листи завжди пахнуть зов'язаними трояндами», — пише вона Мержинському, сплітаючи прозу й поезію воедино, як сплелися в її коханні безнадійність і щастя. Перше серйозне почуття розкрило в поетесі стільки мужності та сили волі, про які вона сама, мабуть, не здогадувалася. Вона вперше повстала проти диктату матері (налаштованої проти її коханого через його участь у революційному русі), коли зважилася їхати до Мінська відвідати Сергія, який помирав від туберкульозу легенів. І Ольга Петрівна відступила, відчувши в дочці цю нову силу. У ніч смерті коханого, 18 січня 1901 року, Леся пише біля його ліжка один із кращих своїх творів — драму «Одержима». Сама вона говорила, що житиме довго, раз уже вижила тієї ночі. Лариса Петрівна так і не змогла забути

свого коханого. Біль Лесиної втрати вічно живе в образі головної героїні «Одержимої» Міріам.

Міріам

Він їм простив. Він їм усім простив.
Вони те чули і на віки вічні
Його слова потіхою їм будуть.
А тільки я не прощена зосталась,
Бо я не можу їм простити за нього.
Я всіх і все ненавиджу за нього:
І ворогів, і друзів, і юрбу,
Отой народ безглуздий, що кричав:
«Розгни його, розгни!» — і той закон
Людський, що допустив невинно згинуть,
І той закон небесний, що за гріх
Безумних поколінь вимагає
Страждання, крові й смерті соромної
Того, хто — всіх любив і всім прощав.
Умер він, зраджений землею й небом,
Як завжди, одинокий. А тепер
Я тут сиджу, як завжди, одинока,
Даремні сльози ллю і проклинаю
Все те, що він любив, і з кожним словом
Все більш надію трачу на рятунок.
І вічно, вічно буду одинока
На сьому і на тому світі. Так,
Ніколи не скінчиться темна туга
І вічно буде жаль палити серце.
Тут завтра прийдуть ті прихильні друзі,
Що тричі одрікалися від нього,
І та родина, що ніколи в ньому
Не бачила пророка; прийдуть, здіймуть
Його з хреста, — бо вже ж він неживий
І більше мучитись за них не може, —
Покроплять млявими слізьми й лагідно
Спов'ють у хусти, понесуть покірно
Під наглядом ворожих вояків,
Сховають у печері й розійдуться.
А може, потім зійдуться до купи
Тепленьким словом згадувать про того,
Про кого за життя так мало дбали!
Ох, як би я тепер хотіла кинуть
Отрутними словами їм в обличчя,
Немов гарячим приском! Хай би очі
Їм випекло, ті очі безсоромні,
Що сміли тут дивитися на муку
Того, чийого всі не варт мізинця!

Я знаю, що якби з'явилась я,
 Ненавистю спотворена в обличчі,
 Вони жажнулись би і запитали:
 «Яке тобі до всіх нас діло, жінко?»
 І я на те... Що я на те сказала б?
 Я б мусила мовчати, бо ненависть
 Не має голосу на поминках того,
 Хто всіх любив і всіх прощав... Ой горе!
 В той час, як всі громадою зберуться
 Згадать того, кого я так любила,
 Я буду всім чужа і одинока,
 Не признана ніким, бо сам Месія
 Не признавав мене... О сине божий!
 Нехай в моїм житті все, все неправда,
 Та вір мені, що я тебе любила.
 Чи ти гадав, — я не зреклась себе?
 Зреклась! Я прокляла себе і душу,
 Ту душу, що не хтів прийнять Месія
 Собі на жертву. Де ж ще більше горе,
 Як не могли віддати за друга душу?..

Ведуча. У драматичній поемі «Кассандра» (1907) в гіркій давноминулій долі зруйнованої Трої бачила образ «рідної неволі» й устами Кассандри закликала українське громадянство збудитися від байдужості й бездіяльності. Дочка троянського царя Пріама бачить правду, говорить правду, але ніхто їй не вірить. Її ненавидять за пророцтва, адже вона передчуває страшні речі: загибель Трої, руїну дому Пріама. Вона каже правду, але не таку, яку хочеться чути людям. Вони підозрюють, що Кассандра не пророкує нещастя, а сама їх притягує. Трагедія віщунки в тому, що вона вже й сама боїться свого дару і сумнівається, бо не впевнена, чи її пророцтва залежать від подій, чи навпаки.

Ведучий. За допомогою образу Кассандри Леся Українка робить філософське узагальнення: від людських уявлень й побажань, від людської волі об'єктивна історична закономірність не залежить. Але людина може виявити свою волю і залишатися чесною, правдивою, безкорисливою у будь-якій ситуації.

Кассандра. Чи й ти гадаєш так, що все нещастя походить від Кассандри?

Гелен. Хоч не все, але багато.

Кассандра. Брате! що ти кажеш?!

Гелен

Ти щирості хотіла, і вволив я
 Твоє бажання, не моє, сестричко.
 Та я тебе, Кассандро, не картаю,

невинна ти з своєї вдачі. Певне,
боги в тім винні, що дали тобі
пізнати правду, сили ж не дали,
щоб керувати правдою. Ти бачиш
і, склавши руки або заломивши,
стоїш безвладна перед тим привиддям
страшної правди, мов закам'яніла,
немов на тебе глянула Медуза,
і тільки жах наводиш на людей.
А правда від того стає страшніша,
і люди тратять решту сили й глузду
або ідуть з одчаю на пропаще,
а ти тоді говориш: «Я ж казала!»
Кассандра. А що ж би ти зробив?

Гелен

Те, що роблю.
Я правдою борюсь і сподіваюсь
її подужати і керувати,
от як стерничий кораблем керує.

Кассандра. А як же ти, Гелене, одрізняєш брехню від правди?

Гелен. Та ніяк. Я просто даю їм спокій.

Кассандра. Як же ти віщуєш? Що кажеш людям?

Гелен. Те, що треба, сестро, те, що корисно або що почесне.

Кассандра

Невже ніколи ти того не бачиш,
що буде, неминуче, невблаганне?
Невже тобі не каже в серці голос:
«Так буде, так і так буде, не інакше!»

Гелен. По щирості сказавши, — ні, ніколи.

Кассандра. То нам порозуміться дуже тяжко.

Ведуча. «Камінний господар» Лесі Українки (1912) може бути яскравим прикладом переможного прориву українського письменника в зачароване коло проблем загальнолюдських — «хохлацька нахабність» просто ранила багатьох шовіністичних снобів і своїх «рідних» порадників, які турбувалися тільки про літературу для хатнього вжитку. Леся писала відомому вченому Агатангелу Кримському 24 травня 1912 року: «Боже, прости мене і помилуй! Я написала «Дон-Жуана»! Отого-таки самого, «все-світнього і світового», не давши йому навіть ніякого псевдоніма. Правда, драма (знов-таки драма!) зветься «Камінний господар», бо ідея її — перемога камінного, консервативного принципу, втіленого в Командорі, над роздвоєною душею гордої, егоїстичної жінки донни Анни, а через неї і над Дон-Жуаном, «лицарем

волі». Не знаю, звісно, як воно в мене вийшло, добре чи зле, але скажу Вам, що в сій темі є щось диявольське, містичне, недарма вона от уже хутко 300 літ мучить собою людей. Кажу «мучить», бо писано на неї багато, а доброго написано мало, може, на те її і видумав «ворог роду людського», щоб розбивались об неї найщиріші натхнення і найглибші думки... Так чи інакше, але от уже і в нашій літературі є «Дон-Жуан» власний, не перекладений, оригінальний тим, що його написала жінка (се, здається, вперше трапилось сій темі)...»

Дон Жуан

Я! Ваш лицар!
Ваш вірний мавр!

Анна (*опам'ятавшись*)

Сеньйоре, хто дозволив?..

Дон Жуан (*установи*)

Навіщо сее лицемірство, Анно?
Я ж бачив, як ви тільки що держали
сю китицю.

Анна

Се трапилось випадком.

Дон Жуан

Такі випадки я благословляю!

Простягає до Анни руки, вона борониться рухом.

Анна

Я вас прошу, ідіть, лишіть мене!

Дон Жуан

Ви боїтесь мене?

Анна

Я не повинна
приймати вас...

Дон Жуан

Які слова безсилі!
Колись я не такі од вас чував!
Ох, Анно, Анно, де ж ті ваші горді
колишні мрії?

Анна

Ті дівочі мрії —
то просто казка.

Дон Жуан

А хіба ж ми з вами
не в казці живемо? На кладовищі,
між сміхом і слізьми, вродилась казка,
у танці розцвіла, зросла в розлуці...

Анна

І час уже скінчитись їй.

Дон Жуан

Як саме?
Що вірний лицар визволить принцесу
з камінної в'язниці, і почнеться
не казка вже, а пісня щастя й волі?

Анна (*хитає головою*)

Хіба не може казка тим скінчитись,
що лицар просто вернеться додому,
бо вже запізно рятувать принцесу?

Дон Жуан

О ні! Такого в казці не буває!
Таке трапляється хіба в житті,
та й то в нікчемному!

Анна

Мені нічого
од вас не треба. Я вас не прошу
ні рятувать мене, ні потішати.
Я вам не скаржусь ні на що.

Дон Жуан

Ох, Анно,
хіба я сам не бачу?..
(*Ніжно*)
Сії очі,
колись блискучі, горді, іскрометні,
тепер оправлені в жалобу темну
і погасили всі свої вогні.
Сі руки, що були мов ніжні квіти,
тепера стали мов слонова кість,
мов руки мучениці... Ся постать
була мов буйна хвиля, а тепера
подібна до тії каріатиди,
що держить на собі тягар камінний.
(*Бере її за руку*)
Кохана, скинь же з себе той тягар!
Розбий камінну одіж!

Анна (в знесиллі)

Я не можу...
той камінь... він не тільки пригнітає,
він душу кам'янить... се найстрашніше.

Дон Жуан

Ні, ні! Се тільки сон, камінна змора!
Я розбуджу тебе вогнем любові!

Він пориває Анну в обійми, вона схиляється йому на плече і про-
ривається риданням.

Ти плачеш? Сії сльози помсти просять!

Чутно, як здалека забряжчав ключ у замку, потім на сходах чутно
важкі, повільні кроки командора.

Анна

Се похода Гонзага! Утікайте!

Ведучий. Драматична поема «Бояриня» найяскравіше виявляє негативне ставлення Лесі Українки до Москви і висловлює погляд, що тільки збройна боротьба може визволити український народ із московської неволі. Остання з драматургічних поем Лесі Українки — «Бояриня», написана упродовж трьох днів у Єгипті 1910 року — вперше побачила світ уже по смерті письменниці 1914 року, а потім із 1923 року не перевидавалась кілька десятиріч. Причина тому — тема твору: українська національна історія доби Руїни (XVII ст.). Але менш за все «Бояриня» — твір історичний. Це роздуми про українську інтелігенцію початку XX ст. Згідно з думкою поетеси, нація існує тільки тоді, коли в неї є «духовна еліта». «У нас, на Україні, — писала Леся Українка, — треба здобути собі інтелігенцію, вернути нації її мозок». Загибель інтелігенції в «Боярині» відбувається двома шляхами: через зраду іншій культурі (московській) та через духовну пасивність, що призводить до тих самих наслідків, що й безпосередня зрада. Власне, зовнішнього конфлікту в «Боярині» немає: ніхто не заважає щасливому життю московського боярина Степана, нащадка козацької аристократії, та його дружини Оксани, дочки козацького старшини. Але немає не тільки щастя, а й життя на чужині. Конфлікт «Боярині» внутрішній: це усвідомлення власної національної зради. Загибель нації — Руїна — починається із загибелі національної духовності, за якою йде фізична загибель інтелігенції.

Твір Лесі Українки виявився пророчим стосовно долі української національної інтелігенції протягом усього XX ст.

Уривки з драми «Бояриня» за вибором учителя.

Ведучий. Не з античних сюжетів, а на «місцевому» матеріалі зродилася геніальна драма-феєрія Лесі Українки «Лісова пісня». Це поетичний і трагічний твір про красу чистого кохання, про високу мрію людини, про її одвічний потяг до прекрасного, до людяного. Прекрасне в природі, як і в людській душі, ніколи не вмирає. В основі головного конфлікту «Лісової пісні» лежить вічна суперечність між високим покликанням людини й тією буденщиною, яка часто руйнує поезію людської душі.

Уривки з «Лісової пісні» за вибором учителя.

Діалог із глядачем

- У чому новаторство Лесі Українки — драматурга?
- На чому наголошує драматург, промовляючи устами своїх героїв?
- Якими новими ознаками ви б доповнили портрет письменниці?

Ведучий. Життя її обірвалося в 42 роки. Обірвалося в злиднях. Далеко від України. Обірвалося у час могутнього злету духу, що, здається, наблизився до апогею розуміння драми людського життя, здолавши рамки хворого тіла, знехтувавши його муками. Вочевидь, Ніцше мав рацію, коли стверджував, що на наше життя впливає не тільки те, що з нами відбувається, але, напевно, ще більшою мірою те, чого не трапляється. Дух гартується в очікуваннях і надіях, у втратах і розчаруваннях. А як наслідок у Лесі — «натура не по організмові». Могутній дух над знесленим тілом.

Ведуча. Розуміючи, що вона (знову ж за її визначенням) «людина без завтрашнього дня», ця жінка проголошувала *Evviva la vita!* — хай живе життя! І жила, жила у своїх поезіях, драмах, листах...

Леся Українка

Промінням ясним, хвилями буйними,
 Прудкими іскрами, летючими зірками,
 Палкими блискавицями
 Хотіла б я вас виховать, слова!
 Щоб ви луна гірську будили, а не стогін,
 Щоб краями, та не труїли серце,
 Щоб піснею були, а не квилінням.
 Вражайте, ріжте, навіть убивайте,
 Не будьте тільки дощиком осіннім,
 Палайте чи паліть, та не в'яліть.

Л. В. Кохан

«ЛЮБОВІ ВСЕВИШНІЙ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ». ЛІТЕРАТУРНИЙ АЛЬМАНАХ

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Святково прибрана зала, на сцені стоять столики для кожної пари. На них — запалені у підсвічниках свічки, старовинні речі — книги, віяла, намиста, дзеркальця...

Пари заходять, взявшись попід руки (хлопець обов'язково з квіткою в руці) під супровід легкої класичної музики.

Бажано, аби одяг на учасниках був відповідним до тієї епохи, яку вони представляють (це може бути вечірня або бальна сукня, костюми, фраки...)

У центрі сцени — плакат «Любові всевишній присвячується».

На стінах оформлені у вигляді сердечок висловлювання про кохання.

На деяких «сердечках» — надписи різними мовами: «Я тебе люблю» (укр., рос., нім., англ.)

Пролог

Звучить пісня «Дівчина-весна».

Ведучий. Весна... Пора пробудження природи, коли під свіжим подихом вітру все сповнюється новою жагою до життя.

Ведуча. Весна... Пора народження кохання, юного й невинного, мов небесна блакить, мов золотий промінчик сонця, мов чарівний бутон лілеї.

Ведучий. І квітку цю, що зацвітає раз у вічність, Олександр Олесь уважає безсмертною.

Ведуча

Квітки любові розцвітають
Єдиний раз, єдиний раз.
Вони ніколи не вмирають
І вічно жалем ранять нас...
Квітки любові...

Ведучий

Любове, скільки літ тобі?
Адже ти зовсім юна,
Хвилююча й така зваблива.

Ти — вічна, ти для всіх — весна,
Ти, мовби птах, несміла й полохлива.

Ведуча

Тож скільки літ тобі, а чи віків?
Скільки сердець уже ти полонила?
Скільки доріг в єдину ти звела?
Скільки людей радіти й плакати навчила?

Ведучий. «Десь на дні мого серця заплела дивну казку любов», — лірично зізнався молодий Павло Григорович Тичина.

Ведуча. «Небагато свят має людське серце, і найбільше з них кохання», — так ніжно, щемливо й щиро сказав колись український прозаїк Михайло Стельмах.

Ведучий. «Так ніхто не кохав! Через тисячі літ лиш приходить подібне кохання!» — переконував усіх юний серцем Володимир Сосюра.

Ведуча. Про кохання, найкраще з почуттів, дарованих людині Богом, сказано багато щирих, захопливих слів, створено найкращі картини, складено найпрекрасніші мелодії.

Ведучий. Кохання одухотворює людину, робить кращим і змістовнішим її життя, наповнює світлою, ніжною радістю, дарує красу почуттів.

Ведуча. Кохання — це той прекрасний цвіт папороті, який шукають усі, та, на жаль, знаходить далеко не кожний.

Ведучий. Вічна загадка любові, життя люблячого серця, вічні відтінки людських стосунків завжди були в центрі уваги поетів і композиторів.

Ведуча. Чому?

Ведучий. Мабуть, тому, що поети й композитори відчують світ набагато тонше, набагато гостріше, ніж будь-хто інший.

Ведуча. Кохання — це та таїна, що давала поетам і композиторам поштовх до творчості, силу й живлющу наснагу творити справжні шедеври.

Ведучий. Данте й Беатріче, Лаура й Петрарка, Шекспір і Смуглява Леді, Блок і Таємнича Незнайомка, Пушкін і Наталія Гончарова, Іван Франко й Ольга Рошкевич, Леся Українка і Сергій Мержинський.

Ведуча. Ці закохані пари відомі, мабуть, усьому світові. Адже саме їх кохання і народило всесвітньо відомих літературних героїв, таких як Ромео і Джульєтта, Лукаш і Мавка, Онегін і Тетяна.

Ведучий. І ось хотілося б сьогодні хоч трохи відсунути таємничу завісу над тими чудесними почуттями, які живили уяву

і творчість, які наповнювали життя відомих поетів і композиторів.

Ведуча. А ще дуже хотілося б, щоб усі закохані пари, яким, можливо, у реальному житті не завжди судилося бути разом, були щасливими, — відчули себе знову юними, закоханими, щасливими й щиро розказали нам про свої почуття рядками поезій та переливами ніжних пісень.

Ведучий. Отже, розгорнімо наш альманах, який має назву «Любові Всевишній присвячується».

Ведуча. Погортаймо обережно його сторінки, на яких записано історії закоханих сердець, услухаймося в рядки ніжності та кохання, — і задумаймося, яке все-таки велике й сильне почуття, як його треба терпляче чекати, берегти, леліяти, цінувати, охороняти і як збагачує воно душу людини.

Ведучий. Не тільки в поезії, а й у пісні можна оспівати високе почуття любові — тож «Співай про кохання, народе, співай, поки співається».

Звучить пісня «Дум-дум».

Ведуча. Пісні про кохання, ліричні пісні перекидають місток із давнини в сучасність.

Ведучий. Ми захоплюємося співом прекрасних українських співачок Софії Ротару і Надії Шостак, Таїсії Повалій та Ірини Білик, Оксани Білозір та Ніни Матвієнко.

Сторінка 1. Тарас Шевченко й Ганна Закревська

Ведуча. Тисячі сторінок написано, сотні архівів вивчено, щоб відтворити образи тих, кого кохав Пушкін.

Ведучий. На «любовному небосхилі» Гете не залишилося жодного нерозкритого сузір'я — всі знайдено, названо, надруковано. Чим зумовлений цей вражаючий постійний інтерес до особистого життя видатних людей?

Ведуча. Хіба не мають права вони на таємницю? І хіба не мають рації люди, які кажуть: «Яке кому діло до мого кохання?»

Ведучий. Ні, ці люди не мають рації. У тому, кого і як кохає велика людина, та й звичайна теж, розкривається історія цілого покоління, атмосфера часу. Окрім того, у митців це один із ключів до розкриття таємниці їхньої творчості, до розгадки життєвих ідеалів.

Ведуча. Шевченків ідеал коханої — це класична українська красуня, кароока, чорноброва, з гнучким станом, легкою походою. Ідеал кохання як почуття — вірність і щирість взаємин, ніжність і незрадливість.

Ведучий. Саме такими рисами наділив Бог перше, дитяче кохання Шевченка — його подругу дитячих літ Оксану Коваленку. Їй поет присвятив перші свої вірші.

Ведуча. Усе життя Шевченко шукав у інших ту «справжню» кохану — подругу, дружину, порадицю, — якою в дитинстві ввижалась йому Оксана.

Ведуча. Варвара Репніна, Ликера Полусмакова, Катерина Піунова... Із жодною з них не пощастило одружитися, створити сім'ю. А він про це так мріяв.

Ведучий. 1843 року, під час поїздки на Україну, Шевченко познайомився з дружиною поміщика Закревського — красунею Ганною Закревською.

Під музичний супровід читають монолог.

Ганна Закревська. Я, Ганна Закревська, у життя поета прийшла тихо й непомітно. Зустріч із ним була щасливою, прозорою миттю. Він так красиво і ніжно виявляв свої почуття, що я задумалась, чи можу я подобатись людині з такою багатою, щедрою душею... якимось невблаганно-тривожним поглядом він пристрасно дивився в мої очі. Так народжувалось велике почуття любові двох сердець.

Вечірні сутінки лоскотали моє обличчя, гладили коси, на віях мерехтіли зорі, а усміх ласкавий його потривожив душу, цілюща тиша згойдувала небо, золотою сльозою вривався в моє серце промінь його сонця, творчості, кохання...

Я горіла нетерпінням бачити його, без нього дні ставали мукою...

Пливло кохання, але враз якийсь незнаний доторк зупинив його, в щем і біль обернув. А любов нерозділена квітом гірким, полиновим роз'єднала нас, і в безсонні заридали пелюстки троянд: «Ми не квіти, ми кохання, а кохання не можна топтати».

Ведуча. Вирішальне свідчення про те, що саме Ганна Закревська — його справжнє, єдине велике кохання, — це вірш Шевченка «Якби зустрілися ми знову», присвячений їй, у якому поет називає Ганну «сном», «світлим дивом».

ЯКБИ ЗУСТРІЛИСЯ МИ ЗНОВУ

Якби зустрілися ми знову,
 Чи ти злякалася б, чи ні?
 Якеє тихее ти слово
 Тоді б промовила мені?
 Ніякого. І не пізнала б.
 А може б, потім нагадала,
 Сказавши: «Снилося дурній»
 А я зрадів би, моє диво!

Моя ти доле чорнобрива!
 Якби побачив, нагадав
 Веселеє та молодеє
 Колишнє лишенько лихее.
 Я зарідав би, зарідав!
 І помоливсь, що не правдивим,
 А сном лукавим розійшлось,
 Слізьми-водою розлилось
 Колишнєє святее диво!

Ведучий. Печаль душі, зажура серця відчутна як у цих щирих поетичних, так і в цих пісенних рядках любові — великої, справжньої, але нещасливої...

Звучить пісня «Двічі в одну річку».

Сторінка 2. Іван Франко й Ольга Рошкевич

Ведуча. Наприкінці XIX ст. свій варіант драми кохання представив світові і великий українець Франко. 60 поезій, у яких ліричний герой розповідає про муки свого нерозділеного почуття, він об'єднав у три цикли — «жмутки» — й дав своїй збірці назву «Зів'яле листя».

Ведучий. Історія його кохання була сумною й зворушливою.

Ведуча. Колись давно, у дні юності, він уперше побачив її — Ольгу Рошкевич, свою несмілу «білу лілею». Ніжне кохання до неї тривало 10 років.

Ведучий. Батьки Ольги спочатку були прихильні до Франка, сподіваючись, що він зробить блискучу кар'єру.

Ведуча. Однак після арешту Франка йому заборонили бувати в домі священника Рошкевича, а Ольгу примусили вийти заміж за іншого.

Ведучий. Пізніше «явилась друга — гордая княгиня» — Франко закохався в Юзефу Дзвонковську — привабливу дівчину, польку за походженням. На жаль, Юзефа була хвора на туберкульоз. Вона не хотіла ставати на його дорозі і сказала про своє нещастя чесно й відкрито.

Ведуча. Незабаром «явилась третя — і очам приємно», але захоплення панночкою Целіною Журовською було найфатальнішим. Вона так ніколи й не зуміла оцінити ні таланту, ані сили поетових почуттів до неї.

Ведучий. Про всі ці почуття — до Ольги Рошкевич, Юзефи Дзвонковської та Целіни Журовської — розповідає нам поезія — сповідь «Тричі мені являлася любов».

Ведуча. Та з часом Франко зрозумів, що лише Ольга Рошкевич — його найперша й найголовніша любов, яку він проніс

через усе життя, з якою порівнював усі наступні — і не знаходив ні тієї щирості, ані тієї самовідданості.

Під музичний супровід читають монолог.

Ольга Рошкевич. Мені, Ользі Рошкевич, Франко здавався простим, невибагливим. Краса душі його свята, любов благословенна.

Часто, у весняній вечоровій тиші, у Лолині, у нашій родині вирували хвилі його величної поезії, які зливалися в неповторну пісню.

І ніжність, і сум його віршів водограєм схвильованої ріки увійшли в моє серце. Кохання моє до нього розгорнулось чарівним огненним квітом. Коли б я могла передати все, що пережила під час цього читання. Моє обличчя було мокре від сліз, і це було щастям. Це була м'яка, чаруюча, захоплива музика. Полум'я неповторних настроїв тривожили душу мою.

Нарешті настав день і час його від'їзду. Я зі сльозами на очах кинулася йому на шию, поцілувала його і відчула: наші дороги розійшлися!

Він приносив мені пролісковий зелеліаний цвіт, синю весну в гарячих долонях і світанків безсоння, а на спомин лишив тільки сон, чудовий сон...

Я кличу знов свою любов.
Вона навіки в серці.

Ведучий. Чесність душі, усю печаль, гіркоту й журбу вилив поет у вірші-монологі «Чого являєшся мені у сні».

«ЧОГО ЯВЛЯЄШСЯ МЕНІ У СНІ?»

Чого являєшся мені
У сні?
Чого звертаєш ти до мене
Чудові очі ті ясні,
Сумні,
Немов криниці дно студене?
Чому уста твої німі?
Який докір, яке страждання,
Яке не сповнене бажання
На них, мов зарево червоне,
Займається і знову тоне
У тьмі?
Чого являєшся мені
У сні?
В життю ти мною згордувала,
Моє ти серце надірвала,

Із нього визвала одні
 Оті ридання голосні —
 Пісні.

В життю мене ти знать не знаєш,
 Ідеш по вулиці — минаєш,
 Вклонюся — навіть не зирнеш
 І головою не кивнеш,
 Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш,
 Як я люблю тебе без тями,
 Як мучусь довгими ночами
 І як літа вже за літами
 Свій біль, свій жаль, свої пісні
 У серці здавляю на дні.
 О ні!
 Являйся, зіронько, мені!
 Хоч в сні!
 В життю мені весь вік тужити —
 Не жити.
 Так най те серце, що в турботі,
 Неначе перла у болоті,
 Марніє, в'яне, засиха, —
 Хоч в сні на вид твій оживає,
 Хоч в жалощах живіше грає,
 По-людськи вільно віддиха,
 І того дива золотото
 Зазнає щастя молодого,
 Бажаного, страшного того гріха!

Ведучий. Ольга Рошкевич теж через усе життя пронесла те перше кохання і перед смертю попросила покласти їй у домовину ті листи від Франка, які ми вже ніколи не прочитаємо, ті, що не дала нікому прочитати.

Ведуча. Тож недаремно рядки Франкового листа через десятки років повторилися в пісні сучасного композитора.

Ведучий

Біда не втім, що ти мене не любиш
 Біда, що я тебе не можу розлюбити.

Звучить пісня «Минає день».

Сторінка 3. Леся Українка й Сергій Мержинський

Ведуча. Струни поетичної лірики Лесі Українки не раз озивалися ніжними, сокровенними тонами, — була вона не тільки «співачкою досвітніх вогнів». Інтимна поезія Лесі складає цілий цикл.

Ведучий. Із яких же сердечних імпульсів народжувалися Лесині любовні поетичні одкровення?

Ведуча. Адресат цілої низки віршів Лесі Українки — Сергій Мержинський — її сильне, велике, перше й останнє кохання, безжально обірване смертю коханого.

Ведучий. Позналилися Леся і Сергій улітку 1897 року в Ялті.

«ЯКБИ Я МАВ СЛОВА ЧУДОВІ»

Якби я мав слова чудові,
Іще не мовлені ніким,
Я розказав би в кожному слові,
Як марю образом твоїм

Люблю тебе так трепетно і ніжно,
Неначе вічно втратити боюсь.
Ти водночас така свята і грішна,
Що я клянусь собі й тобі молюсь.

Твої обійми, як ворота раю,
Пекельний промінь на твоїх вустах,
Немов метелик, я в тобі згораю,
І воскресаю, як міфічний птах!

Ведуча. Після Ялти вони листувалися. Саме з цього щасливого почуття трагічної невідворотності долі народилася прекрасна Лесина поезія в прозі «Твої листи завжди пахнуть зів'ялими трояндами».

Ведучий. Коли Сергій Мержинський почувався зовсім уже зле, Леся Українка поїхала до нього в Мінськ.

Ведуча. У листі до сестри Леся пише: «Тепер немає й розмови про те, чи їду я, чи ні. Звичайно їду».

Ведучий. Вона вірила, що її приїзд поставить хворого на ноги. Та марно. Мержинського не стало. Він помер, як кажуть, на руках у Лесі Українки.

Ведуча. То був удар страшної сили. Поетеса шукала забуття і знаходила його у творчості.

Ведучий. Біль щойно пережитої драми вилився в Лесину найпечальнішу поезію.

УСТА ГОВОРЯТЬ

Уста говорять: «Він навіки загинув!»
А серце каже: «Ні, він не покинув!»
Ти чуєш, як бринить струна якась тремтяча?
Тремтить-бринить і б'ється враз зі мною:
«Я тут, я завжди тут, я все з тобою!»

Так завжди, чи в піснях забути хочу муку,
 Чи хто мені стискає дружньо руку,
 Чи любая розмова з ким ведеться,
 Чи поцілунок на устах озветься,
 Струна бринить лагідною луною:
 «Я тут, я завжди тут, я все з тобою!»

Чи я спущусь в безодні мрій таємні,
 Де постаті леліють ясні й темні,
 Незначні й знані, і наводять чари,
 І душу опановують примари,
 А голос твій бринить, співа з журбою:
 «Я тут, я завжди тут, я все з тобою!»

Чи сон мені склепить помалу вії,
 Покриє очі втомлені від мрії,
 Та крізь важкі, ворожії сновиддя
 Я чую голос любого привиддя,
 Бринить тужливо з дивною журбою:
 «Я тут, я завжди тут, я все з тобою!»

І кожен раз, як стане він бриніти,
 Тремтять в моєму серці тії квіти,
 Що ти не міг їх за життя зірвати,
 Що ти не хотів їх у труну сховати
 Тремтять і промовляють враз зі мною:
 «Тебе нема, але я все з тобою!»

Ведуча. Поети частіше пишуть про любов, як про троянди квітучі й духмяні, а в Лесі вона — зів'яла троянда.

Ведучий. У декого любов — як сонячний ранок, як весна барвноцвітна, в Лесі — як розпачливий зойк пораненого птаха, як осінній шелест опалого листя...

А в співачки, яка зараз вийде на цю сцену, як одинокая зіронька.

Звучить пісня «Одна».

Епілог

Ведуча. Ми перегорнули останню сторінку альманаху «Любові Всевишній присвячується».

Ведучий. Ви почули сьогодні, як гаряче б'ється людське серце в поезії, який біль, яке страждання, яку ніжність, яке щастя може передати пісня.

Ведуча. Що ще додати? Мабуть, такі рядки.

Читайте вірші про любов,
 Хоч, кажуть, все придумали поети, —

І почуття, в яких нуртує кров,
І ніжності, і вірності тенета.

Ведучий

Не вірте! Є любов така в житті,
Що може навіть душу спопелити!
Знайдіть для себе ці слова святі,
Що змусять вас і плакати, і радіти.

Ведуча

Знайдіть найкращі на землі слова.
І подаруйте їх своїм коханим.
Читайте вірші — в них любов жива!
Тож хай вона у вас в душі не в'яне!

Звучить «Вальс закоханих пар».

А. М. Терех

ГОЛОДНИЙ РІК 1933-ГО. СЦЕНАРІЙ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Звучить «Реквієм» А. Моцарта. Учні стають журавлиним ключем. Юнак запалює свічку.

Не звільняється пам'ять, відлунює знову роками
Я зітхну. Запалю обгорілу свічу.
Помічаю: не замки — твердині, не храми —
Скам'янілий чорнозем — потріскані стіни плачу.
Піднялись, озиваються в десятиліттях
З даліни, аж немов з кам'яної гори
Надійшли. Придивляюся: «Україна, двадцять століття».
І не рік, а криваве клеймо: «Тридцять три».

Адлер Королів

1-й ведучий. «Літа 7441 від створення світу (літа 1933 від Різдва Христового) був в Україні великий голод. Не було тоді ні війни, ні суші, ні потопу, ані моровиці. А була тільки зла воля одних людей проти інших. І ніхто не знав, скільки невинного люду зійшло в могилу — старих, молодих, і дітей, і ще ненароджених — у лонах матерів.

2-й ведучий. Такими словами починається книга-меморіал «Голод-33» — енциклопедія горя та смутку. Трагедія народу, висповідана голосом людей-мучеників. Книга Народної пам'яті, де люди звіряються, виважують, свідчать, де правда історії озивається в тисячах людських доль.

1-й ведучий. Сьогодні прийшов час і в нашому рідному місті створити таку книгу-поминальник. Без повної правди про минуле, якою б страшною вона не була, неможливий процес оновлення та очищення.

2-й ведучий. Тож перегорнемо скорботні сторінки достовірної народної пам'яті.

Виходить дівчина, запалює свічку, ставить.

«У ТОЙ РІК ЗАНІМІЛИ ЗОЗУЛІ»

У той рік заанімали зозулі,
Накувавши знедолений вік,
Наші ноги розпухли узули
В кирзяки-різаки у той рік.

У той рік мати рідну дитину
Клала в яму, копнувши під бік,
Без труни, загорнувши в ряднину...
А на ранок — помер чоловік.
І невтому — трудягу старого
Без хреста повезли у той бік...
І кістями забіліли дороги
За сто земель сибірських, за сто рік.
У той рік і гілля, і коріння —
Все трошив буревій навкруги...
І стоїть ще й тепер Україна,
Як скорботна німа край могил.

Дмитро Головка

2-й ведучий. Світ мав би розколотися надвоє, сонце мало би перестати світити, земля перевернутися — від того, що це було на Землі. Але світ не розколовся, Земля обертається, як їй належить, і ми ходимо по цій землі зі своїми тривогами і надіями, ми — єдині спадкоємці всього, що було.

Учні з кожного навчального закладу зачитують книгу пам'яті.

1-й ведучий. Тож пом'янімо хоч сьогодні, із запізненням у декілька довгих десятиліть, тих великомучеників нашої тяжкої історії — мільйони українських селян, жертв небаченого в історії людської цивілізації голодомору.

Хвилина мовчання.

2-й ведучий. Це було не стихійне лихо, а зумисне підготовлений голодомор. 1933 року Сталін, говорячи про підсумок першої п'ятирічки, заявив: «Ми, безперечно, досягли того, що матеріальне становище робітників і селян поліпшується із року в рік. У цьому можуть сумніватися хіба що тільки запеклі вороги радянської влади». Після такої заяви мало хто міг наважитися висловити іншу точку зору.

1-й ведучий. Але становище в країні було катастрофічним. Ще в жовтні 1932 року партійно-державна верхівка прийняла холонокровне рішення: вийти з кризи шляхом конфіскації запасів зерна у хліборобній галузі. За кілька місяців надзвичайні комісії під керівництвом Кагановича, Молотова, Постишева викачали у селян внутрішні фонди — продовольчий, фуражний, насінневий.

2-й ведучий. Представники місцевої влади організували в селах спеціальні бригади, які вимагали від кожного негайно відвезти на станцію мішок зерна, а в разі непослуху позбавляли волі на 10 років. Це був розбій, свідомо спрямований на фізичне винищення селянства.

«ОБДИРАЛИ СЕЛЯН»

Обдирали селян, наче липку.
 Мав коня — то вже був з куркулів.
 Супротивних — в Сибір, там крізь шибку
 Скільки глянеш — дроти таборів.
 В таборах той, що землю леліав,
 У буремні відстояв грудьми.
 «Вождь великий» всю тундру засіяв
 З України моєї кістьми.

Петро Головатюк

Скорботна мати ішла поволі
 Туди, де зріло колосся в полі.
 Несла на грудях дитя, мов птаху,
 Не стало сина, лягла край шляху,
 Мов стебла, руки син простягає
 І хліба в мами все благає.
 Але благання свого пташати
 Уже не чує стражденна мати —
 Згасла тихо біля дитини...
 Проснися, нене, проснися, нене.
 Дозріло жито уже зелене!
 Голодомори, голодомори
 Все до зернини взяли з комори,
 Все до зернини в ньєнки й дитини,
 В ньєнки й дитини із України.

Б. Олександрів

1-ведучий. Кажемо нині: село постаріло. А це прямий наслідок голодомору. «Матеріальний» відгомін ненароджених поколінь. Ми з болем говоримо сьогодні про генофонд українського народу, непоправно підірваний голодомором 33-го року. Що ж забрали з собою в могили ті мільйони великомучеників голодного року?

2-й ведучий. Не тільки те, що вони самі могли створити на цьому світі, а й те, чого вони так і не передали нащадкам. Зяюче провалля утворилося на місці 33-го року в демографічній структурі населення України. Це провалля невідворотно повторювалося потім ще й ще — коли наставала пора народжувати своїх дітей, яких давно вже забрала голодна смерть, і дітям цих ненароджених.

1-й ведучий. А пішли ж найкращі, несли в могилу найкоштовніше, що є в нації, — гени розуму, здоров'я, милосердя, людяності й відваги, всіх чеснот і талантів.

2-й ведучий. Обривався вічний живий ланцюг поколінь: українському народові, який і так завжди відчував на собі нещадні удари долі, було завдано такого удару, якого він ще не знав.

«ВЕСІЛЬНА БАЛАДА 1933»

Вже в безлюдді повнім погасала
Донечка, надія удовина,
І сама вдова її вдягала,
І сама поклала в домовину.
У візку скрипливому із двору
Дотягла насилу до могили,
Що її у цю недобру пору
Вирила, аби земля покрила.
А як дощ заструменів цівками,
Цвинтарні оплакуючи втрати,
Босими опухлими ногами
Танцювала у багнюці мати:
«Оце ж тії чоботи, що зять дав,
А за тії чоботи дочку взяв...»
Чорний-чорний та недобрый сватав
І, дивись, таки зумів узяти,
І тепер весільну перед зятем
Гірко відтанцювувала мати:
«Чоботи, чоботи із бичка,
Чом діла не робите, як дочка?..»
Засихала на литках багнюка —
Отакі-то перед і халяви.
Босі п'яти нелюдську розлуку
Світові оглухлому жбурляли:
...дочку взяв...
...д-о-ч-к-у...

Тамара Коломієць

1-й ведучий. Висновки Міжнародної комісії по розслідуванню голодомору в Україні у 1932–33 рр.

I. Причини голодомору:

- а) вивезення зерна з України з урожаю 1933-го року до останнього кілограма внаслідок пограбування селян бригадами активістів із числа членів ВКП (б), комсомольців, комнезамів;
- б) колективізація;
- в) розкуркулювання;
- г) денаціоналізація;
- д) геноцид.

II. Наслідки голодомору:

- а) унаслідок повного виснаження організму від голоду вмерло 12 мільйонів чоловік;
- б) вивезено з України до Сибіру, на Урал, райони Крайньої Півночі 3 000 000 осіб.

2-й ведучий. III. Відповідальність:

- а) головні ідеологи голодомору: Ленін, Сталін;
- б) керівники: Каганович, Молотов;
- в) виконавці: Галицький, Чубар, Косіор, Петровський.

1-й ведучий. IV. Комісія уважає:

- а) Сталін та ВКП (б) намагались голодом нанести смертельний удар по Україні, по українській нації;
- б) злочини, здійснені під час голодомору в Україні, беззаперечно були злочином проти людства.

О, як же ти не вмерла, Україно,
 Бо скільки ж то зловісницька мета
 Звела людей, приречених безвинно, —
 Й ніхто за це ні в кого не спитав.

Петро Біба

«ВЕСНА»

В селі весна повзе на ліктях,
 Повзе по мертвих і живих,
 В долинах сонце ловлять діти,
 Що дзвінко падає зі стріх,
 І п'ють опухлими вустами
 Оту пшеницю молоду.
 Їм жить і жить, та над полями
 Знов ворон каркає біду.
 Забрали тих, хто їх комори
 Пашню останню вимітав,
 Хто ще активним був учора —
 Сьогодні ворогом він став!
 Голодний рік.
 Жорстокий світе,
 Дай хоч надію для живих!
 Весна. І сонце ловлять діти,
 що дзвінко падає зі стріх.

М. Будлянський

«ТИ КАЖЕШ, НЕ БУЛО ГОЛОДОМОРУ?»

Ти кажеш, не було голодомору?
 І не було голодного села?
 А бачив ти в селі пусту комору,
 З якої зерно вимели до тла?
 Як навіть марево виймали з печі
 І забирали прямо із горшків,
 Окрайці виривали з рук малечі
 І з торбинок нужденних стариків?
 Ти кажеш, не було голодомору?

Чому ж тоді, як був і урожай,
Усе суціль викачували з двору,
Греби, нічого людям не лишай!
Хто ж села, вимерлі на Україні,
Російським людом поспіль заселяв?
Хто? На чиєму це лежить сумлінні?
Я бачив у ту зловісну пору
І пухлих, і померлих на шляхах
І досі ще стоять мені в очах...
А кажеш — не було голодомору!

Дмитро Білоус

1-й ведучий. Тяжко повертає собі народ України духовне здоров'я. Жадане й драматичне його очищення, радісне й гірке його воскресіння. Надто багато позаду могил. Надто великі втрати.

2-й ведучий. І тільки правда здатна зняти наслідки шоку, заподіяного епопеєю насильницької колективізації та голоду, розкріпачити волю людей. Тільки виповівши минулі страждання, викричавши давній біль, крок за кроком пройшовши заново хресну путь своєї далекої і близької історії, віднайде наш народ, гідний прекрасної долі.

О. А. Панчук

«ДВАДЦЯТИЛІТНІЙ ШЛЯХ НА ГОЛГОФУ». УСНИЙ ЖУРНАЛ

- Мета:** ознайомити учнів із життєвим шляхом поета світового рівня, борця за справедливість; навчати розумінню, що таке добро й зло, у чому сенс людського життя, щастя; переконати, що правдиве слово митця будило совість нації; формувати високі моральні якості; виховувати національну гідність і свідомість.
- Обладнання:** презентація «Упасти зерням в рідній стороні», макет усного журналу «Двадцятилітній шлях на Голгофу», записи класичної музики.

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

Звучить фонова музика.

1-й читець

Як добре те, що смерті не боюсь я
І не питаю, чи тяжкий мій хрест.
Що перед вами, судді, не клонюся
В передчутті недовідомих верст.
Що жив, любив і не набрався скверни,
Ненависті, прокльону, каяття.
Народе мій, до тебе я ще верну,
Як в смерті обернуся до життя
Своїм стражденням і незлим обличчям.
Як син, тобі доземно уклонюсь,
І чесно гляну в чесні твої вічі,
І з рідною землею поріднюсь.

1-ша сторінка. Родина та її роль у становленні Василя Стуса

Ведучий. Селянська родина Семена Дем'яновича та Їлини Яківни Стусів мала кількох синів та дочок. Василь був четвертою дитиною. Народився він 7 січня 1938 року в селі Рахнівці Гайсинського району Вінницької області. Волею долі життя Василя Стуса з першої хвилини було органічно вплетене в давньоукраїнську звичаєвість, бо на Різдво, у цей магічний час звичні й буденні речі та предмети набувають чарівної сили. День народження долучився до усунення життєвих принципів та ідеалів Василя Стуса, убезпечив від втрати Вітчизни, прадавнього духу.

Ведуча. Сестра Василя Ярина померла від менінгіту, брат Іван підірвався на міні в роки Другої світової війни.

Учень (*у ролі малого Стуса зі свічкою в руці*). Пам'ятаю, як поранило брата Івана. Як він лежав — із відбитою ніжною лівою і вирваною осколком лівою щокою... Пам'ятаю, як мене підвели на цвинтарі до тіла — востаннє поцілувати. А я бачив лише родимку на правій щічці його і не хотів, геть-геть не хотів — ні цілувати, ні прощатися — з Іваном і його родимкою.

Ведучий. Утрата дітей була не єдиним випробуванням для родини. Вона переживала величезні нестатки, спричинені війною та голодом 1947 року.

Малий Стус. Коли мені було 9 літ, ми будували хату. І помирав тато — з голоду спухлий. А ми пхали тачку, місили глину, робили саман, виводили стіни. Голодний я був, як пес. Пам'ятаю коржі зі жмиху, які пекла мама, а мені від них геть боліла голова. То був мій 3–4-й клас. Тоді, на тій біді, я став добре вчитися.

Ведуча. Важкі умови існування формували в хлопця співчутливість, внутрішню силу, прагнення допомагати іншим. Він став наполегливо вчитися, намагаючись дорівнятися до дорослих. У нього виробилася навіть дитяча філософія.

Малий Стус. Мамі — тяжко, татові — тяжко. То й мені має бути тяжко — аж доти, поки й татові, й мамі не стане легше, аж доти всім людям на світі не стане легше жити.

Ведучий. Однак залишилися і світлі враження з дитинства. Вони пов'язані з атмосферою у сім'ї. Стусові батьки були дуже релігійними, і жили по-божому між собою і між людьми. Високий моральний максималізм та культ особистої свободи передалися від матері синові, стали основою його громадянської позиції. Материні пісні зробили душу хлопчика чутливою до поезії.

Мати Стуса

Сину мій, сину, не клени батька,
А пом'яни.
Мене ж прокляту, я твоя мати,—
Мене клени.

Малий Стус. Коли мама наспівувала ці тужні слова, мої очі закипали сльозою. Чому «не клени батька»? Чому мати проклята? Не збагну ніяк. А сльози біжать з очей — і я ховаю їх, бо встидаюся сліз.

Мати

Ой люлі-люлі, моя дитино,
Вдень і вночі,

Іди ти, сину, на Україну,
Нас кленучи.

Малий Стус. І — так само сумно: хіба я не на Україні?
Куди ж мені до неї йти? Чому «нас кленучи»?

Ведуча. Схоже, що на ці запитання маминої коліскової вже дорослий Василь шукатиме відповіді усе свідоме життя.

Ведучий. Про маму та її пісню Стус напише: «Перші уроки поезії — мамині. Знала багато пісень і вміла дуже інтимно їх співати. Шевченко над коліскою — це не забувається...»

2-га сторінка. Дитинство Василя Стуса.

Здібності, уподобання, нахили

Ведучий. Уже в юному віці Василь виявив неабиякий потяг до навчання. За твердженням родичів, він ще до 6 років став школярем, навіть серед старших дітей виділявся ерудицією.

Ведуча. Коли сестричка пішла у 1-й клас, за нею слідом потягнувся і братик.

Вчителька. Добрий день, Їлино Яківно.

Мати. Добрий день.

Вчителька. Я — Зоя Петрівна, учителька вашого сина. Чому Василько ходить до школи босий? Уже ж холодно.

Мати. Як? То він до школи ходить? Та я не пущу! Малий ще.

Вчителька. Ні, до школи його ви пускайте. Я його за приклад іншим ставлю, отим переросткам: «Стусик, ану вийди!» Воно тягнеться до дошки навдибки й пише.

Ведуча. Отак Василь Стус у 6 років став школярем, а в 16 студентом.

Ведучий. Юний Стус також довгий час мріяв стати музикантом.

Стус-підліток (*із гітарою*). Музикою я марив. У 7-му класі за похвальну грамоту тато купив мені гітару. Я спочатку навчився грати «Взяв би я бандуру», потім кілька старих романсів, маршів. Але все було не те. І тоді я брав гітару — і грав — на одній струні — своїй. Усе, що я чув, за чим тужив, чого прагнув — усе вигравав. Так міг програти 2–3 години.

Ведуча. У період школярства Стус серйозно захопився літературою. Любив декламувати вірші. У 4–6-х класах знав напам'ять майже весь «Кобзар» Шевченка. До шкільного віку належать перші поетичні спроби.

3-тя сторінка. Студентські роки Василя Стуса

Ведучий. 1954 року Василь Стус подав документи на історико-філологічний факультет Сталінського педагогічного інституту.

Хоча в студентській групі Василь виявився наймолодшим, серйознішого студента, мабуть, не було у всьому інституті.

Ведуча. Серед своїх однокурсників Василь виділявся неабиякою ерудицією та гостротою мислення. Бібліотека — це постійне місце, де можна було зустріти Василя. Самотужки вивчив латину. А німецькою володів на такому рівні, що вільно читав без словника.

Ведучий. Не дивно, що поет закінчив вищий навчальний заклад із червоним дипломом.

4-тя сторінка. Літературне об'єднання «Обрій»

Ведуча. Суспільне оновлення кінця 50-х років сприяло пробудженню творчих сил народу. На цій хвилі в Донецьку утворилося літературне об'єднання «Обрій», куди входили молоді письменники-початківці.

Ведучий. Одним із найактивніших «обрійців» був Василь Стус. Його виступи відзначалися гостротою, пристрасністю та актуальністю. Він читав свої вірші, котрі не вписувалися у звичні стандарти лозунгової поезії, яка домінувала тоді. Уміння володіти аудиторією, полонити її своїми думками, переконати запам'яталося багатьом як риса молодого поета.

Ведуча. Тут чи не вперше Стус відверто почав виступати проти національної дискримінації народу. Представляючи в клубі невелику частину україномовних письменників (більшість писала російською), він і творчістю, і громадською діяльністю захищав поруйнований форпост рідного слова.

5-та сторінка. У колі друзів-шістдесятників. Репресії

Посеред сцени — постать.

Постать. Учися вставати... Немає людини, яка б не падала. Але треба вчитися підніматися. Упав — піднявся, упав — піднявся, як той солдатик. І йдеш далі, намагаючись уникати падінь на тих вибоїнах, де падав раніше...

Ведучий. 1963 рік був переломним для Стуса. Вступивши до аспірантури Інституту літератури АН УРСР, він переїжджає до Києва, включається в громадське та літературне життя столиці.

Ведучий. Василь Стус долучається до молодого покоління митців, які вибухнули талантами в часи хрущовської «відлиги» і яких пізніше назвали «шістдесятниками».

Ведуча. Опинившись серед непересічних особистостей (Л. Костенко, І. Драча, М. Вінграновського, М. Коцюбинської, І. Дзюби, А. Горської та інших), поет одержав потужний заряд для подальшої художньої та громадської діяльності.

Ведучий. Із середини 60-х знову почався наступ реакції. 1965 року КДБ провів масові арешти шістдесятників. Багато друзів Василя Стуса опинилися за ґратами. У країні переслідувався розвиток вільної думки.

Ведуча. За таких обставин багатьом здавалося, що подальша діяльність, спрямована на демократизацію, неможлива. Прозвучали заклики «згортатися».

Ведучий. Для Стуса така позиція була неприйнятною. Він не зміг лицемірити, стати лояльним громадянином тоталітарної держави. Серед багатьох, хто, відчувши небезпеку, відійшов у тінь, Стус виявляє зовсім інші моральні якості. Можливість арешту аж ніяк не стримувала рішучості.

Ведуча. Поет постійно виражає солідарність ув'язненим друзям, виступає проти арештів інтелігенції, що покотилися Україною.

4 вересня 1965 року в кінотеатрі «Україна» в столиці відбулася прем'єра кінофільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків». Схопився з місця Стус. Він не повинен був виступати, це не готувалося.

Постать. Хто проти тиранії, встаньте! Зараз я звертаюся не до українців, а до тих людей інших народів, які тут сидять, — до росіян, євреїв... Учора схопили українців — завтра прийде ваша черга. Досвід історії вчить усіх, тому допомагайте боронити українців, цим ви виступите не тільки за діло правди, але й захистите своє власне завтра, свою свободу!

Ведучий. Устало найбільше три-чотири десятки. Вони, ці люди, не встали, країна — боїться, держава — боїться, вони — один суцільний-суцільний-суцільний страх, посилений тисячами переляканих очей, марою вкриває собою всю країну.

Ведуча. Присутні знали, що в Києві вже заарештовано близько двадцяти представників творчої інтелігенції, проведено арешти у Львові, Івано-Франківську, Луцьку...

Ведучий. А 20 вересня Стуса відрахували з аспірантури, інкримінуючи йому «систематичне порушення норм поведінки аспірантів».

Постать. Тінь кривавого 1937 року надто близька, щоб можна було не реагувати на будь-які подібні симптоми. Чисто психологічно, чисто громадянськи — я не міг стриматися. Я вважаю, що в таких умовах мовчанка є злочином...

6-та сторінка. Інша сторінка життя — сторінка страдника, мученика й борця

Посеред зали — самотня постать, позаду — четверо дівчат у довгому білому вбранні — це учениці-читці поезій, поміж ними — трое

хлопців-читців у чорному. Від самотньої постаті — чотири білих стрічки до дівчат-читців, три чорних — до хлопців-читців.

Ведучий. Стус усвідомлював, що навіть до вчительської роботи його вже не допустять. Він улаштувався на роботу в будівельну бригаду, потім — кочегаром у дослідне господарство Українського науково-дослідного інституту садівництва. Утім, «недремне око» знайшло його і тут, і Василя звільнили з тією мотивацією, що кочегаром не може працювати людина з вищою освітою.

Ведуча. 1970 року кадебісти по-звірячому розправилися з художницею Аллою Горською. На похороні поет ніс фотографію цієї жінки, а також прочитав присвячений їй вірш «Ярій, душе, ярій, а не ридай».

Ярій, душе, ярій, а не ридай.
 У білій стужі сонце України.
 А ти шукай — червону тіль калини
 На чорних водах — тіль її шукай,
 Де жменька нас. Малесенька копта
 Лише для молитов і сподівання.
 Усім нам смерть судилася зарання,
 Бо калинова кров — така ж крута,
 Вона така ж терпка, як в наших жилах.
 У сивій завірюсі голосінь
 Ці грона болю, що падуть в глибінь,
 Безсмертною бідою окошились.

Ведучий. У ніч з 12 на 13 січня 1972 року у квартирі поета зробили обшук. Вилучили все написане, а Василя Стуса відразу забрали.

1972 рік. Камера попереднього ув'язнення Київського КДБ. Вечір.

Постать

Я так люблю мою Україну убогу,
 Що проклену святого Бога,
 За неї душу погублю.

Я повторив би ці Шевченкові слова, замінивши слово «Україна» словом «істина як справедливість».

Мені досить тяжко жилося. Маю старих батьків, хвору дружину й хворого сина. Можливо, я мусив би дбати, передусім, про них. Але мені завжди здавалося, що дбаючи про загал, я дбатиму і про них. Так колись писав І. П. Котляревський:

Де общее добро в упадку,
 Забудь отця, забудь і матку,
 Спіши повинність ісполнять.

Ведучий. А вже наступного ранку відчув полегшення, усі болі та гризоти, від яких він не міг спекатися моторошні чотири доби, проведені в камері, у цьому кам'яному мішку, почали переплавлятися на вірші. Починався «час творчості» — час, задля якого митець по жертвував усім...

Ведуча. Під час позбавлення волі каральні органи здійснювали на Стуса фізичний і психологічний тиск, метою якого було зламати внутрішні сили поета, змусити його покаятися. Дисидентів постійно доводилося боротися за збереження своєї гідності.

Постать. «Питаєшся, як ведеться мені? Усе наскоки, навали, відбиватися ніяк. Тому мушу стояти, як при останній стіні. Головне, вміти тримати голову. Навіть тоді, коли вона не держиться на в'язках».

Ведучий. У ці роки він зазнав провокацій, цькування, стеження, жорстоких покарань, тяжкої праці. Його неодноразово позбавляли належного харчування, побачень із рідними, права листування, кидали до штрафних ізоляторів.

1-й читець

Терпи, терпи — терпець тебе шліфує,
 Сталить твій дух — отож терпи, терпи.
 Ніхто тебе в недолі не врятує,
 Ніхто й не зіб'є з власної тропи.
 На ній і стій, і стій, допоки скону,
 Допоки світу й сонця — стій і стій.
 Хай шлях до раю, пекла чи полону —
 Тримайся далі розпачу й надій.
 Торуй свій шлях, той, що твоїм назвався,
 Той, що обрав тебе, як побратим.
 До нього змалку ти заповідався
 Сумним осердям, поглядом сумним.

Ведуча. Будучи ув'язненим, Стус тяжко переживав розлуку з близькими. Про це свідчать його листи, адресовані дружині, сину, батькам.

3-й читець. «Тебе, маму, Дмитричка я бачу мало не щодня. І всіх люблю». Ти мені снилася, але сумно-сумно — шкода було і гірко було — вві сні. Знай, що я ще тримаю свого пальця на пульсі твоєї руки і коли щось негаразд — я чую, обіймаю — крилами своїми, нахиливши шию, аби ти поклала свою — маючи підпору (до дружини).

1-й читець. «Кохана моя! Мама і Ти — найдорожчі люди мої, однаково кохані, схожі — красою чистоти непорочної... Я хотів би бути найкращий, наймужніший, наймудріший, найдужчий, найдобріший — заради Тебе, люба.

Цілую краєчок Твоєї сукні, безсмертна моя.

Інколи бодай — згадуй за мене, журавочко! Прихилияю до Тебе небо: воно Твоє тло правдиве. Утішаюся думкою, що цієї ночі ти мені наснишся. Будьмо ж! Василь!»

2-й читець. «Сину, я дуже хочу, аби ти виріс чесним, мужнім, мудрим чоловіком. Бо людина буває тільки така. Хочу, аби ти був славним хлопчиком, аби знав, що Твій батько хоче, аби й ти стояв на захисті Справедливості, вільної людини і свого народу — за це мене й мучать багато років».

Ведучий. Із середини 70-х років поет ізживається з роллю смертника, приреченого на поступове згасання за ґратами.

Постать. «Я повен трагічного оптимізму, що світ — опроти мене — є собі, я ж — є собі — опроти нього. Я здався на Господню волю чи — приймаю долю таку, яку мені назначено. І в цьому все моє щастя і всі мої гаразди».

Ведуча. 1979 року Стус повернувся до Києва після ув'язнення в Мордовії і колимського заслання.

Ведучий. Усього вісім місяців побув на волі Стус. 14 травня 1980 року за ним на роботу прийшли представники органів, у квартирі знову зробили обшук, а 2 жовтня 1980 року пролунав й вирок: 10 років позбавлення волі в колонії особливого режиму, після цього — 5 років заслання.

3-й читець

Весь обшир мій — чотири на чотири.
Куди не глянь — то мур, куток і ріг.
Всю душу з'їв цей шлак лілово-сірий,
Це плетиво заламаних доріг.
І далі смерті — рідна Україна.
Колодязь, тин і два вікна сумні,
Що тліють у вечірньому вогні.
І в кожній шибі — ніби дві жарини —
Журливі очі вставлено. Це ти,
О пресвята моя зигзице-мати!
До тебе вже шляхів не напитати
І в ніч твою безсонну не зайти.
Та жди мене. Чекай мене. Чекай,
Нехай і марне, але жди, блаженна.
І Господові помолись за мене.
А вмру — то й з того світу виглядай.

Ведуча. Позбавлений звичайного товариства, рідних, Стус відчув величезну тугу самотності. І душа була його останнім придулом, зберегти який можна тільки максимально внутрішньо

зміцнившись. Гартування духу накреслилося провідним мотивом життя і творчості:

1-й читець

Немає порятунку? Слава Богу.
Таки діждав останніх благостинь.
І слава Богу. І перепочинь,
Раз не добитись рідного порогу,
Своєму серцю учини облогу —
Бо це остання із твоїх твердинь.
Тож твердни. Твердни. Твердни.

(«Обшукано усі кутки спасінь»)

Ведучий. Митець починає усвідомлювати, що тюрма активізувала в ньому творчі сили, надала його віршам нової енергії. Психологічно складне становище виявилось творчо продуктивним. Виникає потреба переживати всю гостроту емоцій, щоб бути здатним народжувати повноцінні поетичні рядки.

2-й читець

...постань, душе моя столюта!
Високим, розпачем, постань!
Ні в кого не проси покути,
Минаючи розгаслу хлань.
Віки — попереду у тебе,
В століття свій скеровуй лет.
Єси поет, запраглий неба,
Во віки і віки — поет!

(«Усе життя моє прожите»)

Постать. «Чи готовий я, поет, я, Василь Стус, стати сам-один супроти напасників, які позбавили мене найдорожчого й оббрехали перед цілим світом?» — «Так. Мені долею судилося страждати, щоб сказати визначене слово:

Життя так тяжко пише мною,
Так тяжко пише мною вік.
Що мрів — подамся за водою.
І не подався. І не втік».

(«Життя так тяжко пише мною»)

7-та сторінка. Убивство поета

Учні зі свічками в руках стають півколом. Звучить фоновіа музика.

1-й учень. Останні хвилини життя Василя Стуса досі не з'ясовані. Що стало причиною смерті? Серцева недостатність? Нервове перенапруження? Побої наглядачів? Чи те, що Стус був висунутий на здобуття найвищої у світі міжнародної нагороди — Нобелівської премії, яку не присуджують посмертно?

2-й учень. Василь Стус помер в ізольованому карцері, тюремне начальство довго приховувало факт його загибелі.

3-й учень. Його поховали на кладовищі у селі Борисово таємно, уночі, за декілька годин до прибуття дружини й сина, які хотіли забрати тіло.

4-й учень. Що саме так швидко намагалися приховати тюремні начальники? Чи не сліди побоїв на тілі мертвого й докази звірячої розправи над в'язнем?

5-й учень. Це вбивство тривало усі п'ятнадцять років перебування Стуса за колючим дротом.

6-й учень. Від фізичних та психологічних перевантажень різко погіршилося його здоров'я. Лікувати не поспішали.

7-й учень. 4 вересня 1985 року в карцерній камері № 3 під час сухого голодування на знак протесту помер Василь Стус.

8-й учень. Йдучи до карцера, він сказав: «Я оголошую голодівку до кінця». Він дотримав слова.

9-й учень. Через 4 роки поета було повністю реабілітовано «за відсутністю складу злочину».

10-й учень. 16–19 листопада 1989 року відбулося перепоховання праху В. Стуса і його побратимів. Похорон перетворився у тридцятитисячну маніфестацію і затягнувся до сутінків.

11-й учень. Такого похорону Київ ще не бачив від часів перепоховання праху Кобзаря.

От ти і повернувся, Василю, разом зі своїми побратимами на рідну землю.

12-й учень. 1991 року В. Стусу було присуджено Державну премію ім. Т.Г. Шевченка за збірку «Дорога болю». Ця книга була першою, надрукованою в Україні. Василь Стус виконав своє призначення сина України і сина планети.

Звучить фонова музика.

3-й читець

Верни до мене, пам'яте моя!
Нехай на серце ляже ваготою
Моя земля з рахманною журбою,
Хай сходить співом горло солов'я
В гаю нічному. Пам'яте, верни
Із чебреця, із липня жаротою.
Хай яблука осіннього достою
В мої червонобокi виснуть сни.
Нехай Дніпра уроча течія
Бодай у сні, у маячні струмує.
І я гукну. І край мене почує.
Верни до мене, пам'яте моя!

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Ведмідь Ірина Григорівна,

учитель української мови та літератури вищої категорії, старший учитель гімназії м. Корсунь-Шевченківського Черкаської області, учасник всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

Канарська Світлана Петрівна,

учитель української мови та літератури Херсонської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 1 Херсонської міської ради, учасник всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

Кохан Лариса Володимирівна,

учитель української мови та літератури вищої категорії, старший учитель Смирнівського навчально-виховного комплексу Лозівської районної ради Харківської області, учасник всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

Литовченко Ольга Михайлівна,

учитель української мови та літератури Миколаївської гімназії № 3, учасник всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

Макашова Юлія Валентинівна,

учитель української мови та літератури вищої категорії, старший учитель Кременчуцького ліцею інформаційних технологій № 30 імені Н. М. Шевченко, учасник всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

Науменко Євгенія Іванівна,

методист вищої категорії Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Онищенко Валентина Олександрівна,

учитель української мови та літератури вищої категорії, старший учитель Царичанської ЗОШ I–III ступенів Царичанської районної ради Дніпропетрівської області, учасник всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

Панчук Олена Анатоліївна,

учитель української мови та літератури вищої категорії Журавлівської загальноосвітньої школи I–III ступенів

Тульчинської районної ради Вінницької області, учасник всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

Рубан Світлана Анатоліївна,

учитель української мови та літератури вищої категорії, старший учитель Ірпінської спеціалізованої загальноосвітньої школи I–III ступенів № 12 з вивченням іноземних мов (школа лінгвістики) Ірпінської міської ради Київської області, учасник всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

Савенкова Ольга Валеріївна,

учитель української мови та літератури комунального закладу «Луганський навчально-виховний комплекс спеціалізована школа I ступеня — гімназія № 60 імені 200-річчя міста Луганська», учасник всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

Терех Анжеліка Михайлівна,

учитель української мови та літератури Червоноградської ЗОШ I–III ступенів № 5 Львівської області, учасник всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

Цюрко Тетяна Григорівна,

учитель української мови та літератури ліцею № 25 імені М. О. Щорса, м. Житомир, учасник всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

Чабан Ольга Валеріївна,

учитель української мови та літератури вищої категорії, заступник директора з навчально-виховної роботи Дачненської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 1 Біляївського району Одеської області, учасник всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

КУПУЙТЕ У ВАШОМУ МІСТІ!

Вінниця Маг. «Ранок», т. (0432) 67-46-05; Донецьк РП Присада І. М., ДІМЦЮ т. (062) 304-67-02; Івано-Франківськ Маг. «Дім книги», т. (0342) 71-34-72; Київ Представництво, т. (044) 377-73-22; Кіровоград Маг. «Шкільний світ», т. (097) 439-54-42; Ковель Маг. «АВС», т. (067) 332-58-87; Луганськ РП Зецер С. Ю. фірмовий маг. (СП № 5), т. (0642) 71-09-46; Луцьк «Дім книги», т. (0332) 71-66-97; Львів «Гуртівня», т. (067) 416-16-56; Мелітопіль «КанцтовариЩ», т. (0619) 42-07-87; Миколаїв Маг. «Книги», т. (051) 225-70-55; Одеса Маг. «Книги», т. (050) 392-28-46, Маг. «Методична та дитяча література», т. (050) 392-14-92; Полтава Маг «Оріяна», т. (093) 183-75-17; Рівне Маг «Слово», т. (0946) 670-601; Сімферополь Філія, т. (0652) 54-21-38; Суми Маг. «Книголюб», т. (0542) 22-53-00; Тернопіль Торговий дім «Книги» (0352) 251-600; Ужгород Маг. «Едельвейс», т. (050) 131-98-67; Харків Маг. «Книголенд», т. (057) 757-26-42, Книжковий ринок «Райський куточок», т. (050) 757-96-70; Херсон РП Одайник С. Ф., магазин «Книжковий меридіан», т. (0552) 37-01-85; Хмельницький Маг. «Книжковий світ», т. (0382) 79-25-45; Черкаси магазин «Шкільний світ», т. (0472) 51-22-51, т. (067) 472-77-97; Чернівці Маг. «Книги», т. (050) 081-19-12.

Навчальне видання

Бібліотека журналу «Вивчаємо українську мову та літературу»
Випуск 4 (101)

КРАЩІ ПОЗАКЛАСНІ ЗАХОДИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Випуск 1

Укладач *Є. І. Науменко*
Головний редактор *К. Ю. Голобородько*
Редактор *О. О. Маленко*
Відповідальний за випуск *Ю. М. Афанасенко*
Технічний редактор *О. В. Лебедева*
Коректор *О. М. Журенко*

Підп. до друку 10.04.2012. Формат 60×90/16.
Папір газет. Друк офсет. Гарнітура «Шкільна».
Ум. друк. арк. 8,00. Зам. № 12-04/16-04.

ТОВ «Видавнича група «Основа»»
61001 м. Харків, вул. Плеханівська, 66
тел. (057) 731-96-33
e-mail: office@osnova.com.ua
www.osnova.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
КВ № 11454-32 від 7.07.2006 р.

Віддруковано з готових плівок
Виробник: ТОВ «Тріада Принт»
Свідоцтво ДК № 1870 від 16.07.2007 р.
Харків, вул. Киргизька, 19. Тел. (057) 757-98-16, 757-98-15